

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA EKONOMICKÁ

Diplomová práce

Důsledky cenových stropů: příklad Maďarska

**The consequences of price caps: the example of
Hungary**

Bc. Pavla Martínková

Plzeň 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma

„Důsledky cenových stropů: příklad Maďarska“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

Plzeň dne 19. 4. 2024

v. r. *Pavla Martínková*

Zásady pro vypracování práce

1. Vymezte pojem cenové regulace, charakterizujte důvody použití cenových stropů a možné dopady na ekonomiku.
2. Popište zásahy státu v podobě regulace cen v Maďarsku.
3. Zhodnoťte důsledky cenových stropů a porovnejte poznatky s ekonomickou teorií.
4. Shrňte danou problematiku a stanovte závěr.

Studijní program

Podniková ekonomika a management

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce Doc. Ing. Lukášovi Pfeiferovi, Ph.D. za odborné rady, vstřícný přístup a pomoc při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1 Teoretický rámec regulace a cenové politiky	8
1.1 Příčiny použití regulace	10
1.1.1 Monopol a přirozený monopol	10
1.1.2 Externality.....	12
1.1.3 Veřejné statky a morální hazard	12
1.1.4 Ostatní regulované oblasti	13
1.2 Cenová regulace.....	14
1.2.1 Metody regulace cen.....	14
1.2.2 Právní rámec cenové regulace	16
2 Cenové stropy	18
2.1 Cenový strop a ekonomika nabídky a poptávky.....	19
2.2 Typy cenových stropů a jejich stanovení.....	22
2.3 Cíle regulačních orgánů při zásahu do cen	24
2.3.1 Podpora hospodářské soutěže	24
2.3.2 Ochrana spotřebitele	25
2.3.3 Podpora ekonomického rozvoje a zajištění investic	26
2.3.4 Zajištění stability cen a omezení inflačního tlaku	27
2.4 Faktory ovlivňující růst cen a cenové hladiny	33
2.5 Využití cenových stropů v různých ekonomických sektorech	36
2.6 Negativní účinky cenových stropů	40
3 Cenové stropy v Maďarsku	42
3.1 Základní informace a ekonomické zhodnocení Maďarska.....	42
3.1.1 Průmysl, obchod a energetika.....	43

3.1.2	Inflace	45
3.2	Významné milníky v historii Maďarska s ohledem na cenové stropy.....	46
3.2.1	Socialistické období a hyperinflace v letech 1945-1946	46
3.2.2	Přechod na tržní ekonomiku po roce 1989	50
3.3	Cenové stropy v kontextu rostoucí inflace po roce 2021.....	51
3.3.1	Regulace cen pohonných hmot	54
3.3.2	Regulace cen potravin.....	61
3.3.3	Regulace cen elektřiny a zemního plynu	67
3.4	Zhodnocení zavedení cenových stropů.....	75
	Závěr	77
	Seznam použitých zkratk	78
	Seznam použitých zdrojů	79
	Seznam tabulek	88
	Seznam obrázků	89
	Abstrakt	
	Abstract	

Úvod

Diplomová práce bude zaměřena na zkoumání následků použití cenových stropů a jejich konkrétní aplikaci v Maďarsku. Cenové stropy patří mezi klíčové nástroje cenové regulace a jsou definovány jako maximální limity cen stanovené vládou, které mohou poskytovatelé zboží a služeb účtovat. Jejich primárním cílem je zajištění dostupnosti základních potravin a energetických produktů pro běžné spotřebitele. Zároveň slouží k podpoře hospodářské soutěže a vytváření podmínek pro společensky racionální fungování trhu. Dalším důležitým aspektem je ochrana spotřebitele prostřednictvím zajištění spravedlivých a dostupných cen zboží a služeb pro každého účastníka trhu. Regulace pomocí maximálních cen také podporuje stabilitu cen a omezení inflačního tlaku. Ceny mají zásadní vliv na každodenní život jednotlivců, a proto je udržení cenové stability klíčové pro snížení nejistoty v ekonomice a udržení finanční jistoty. Cíl ochrany spotřebitele je úzce propojen s tímto aspektem. V nedávné době se v Maďarsku cenové stropy často uplatňovaly v reakci na rostoucí ceny energií a obecně v reakci na inflační tlaky.

Cílem diplomové práce je provést analýzu cenových stropů v praxi, s důrazem na jejich aplikaci v Maďarsku, a následně porovnat získané poznatky s ekonomickou teorií.

Pro dosažení cíle diplomové práce bude zvolena následující metodika:

- Prvním krokem bude důkladná rešerše domácích a zahraničních článků, knih, vědeckých studií a dalších relevantních zdrojů týkajících se cenových stropů a jejich aplikace v Maďarské praxi.
- Na základě shromážděných informací bude provedena analýza dat týkající se používání cenových stropů v Maďarsku. To bude zahrnovat studium historických dat a statistik.
- Získané poznatky budou dále porovnány se situací v České republice, kde bude sledován rozdíl mezi zavedením cenových stropů a vývojem cen za podmínek ponechání tržních mechanismů. Tento krok umožní identifikaci klíčových podobností, rozdílů a potenciálních dopadů používání cenových stropů v praxi ve srovnání s teoretickými předpoklady.

Práce bude složena ze dvou základních částí, a to teoretické a praktické části, přičemž první část, jež bude zahrnovat teoretická východiska, bude rozdělena na dvě části. První část krátce představí teoretický rámec regulace a cenové regulace s důrazem na příčiny vládních zásahů a metody regulace. Tato část je klíčová pro zařazení cenových stropů do kontextu regulace. Druhá část bude pojednávat o konceptu cenových stropů, jejich cílech a oblastech, kde je častěji uplatňována regulace. Důležitou součástí bude posouzení negativních důsledků cenových stropů, zejména v kontextu stanovení ceny pod nebo nad tržní hodnotou. Budou zkoumány možné dopady tohoto nastavení na tržní dynamiku, spotřebitelské chování a podnikatelské prostředí.

Praktická část bude zaměřena na nastavení cenových stropů v praxi. Pro tuto diplomovou práci bude analýze cenových stropů podrobeno Maďarsko, kde se cenové stropy staly populárním nástrojem pro omezení inflačního tlaku v důsledku nedávných událostí na trhu, tím je pandemie Covid-19 a válečný konflikt na Ukrajině. Jednotlivá nařízení o stanovení maximálních cen budou podrobeny hodnocení situace před, během a po zavedení cenových stropů. Součástí budou také historické milníky, které ukazují, že se Maďarsko uchýlilo k takovému nařízení již v minulosti.

1 Teoretický rámec regulace a cenové politiky

Aby bylo možné se úzce ponořit do problematiky cenových stropů, je zapotřebí nejdříve vysvětlit obecný pojem regulace. Tato kapitola pomůže získat širší pohled na problematiku cenových stropů.

Hospodářskou politiku lze chápat jako činnost, při které vláda za pomoci určitých nástrojů ovlivňuje ekonomický a sociální vývoj dané země, a zároveň se snaží dosahovat určitých cílů. Primárním cílem hospodářské politiky je maximalizace společenského blahobytu, přičemž se klade důraz na základní společenské hodnoty, mezi které patří svoboda, spravedlnost, demokracie, jistota, racionalita a pokrok. K dosažení těchto hodnot se využívají tradiční cíle hospodářské politiky, a to (Slaný & Franc, 2004, s. 12-14):

- stabilní ekonomický růst,
- nízká míra inflace,
- nízká míra nezaměstnanosti,
- a vnější rovnováha.

Ekonomický vývoj podléhá řadě výkyvům, kdy se skutečný produkt odchyluje od potenciálního produktu. Tyto výkyvy lze rozdělit na strukturální a cyklické, kdy strukturální výkyvy jsou vyvolané změnou preferencí spotřebitelů, novými technickými poznatky a změnou vzácnosti ekonomických zdrojů, zatímco pro cyklické výkyvy jsou charakteristické střídavé fáze celkového poklesu ekonomiky a následného růstu. Kolísání ekonomiky je nežádoucí a vyvolává řadu ekonomických problémů a sociálních nákladů spojených zejména s nezaměstnaností. Hospodářská politika se pomocí nástrojů snaží zmírnit tyto cyklické výkyvy, proto je často nazývána jako stabilizační politika. Na cyklické výkyvy lze nahlížet i z hlediska příčin vzniku, tedy jaké faktory na ekonomiku působí, zda se jedná o vnější (exogenní) nebo vnitřní (endogenní) faktory. Exogenní faktory zahrnují podněty přicházející zvenčí, platí tedy, že čím otevřenější ekonomika, tím je více citlivá na tyto vnější podněty. Na ekonomiku může působit pokles zahraniční poptávky, pokles přílivu kapitálu nebo změna úrokových sazeb. Endogenní faktory existují uvnitř ekonomiky a jedná se o tzv. sebegenerující cykly, kdy každá expanze s sebou přináší recesi a pokles má za důsledek oživení (Slaný & Franc, 2004, s. 32-33).

Z makroekonomického pohledu je hospodářská politika neboli stabilizační politika zaměřena na celkový rozvoj ekonomiky, kdy k ovlivňování ekonomické aktivity využívá tyto základní politiky:

- Vnější hospodářská politika
- Fiskální politika
- Monetární politika
- Důchodová politika

Pojem regulace je možné definovat jako nástroj, který lze efektivně využít v rámci tržního hospodářství. Regulací se rozumí „dohled a kontrola ekonomických aktivit soukromého sektoru v zájmu ekonomické efektivnosti, spravedlnosti, bezpečnosti a zdraví“ (Slaný a kol., 2003, s. 82). Historie regulace sahá až do roku 1870 v USA, kde byl za zrod regulace považován regulační akt „The Granger Law“ řešící problém regulace cen skladování a dopravy obilí, a to i přesto, že byl zrušen Nejvyšším soudem USA (Slaný a kol., 2003, s. 82).

Vládní regulace, ať už na úrovni celé ekonomiky včetně nástrojů měnové politiky a kontroly směnných kurzů, nebo na mikroekonomické úrovni tzn. ceny, mzdy a regulace dílčích trhů, by měla být zaměřena na dosažení určitých cílů. Cílem je stanovit základní pravidla, jež jsou záležitostí legislativy a která vytvářejí důvěru mezi výrobcem a spotřebitelem ohledně fungování trhu, dále všem zajistit přístup ke klíčovým informacím a podporovat konkurenceschopnost. Legislativa formuluje zákony, které upravují protimonopolní opatření, boj proti kartelům a fúzím. Dále stanovuje pravidla obchodních postupů, sleduje nezávadnost a bezpečnost výrobků, vytváří normy pro obchodní chování a definuje pracovní právo. V tomto kontextu se používá termín „legislativní nástroje regulace“. Aktuální pohled na otázky regulace rozděluje regulační opatření do dvou oblastí:

- tradiční regulace,
- nové vlny regulace.

Mezi tradiční regulace jsou zařazeny opatření jako je kontrola cen a mezd, sektorová regulace, dohled nad veřejnými statky a opatření související s podporou hospodářského vývoje. Za moderní neboli novou regulační vlnu je považována otázka ochrany

spotřebitelů i výrobců, ochrany životního prostředí, snižování rizik a podpora šíření informací (Slaný a kol., 2003, s. 82-83).

1.1 Příčiny použití regulace

Existuje mnoho důvodů pro regulaci, přičemž mnoho z nich lze popsat jako případy tzv. selhání trhu. Zavedení regulace je v tomto případě považována za oprávněnou, protože takovýto nekontrolovatelný trh nebude jednat v souladu s veřejným zájmem. Typickým důvodem pro zavedení regulace jsou dle Baldwin & Cave (2012) zejména:

- monopol, přirozený monopol,
- externalita,
- veřejné statky a morální hazard,
- neočekávané zisky,
- informační nedostatečnost,
- predátorské ceny,
- kontinuita a dostupnost služby,
- nedostatek a přidělování,
- nerovné vyjednávání,
- sociální politika.

1.1.1 Monopol a přirozený monopol

Monopol je charakteristickým subjektem nedokonalé konkurence. Za nedokonalou konkurenci lze označit takový trh, na kterém existuje alespoň jedna firma, která má možnost stanovit cenu svého výrobku. Dalším rysem může být diferenciací výrobku, tedy výrobky dané firmy se výrazně liší od výrobků konkurence. Ke vzniku nedokonalé konkurence vedou především nákladové podmínky a bariéry vstupu do odvětví. Pokud chce firma vstoupit na trh, je zapotřebí splnit určité podmínky. Jsou-li podmínky příliš nákladné, vedou k omezení počtu firem v odvětví. Mezi bariéry je možné zařadit právní restrikce nebo právě diferenciované výrobky. Právní restrikce mohou být v podobě licencí nebo patentů, jež umožňují získat firmám velký podíl na trhu (Macáková a kol., 2010, s. 116).

Monopol představuje trh, na kterém se vyskytuje pouze jeden výrobce, jenž tento trh ovládá a vyprodukovaný produkt nemá žádné blízké substituty. Charakteristiku monopolu je možné tedy shrnout na jednoho prodávajícího, který maximalizuje svůj profit, má možnost si stanovit ceny, může jakýmkoli způsobem změnit kvalitu a cenu svého zboží a vyskytuje se na trhu s vysokými bariérami vstupu (Macáková a kol., 2010). Výskyt monopolu znamená, že trh selhal, protože zde není dostatečná konkurence a tendence maximalizovat svůj profit způsobí, že firma nastaví ceny nad mezní náklady (Baldwin & Cave, 2012).

Reakcí na monopol bývá použití zákonů a hospodářské politiky k vytvoření příznivého prostředí pro konkurenci. Problém nastává v situaci, kdy existuje přirozený monopol a použití hospodářské politiky může být nežádoucí. Přirozený monopol nastává v případě výskytu přirozených bariér, a pokud jsou úspory z rozsahu tak vysoké, že trh může obsluhovat pouze jedna firma s nejnižšími náklady. Příkladem přirozeného monopolu jsou železniční nebo elektrárenské společnosti, a je tedy nejméně nákladnou variantou nechat výrobu provádět jednou firmou. Přesněji řečeno je pro železniční průmysl výhodnější dát jedné firmě monopol, než pokládat oddělené sítě kolejnic (Baldwin & Cave, 2012).

Stanovení ceny vyšší, než mezní náklady je značně neefektivní a pro společnost se tento počin stává nákladem, proto je zásah vlády a úsilí o jeho snižování racionálním řešením. Nástrojů, které usměrňují činnost monopolů je mnoho, avšak nejdůležitějšími jsou daně, cenové regulace a státní vlastnictví. Zvýšení daní má za cíl snížit zisky monopolů, to se ovšem neprojevuje do velikosti objemu produkce. Cenové regulace reprezentuje centralizované stanovení ceny, většinou se jedná o konkrétní výrobky. Státní vlastnictví neboli znárodnění monopolu, je situace, kdy si stát nárokuje být jediným poskytovatelem konkrétní služby. V současnosti je ovšem nejvíce využívané snižování nákladů nedokonalé konkurence v podobě zákonů a regulací (Macáková a kol., 2010, s. 130-131).

Na trhu kromě přirozených monopolů existují také státem vytvořené monopoly. Do takovéto kategorie je možné řadit poštovní monopoly, veřejná doprava, a dříve také telekomunikační sítě. Hlavním rysem státem vytvořeného monopolu je vstup na trh vázaný státem. Stát dá v podstatě povolení jedné firmě, která získá tzv. administrativní monopol. Takto vytvořený monopol v zásadě nemá snahu zlepšovat kvalitu svých výrobků a služeb a jakýkoliv dohled státu není schopen dosáhnout takových výsledků, jako

konkurence. Státní monopoly proto stanovují velmi vysoké ceny, a to z důvodu vysokých nákladů, a také proto, že dokáží úřad snadno přesvědčit o nutnosti vysoké ceny. Otázkou je, proč stát kontroluje a přísně reguluje přirozené monopoly, a zároveň vytváří státní? Důvodem je poskytování služeb ve všech městech a vesnicích, tedy tam, kde by soukromí podnikatelé své služby obvykle nenabízeli (Holman, 2016, s. 194-197).

1.1.2 Externality

„Externalita neboli efekt přelévání, nastává tehdy, když výroba nebo spotřeba jednoho subjektu způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům, aniž by ti, kteří způsobili náklady, či získali příjmy, za ně platili“ (Macáková a kol., 2010). Je možné je rozdělit na dvě skupiny podle toho, zda přinášejí náklady nebo příjmy, a to na záporné a kladné externality. **Zápornými externalitami** se rozumí činnosti jednoho subjektu, které přinášejí náklady jinému subjektu, které mu nejsou zaplacený. Příkladem takových externalit může být továrna vypouštějící toxický odpad nebo zdravotní riziko pasivního kouření. **Kladné externality** naopak přináší jinému subjektu prospěch, v tomto případě například restaurování historických budov, údržba vlastních domů, které zvýší estetičnost dané oblasti, nebo výzkum nových technologií (Macáková a kol., 2010, s. 216).

Regulace se dotýká zejména záporných externalit, kdy jsou následkem podnikatelské činnosti vypouštěny škodlivé látky do ovzduší, půdy nebo řek. Vláda reaguje tím, že uvalí daň na aktivity mající negativní dopad na životní prostředí (Baldwin & Cave, 2012).

1.1.3 Veřejné statky a morální hazard

Veřejné statky jsou takové komodity, které poskytuje vláda a jsou financované z daní. Jedná se zejména o bezpečnostní a obranné složky, mosty, dálnice nebo veřejné osvětlení. Veřejné statky mají dvě typické vlastnosti: nerivalitní spotřeba a nevylučitelnost. Nerivalitní spotřeba nám říká, že ať už statek spotřebovává kdokoli, neovlivňuje velikost spotřeby statku ostatních. Nevylučitelnost znamená, že vyloučit neplátcí spotřebitele je buď velmi nákladné nebo přímo nemožné. Tzv. „černí pasažéři“ si jsou vědomi toho, že ze spotřeby statku nemohou být vyloučeni a očekávají, že náklady na užívání uhradí někdo jiný (Macáková a kol., 2010, s. 223). V důsledku těchto neplatičů může trh selhat a může být vyžadována regulace uvalením daně na subjekty, které statek využívají (Baldwin & Cave, 2012).

Morální hazard lze definovat jako činnost jednoho subjektu, který maximalizací svého užítku, snižuje užitek ostatním subjektům. Příkladem může být situace, kdy vzniká vztah nájemce – zmocněnec. Jedná se o přenesení odpovědnosti za splnění úkolu na jinou osobu, která nemusí nést riziko za své rozhodování, například správa majetku státu, kde za riziko ručí stát (Macáková a kol., 2020, s. 227).

1.1.4 Ostatní regulované oblasti

Firma získá **neočekávaný zisk**, někdy nazývaný jako ekonomická renta, pokud najde zdroj dodávek zřetelně levnější, než jsou dostupné na trhu. To může být lokalizací snadno výtěžitelného nerostu (Baldwin & Cave, 2012). Regulace je uskutečněna prostřednictvím uvalení přímé daně nebo zvýšení daňové sazby na neočekávané zisky. Vztahuje se především na společnosti, jež jsou ziskové z oblasti výroby a obchodu s energiemi nebo těžby a zpracování fosilních paliv, v některých případech se jedná i o bankovní sektor. Česká republika v roce 2022 navrhla řešení zdanit neočekávané zisky z důvodu získání dodatečných příjmů pro státní rozpočet na výdaje spojené s kompenzací vysokých cen energií. Zdanění neočekávaných zisků týkala zejména oblasti výroby a obchodu s energiemi, bankovníctví a těžby a zpracování fosilních paliv (Ministerstvo financí České republiky, 2022b).

Informační nedostatečnost hrozí právě tehdy, pokud nejsou spotřebitelé dostatečně informováni, aby mohli hodnotit konkurenční produkty. Motivací k poskytování falešných informací jsou oblasti, kde spotřebitelé nakupují určité výrobky jen zřídka. Řešením je regulace v oblasti rozšíření informací, a tím ochrana spotřebitelů před nedostatkem informací (Baldwin & Cave, 2012, s. 12).

Existují případy, kdy firma využívá tzv. **predátorské ceny** v naději, že odstraní konkurenty z trhu a dosáhne určité nadvlády. Jde o takové chování, kdy se firmy záměrně vzdají svých zisků tím, že stanoví své ceny produktů a služeb velmi nízko. Stav trvá do chvíle, kdy si získají výhradní pozici na trhu, a poté si ztrátu vynahradí podstatným navýšením cen na úkor spotřebitelů. Cílem regulace je udržet hospodářskou soutěž a chránit spotřebitele před nežádoucími účinky praktikování predátorských cen nebo jiných forem, který negativním způsobem ovlivňují fungování trhu (Baldwin & Cave, 2012, s. 13).

Existuje mnoho důvodů pro regulaci, avšak pro zavedení regulace nemusí ovlivňovat jen jediná příčina, ale kombinace více výše zmíněných příčin. Regulace z bezpečnosti může být odůvodněna s odkazem na řadu důvodů jako externality, informační defekty nebo nerovné vyjednávání. Krokem pro provedení regulace by mělo být zvažování, zda je regulace vhodná i s jejími nedostatky, a zda technika regulace bude prospěšná pro řešení problému (Baldwin & Cave, 2012, s. 16).

1.2 Cenová regulace

Cenová regulace představuje jednu z forem intervence státu v ekonomice a spadá do kategorie opatření, která stát přijímá k řízení ekonomických procesů.

Cenová regulace je „jedním z nejjednodušších nástrojů přímého ovlivňování trhu státem. Spočívá v tom, že vláda na základě legislativního rámce zasahuje do procesu tvorby cen“ (Bělohlávek & Hótová, 2008, s. 79). Jedná se o pojem označující usměrňování výše ceny státními orgány, jde tedy o zásahy státu do oblasti cen (Ministerstvo financí České republiky, 2022a). Cílem je vytvořit stabilní prostředí a postarat se, aby cena odpovídala nabízeným službám. Zároveň by měla regulace umožnit subjektům, jež jsou regulovány, dynamicky reagovat na transformaci odvětví, ve kterém podnikají, a zachovat jejich finanční stabilitu (Energetický regulační úřad, 2022).

Orgány, jež mají kompetence k regulaci cen mohou zasahovat pouze pokud je trh ohrožen účinky omezení hospodářské soutěže, zda to vyžaduje neobvyklá situace na trhu, předpisy Evropského společenství, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem postavený na udržení rovnovážné situace mezi prodávajícím a kupujícím. Dohodou o ceně se rozumí dohoda o výši ceny nebo způsobu vytvoření ceny, nebo vznikne v případě, kdy kupující zaplatí bezprostředně před, nebo po převzetí zboží cenu stanovenou prodávajícím, kdy ani jeden z účastníků trhu nesmí zneužít svého výhodnějšího hospodářského postavení k dosažení nadměrného majetkového prospěchu (Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách).

1.2.1 Metody regulace cen

Metody regulace cen dle zákona č. 526/1990 Sb. o cenách zahrnují:

- a) Stanovení cen, označované také jako „úředně stanovené ceny“,

- b) usměrňování vývoje cen s ohledem na konkrétní podmínky, označované jako „věcné usměrňování cen“
- c) a uplatňování cenového moratoria

Tyto způsoby regulace lze cíleně kombinovat a slučovat.

Jako úředně stanovené ceny se označují takové ceny, které jsou pro určitý druh zboží stanovené orgány pro cenovou regulaci jako maximální, pevně nebo minimální. Orgány určují maximální cenu jako takovou, kterou není možné překročit, naproti tomu minimální cena je taková cena, kterou není přípustné snížit. Pevné ceny jsou určeny s cílem zabránit jejich změně. Pevné a maximální ceny jsou orgány vytyčeny zejména na základní spotřební zboží, aby bylo dostupné široké veřejnosti za přiměřenou cenu. Regulace úředně stanovými cenami je platná pro všechny účastníky trhu, tedy jak pro kupující, tak prodávající určeného druhu zboží. Cenové orgány mohou při uplatňování cenové regulace určit věcné podmínky a pravidla, nebo stanovit u stejného zboží více způsobů stanovení cen (Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách, n.d.).

Věcné usměrňování cen tkví v určení podmínek pro sjednání cen, které zahrnují maximální rozmezí, o níž může být cena zboží zvýšena v daném časovém období, maximální podíl, v jakém je možné do konečné ceny zahrnout zvýšení nákladů na vstupy a závazný postup při stanovování ceny nebo při výpočtu ceny, zahrnující odpovídajícího zisku v ceně. Regulace cen prostřednictvím věcného usměrňování platí pouze pro prodávající určeného druhu zboží (Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách, n.d.).

Třetím způsobem regulace cen je cenové moratorium, které označuje dočasný zákaz zvyšování cen nad aktuálně platnou úroveň pro určený druh zboží. Pravidla pro cenové moratorium může vláda stanovit formou nařízení, které je platné nejdéle po dobu dvanácti měsíců (Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách, n.d.).

V následující tabulce je uveden přehled orgánů regulace společně s metodami, které uplatňují.

Tab. 1 Přehled orgánů cenové regulace

Orgán regulace	Využívaná metoda	Základní okruhy zboží
Ministerstvo financí	Maximální ceny	<ul style="list-style-type: none"> nájemné z pozemků infrastruktury pro veřejnou správu (školy, soudy, policie)
	Věcně usměrňované ceny	<ul style="list-style-type: none"> voda povrchová, pitná a odpadní železniční infrastruktura celostátních a regionálních drah veřejná silniční doprava pohřební služby a služby krematorií
	Pevné ceny	<ul style="list-style-type: none"> veřejná drážní osobní doprava
Ministerstvo zdravotnictví	Maximální ceny	<ul style="list-style-type: none"> zdravotní výkony zdravotnické prostředky
Státní úřad pro kontrolu léčiv	Maximální ceny	<ul style="list-style-type: none"> léčivé přípravky potraviny pro zvláštní lékařské účely
Celní úřad	Pevné ceny	<ul style="list-style-type: none"> cigarety
Energetický regulační úřad	Úředně stanovené ceny	<ul style="list-style-type: none"> elektrická energie zemní plyn tepelná energie
Kraje a obce	Maximální ceny	<ul style="list-style-type: none"> odstranění vozidel městská hromadná doprava

Zdroj: vlastní zpracování dle Ministerstvo financí České republiky, 2022c.

1.2.2 Právní rámec cenové regulace

Regulace cen jako nástroj ovlivňování trhu je ve většině případech řazen až do období 20. století, avšak první zmínky o snaze ovlivňovat výši cen jsou již z Římské říše, kdy vládce určoval cenové stropy na určité produkty. Nicméně s příchodem monopolního postavení bylo potřeba zavést určité cenové regulace pro ochranu trhu (Hrozek, 2016a). Prvním krokem pro nastolení tržní ekonomiky bylo rozhodnutí o liberalizaci cen v roce 1991, kdy byl opuštěn model centrálně-byrokraticky určovaných cen, který nahradil model smluvních cen dohadovanými mezi účastníky trhu. Liberalizace znamená odstranění cenových omezení, je ovšem nezbytné zachovat mechanismy chránící spotřebitele čili pomocí právních norem zabránit nekalým obchodním praktikám, nebo

selhání trhu (Ministerstvo financí České republiky, 2022a). Liberalizace tedy nebyla provedena v plném rozsahu, stále existovaly položky, u kterých by zrušení regulace mělo značné sociální dopady na spotřebitele. Stále regulovaným odvětvím bylo bydlení, veřejné dopravy, zdravotnictví nebo vzdělání (ČNB, 2003). Tento krok tedy neznamenal úplnou rezignaci státu v oblasti cen, ale zapříčinil vznik zákonů, které vymezovaly možnosti, kdy je stát oprávněn zasahovat do cen. V České republice byl vydán zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, který vymezil možnosti státu zasahovat do cen právě formou cenové regulace (Ministerstvo financí České republiky, 2022a).

V souvislosti s cenovou regulací je nezbytné posuzovat efektivitu a dodržování předpisů stanovených Zákonem o cenách. Rozhodnutí o cenové regulaci nabývá platnosti dnem, kdy došlo k jeho zveřejnění v daném věstníku a účinnosti nabývá dnem, který je stanovený ve vydaném rozhodnutí. Cenovou kontrolu pak provádějí cenové kontrolní orgány, tedy osoby pověřené průkazem k výkonu cenové kontroly. Kontrola nad dodržováním předpisů cenové regulace spočívá v ověřování dodržování ustanovení ze strany prodávajících nebo kupujících (Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách, n.d.). Dodržování ustanovení cenových předpisů lze pozorovat a kontrolovat jak ze strany prodávajícího, tak ze strany kupujícího, kdy prodávající se dopouští porušení cenových předpisů právě tím, že nabízí a prodává zboží, jež je v rozporu s úředně stanovenými cenami, tedy vyšší než maximální, nižší než minimální nebo jinou než pevnou cenu. Dále tím, že neplní podmínky, na nichž bylo omezeno uplatnění maximální, minimální nebo pevné ceny a nerespektuje pravidla věcného usměrňování cen. Nedodržení cenových předpisů ze strany prodávajícího je také nesplnění povinností evidenčních nebo informačních, ať už jde o označování zboží cenami nebo poskytování nepravdivých údajů cenovým orgánům (Ministerstvo financí České republiky, 2022a). K nedodržení cenových předpisů může dojít i na straně kupujícího, a to ve chvíli, kdy nakupuje za cenu v rozporu s úředně stanovenými cenami, nebo pokud nakupuje za cenu, která přesahuje stanovenou cenovou regulaci. Narušení cenových předpisů ze strany kupujícího i prodávajícího zahrnuje také zneužití výhodného hospodářského postavení při dojednávání ceny. Tyto cenové kontroly jsou realizovány na základě cenových kontrol každého roku prostřednictvím jednotlivých cenových kontrolních orgánů v souladu s Ministerstvem financí, popřípadě vládou (Ministerstvo financí České republiky, 2022a).

2 Cenové stropy

Jak již bylo zmíněno, cenový strop je formou cenové regulace, který lze definovat jako vládou stanovený maximální limit ceny, který může poskytovatel zboží a služeb účtovat. V zásadě bývají stanoveny legislativou a umožňují, aby základní potraviny a energetické produkty byly alespoň dočasně dostupné pro běžné spotřebitele (Kenton, 2021).

Základním aspektem cenových stropů je role ceny, která působí jako klíčový faktor ovlivňující tržní nabídku a poptávku. Ceny nejenže představují hodnotu zboží a služeb, ale také působí na chování spotřebitelů a výrobců. Zájem výrobce je uskutečnit své náklady na výrobu a dosáhnout přiměřeného zisku. Naopak zákazník usiluje o uspokojení svých potřeb za přijatelnou cenu. Lze definovat funkce ceny, které ovlivňují ekonomické aktivity. Tyto funkce dle Karla Křikače (2005) jsou:

- Regulační – Vyznačuje se schopností udržovat rovnováhu na trhu tak, že reaguje na změny v nabídce a poptávce a formuje vztah mezi výrobou a spotřebitelským chováním.
- Stimulační – Definuje se jako schopnost ceny působit na chování subjektů na trhu a zvyšovat efektivnost výroby například motivací k zavádění nových technologií nebo zvýšení objemu nabízených výrobků. Vlivem ceny lze také ovlivňovat spotřební chování.
- Alokační – Spočívá ve směřování materiálových a peněžních zdrojů ve výrobě či službách.
- Racionalizační – Zaměřuje se především na snižování nákladových složek. Ceny podporují efektivnost ve výrobě a spotřebě tím, že vedou k efektivnějšímu hospodaření se zdroji.
- Rozdělovací a přerozdělovací – Představuje rozložení ceny na jednotlivé složky a následný cílový přesun.

Metoda cenových stropů je postavena na základu stanovení cenových limitů a růstu cen, přičemž je růst cen ovlivněn mnoha faktory, mezi které patří zvýšení nákladů na suroviny, pracovní sílu, energie nebo jiné vstupy, zvýšení kapitálových nákladů nebo zvýšení daní a jiných vládních poplatků. Dalším faktorem může být celková úroveň cenové inflace, vysoká poptávka při omezené nabídce nebo externí šoky. Tím jsou myšleny

nepředvídatelné události, přírodní katastrofy nebo politické konflikty (Hrozek, 2016b). Tyto faktory budou podrobněji zkoumány v kapitole „Faktory ovlivňující růst cen a cenové hladiny“.

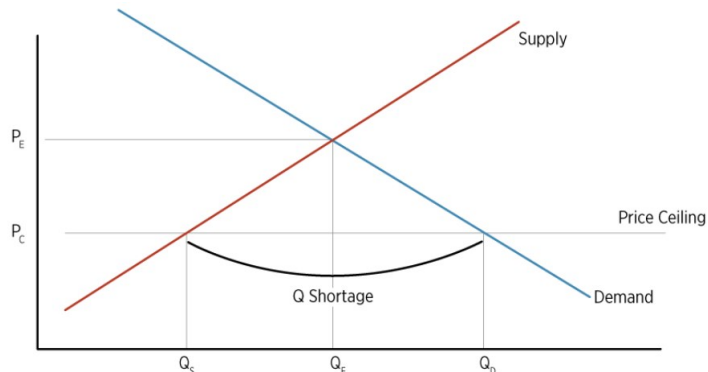
Regulátor stanoví takovou maximální cenu, kterou považuje za přijatelnou nebo vhodnou, přičemž se řídí těmito kroky (Segal, 2023):

1. Regulátor stanoví cenový strop, který považuje za přijatelný pro daný produkt či službu.
2. Prodejci mají povinnost nabízet své produkty za tuto cenu, nebo nižší než je stanovená cena.
3. Regulátor by mohl také stanovit minimální cenu, tedy nejnižší hodnotu, za kterou může prodejce své zboží či služby nabízet spotřebitelům, aby ceny zůstaly konkurenceschopné.
4. Prodej je orgánem zodpovědným za cenové stropy regulován a sledován. Regulační orgány pravidelně přezkoumávají cenový strop za účelem zjištění, zda stále představuje vhodnou úroveň.
5. Průběžně vyhodnocují nabídku a poptávku, aby identifikovali, zda je cenový strop potřeba zvýšit nebo snížit (Segal, 2023). Problematika poptávky a nabídky v souvislosti s cenovými stropy bude vysvětlena v následující podkapitole.

2.1 Cenový strop a ekonomika nabídky a poptávky

Pro pochopení konceptu cenových stropů je důležité obecné povědomí o zákonitosti nabídky a poptávky, jež jsou dvě protichůdné síly v ekonomice. Nabídka vyjadřuje počet jednotek dostupných k prodeji na trhu v daném okamžiku, naopak poptávka je touhou spotřebitelů po určitém produktu. Situace, kdy se nabídka produktu a poptávka po tomto produktu vyrovnají, je nazývána rovnovážná cena. Když je rovnováha naplněna, není nabídka příliš vysoká nebo nízká a poptávka je dostatečně silná na udržení stabilní úrovně nabídky (Cook, 2023).

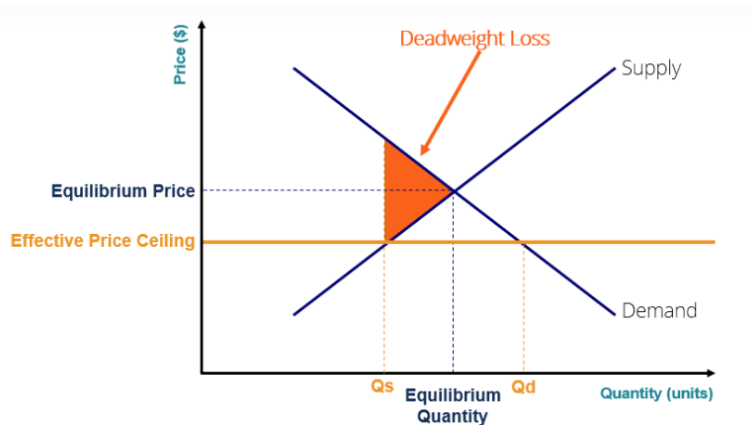
Obr. 1 Graf poptávky a nabídky

Zdroj: Federal Reserve Bank of St. Louis, 2022.

Graf zobrazuje konkurenční trh, kde rovnovážným bodem je střed nabídky a poptávky, tedy ceny P_E a množství Q_E . Při existenci cenového stropu však spotřebitelé chtějí nakoupit množství Q_D , zatímco dodavatelé jsou ochotni nabízet pouze množství Q_S . Poptávané množství je tedy vyšší než nabízené a Q zobrazuje nedostatek produktu při cenovém stropu (Neely, 2022). Výrobci nejsou ochotni prodávat za nižší cenu, a naopak spotřebitelé vyžadují levnější zboží (Corporate Financial Institute, n.d.).

Obr. 2 Účinný cenový strop

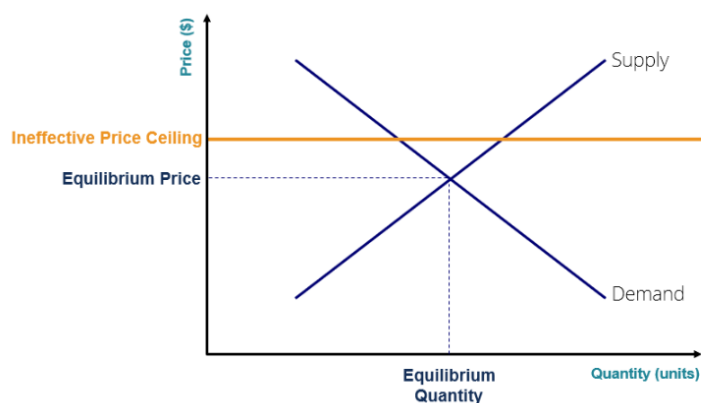
Zdroj: Corporate Financial Institute, n.d.

Aby bylo opatření cenových stropů pro spotřebitele účinné, musí být zavedená stropní cena nižší než rovnovážná cena, přičemž stropní cena je závazná a způsobuje změnu rovnovážného množství. Jak bylo vysvětleno výše, poptávané množství roste, zatímco nabízené množství klesá, což způsobuje množství nedostatek a vytváří se náklady mrtvé váhy. Pojem „Náklady mrtvé váhy“ je používán pro definování objemu produkce,

kteřá není vyprodukována v důsledku existence nedokonalé konkurence, tedy nižšího množství produkce než při existenci dokonalé konkurence. Vládou stanovené ceny pod tržní hodnotu mohou na první pohled působit příznivě pro spotřebitele, jelikož nabízí nižší ceny za zboží. Nicméně, tato situace může vyústit v nedostatek produktů na trhu, což má za následek omezenou dostupnost a spotřebitelé se mohou ocitnout v situaci, kdy nemohou okamžitě získat požadované zboží (Corporate Financial Institute, n.d.).

Cenový strop je označován za neefektivní nebo neúčinný, pokud nemění volby účastníků trhu. Jak uvádí graf níže, neefektivní cenový strop je vytvořen, pokud je stropní cena nad rovnovážnou cenou. Stále platí rovnováha, proto nedochází k množstevnímu nedostatku, ani k vytvoření nákladů mrtvé váhy. V této situaci nemají spotřebitelé prospěch z cenové regulace, protože ceny zůstávají vyšší než tržní hodnota. I když jsou produkty k dispozici, nejsou dostupné za cenové přijatelné podmínky a mohou se stát nedostupné pro ty, kteří nemají finanční prostředky na nákup za stanovenou cenu (Corporate Financial Institute, n.d.).

Obr. 3 Neúčinný cenový strop

Zdroj: Corporate Financial Institute, n.d.

Důležitým pojmem při zavádění cenových stropů jsou mezní náklady, které mají významný dopad na výrobce a jsou zásadní pro efektivní rozhodování podniků. Jak již bylo vysvětleno výše, cenový strop nastavený pod rovnovážnou cenou vytváří nedostatek na trhu, tedy poptávané množství za uměle nízkou cenu převyšuje množství, které výrobci dodávají. V tomto případě čelí výrobci problémům při uspokojování poptávky, to vede ke ztrátě prodejních příležitostí a potenciálních příjmů. Mezní náklady představují dodatečné náklady vzniklé výrobou další dodatečné jednotky zboží nebo služby, tedy

náklady na materiál, práci a vstupy. Tyto mezní náklady pomáhají určit optimální úroveň produkce a cenové strategie. Přesněji řečeno, porovnáním mezních nákladů s cenou, za kterou mohou své zboží a služby prodávat, jsou výrobci schopni učinit rozhodnutí o tom, kolik vyrábět a zda výrobu snížit nebo zvýšit („Price Ceilings and Marginal Cost“, 2023).

2.2 Typy cenových stropů a jejich stanovení

Díky diverzifikaci trhu nelze na všechna zboží a služby pohlížet jednotně. Vlády a regulační orgány zavádějí různé typy cenových stropů, z nichž každý je vhodný pro jiný typ produktu nebo různé situace. Cenové stropy tedy můžeme rozlišit na:

- Absolutní cenový strop

Absolutní cenový strop představuje pevnou cenu, kterou lze požadovat za zboží nebo službu, kdy prodejci nemohou tuto cenu překročit. Jakmile bude tento strop stanoven, zůstane pevný, bez ohledu na změnu ekonomiky. Ačkoliv vláda může hlasovat nebo rozhodnout o změně absolutního cenového stropu. Tento typ se zpravidla používá u základního zboží, nebo u léků, což zajišťuje, že produkty budou dostupné pro všechny, bez ohledu na inflační trendy nebo narušení dodavatelského řetězce (Bennett, 2023).

- Relativní cenový strop

Podstatou relativního cenového stropu je flexibilita. Cenový strop kolísá na základě určitých referenčních hodnot, jako je procento průměru trhu nebo na základě inflace. Princip spočívá v navázání inflačního ukazatele nebo inflačního indexu na pevný cenový strop pro určitý výrobek nebo službu. Tento inflační index je měřítkem změn cen spotřebního koše a reprezentuje průměrnou úroveň inflace v ekonomice. Takový vývoj umožňuje, aby se cenový strop přizpůsobil měnícím se podmínkám na trhu a zajišťuje permanentní účinnost při ochraně spotřebitelů (Bennett, 2023).

- Strop za jednotkovou cenu

Takovýto cenový strop je zaměřený na limit ceny zboží nebo služby za jednotku. Omezení ceny každé jednotky zajistí, že hromadné nákupy nebudou spotřebiteli přinášet nepřiměřeně vysoké náklady. Tento typ je implementován zejména na trzích, kde se může jednotková spotřeba mezi spotřebiteli lišit. Vláda by mohla stanovit strop za jednotkovou cenu například u benzínu, kdy je cena stanovena za litr, nebo u veřejných služeb. Cenový

strop za jednotkovou cenu je velmi podobný absolutnímu, rozdílem je zaměření na jednotlivé zboží či služby. Zatímco strop za jednotku ceny omezuje cenu za jednotku daného zboží či služby, absolutní cenový strop reguluje celkové náklady na všechny nákupy v daném období (Bennett, 2023, Segal, 2023).

- Periodický cenový strop

Tento cenový strop slouží ke stanovení limitu ceny za určité časové období. Vláda stanoví pravidelný cenový strop například pro elektřinu v době, kdy je poptávka vysoká. Díky předpovědi poptávky, a tím možného zvýšení cen, může takovýmto způsobem včas reagovat. V úvahu jsou brány také proměnlivé povahy ekonomik, proto jsou stropy pravidelně upravovány v závislosti na tržních podmínkách, míře inflace nebo společenské potřeby (Bennett, 2023).

- Selektivní cenový strop

Selektivní cenový strop je definován jako limit ceny konkrétního typu zboží, služby nebo dokonce limit ceny určitého geografického regionu. Pokud existují regionální ekonomické rozdíly nebo rozdílné přístupy ke zdrojům, je cenový strop efektivnější, pokud je takto zaměřený na určitý výrobek či oblast. Příkladem může být stanovení limitu ceny u léků na předpis, aby byly pro spotřebitele dostupnější (Segal, 2023).

V zásadě neexistuje jednotný vzorec pro stanovení cenového stropu, jedná se především o vládní rozhodnutí často ovlivněné socioekonomickými cíli. Nicméně regulované orgány, při zavádění regulovaných cen, pohlíží na různé faktory, jako jsou (Bennett, 2023):

- Historická cena zboží či služby
- Vlastní výrobní a distribuční náklady
- Kupní síla spotřebitele a cenová dostupnost
- Zpětná vazba od podniků a spotřebitelů
- Srovnání s globálními cenami (vhodné pro mezinárodně obchodované produkty)

Pokud vlády a orgány regulace zváží tyto faktory s přihlédnutím k nástrojům založených na datech, jsou schopny stanovit cenové stropy, které zajistí blahobyt spotřebitelů (Bennett, 2023).

2.3 Cíle regulačních orgánů při zásahu do cen

Cílem cenových stropů, a tedy i vlády a orgánů regulace, jež cenové stropy využívají v různých odvětvích je, aby ceny byly pro všechny spravedlivé, konkurenceschopné a více přijatelné pro spotřebitele. Hlavní cíle je možno specifikovat na ochranu hospodářské soutěže, tedy podporu konkurence, ochranu spotřebitelů, podpora ekonomického rozvoje a investic, zajištění stability cen a omezení inflačního tlaku, a tím ochranu spotřebitelů před vysokou inflací, které budou v této podkapitole blíže definovány.

2.3.1 Podpora hospodářské soutěže

Politika hospodářské soutěže je neodmyslitelnou součástí hospodářské politiky, kdy jejím smyslem je vytvářet podmínky pro společensky racionální fungování trhu. Politika hospodářské soutěže jednak ctí nezastupitelnou roli ceny v tržní ekonomice, a na straně druhé analyzuje podmínky vedoucí k selhání tohoto mechanismu a hledá možnosti jeho řešení. Smyslem politiky hospodářské soutěže je poskytnout subjektům na trhu aktivní účast svobodné konkurence, proto bývá často označována jako politika ochrany trhu a spotřebitele nebo antimonopolní politika (Slaný a kol., 2003, s. 181). Konkurence podnikatelských subjektů s cílem předčít ostatní účastníky trhu a docílit hospodářského prospěchu je důležitým společenským procesem. Podnikatelské subjekty na trhu se snaží oslabit tlak soutěže prostřednictvím řady protikonkurenčních postupů, tím mohou docílit zisku na úkor ostatních subjektů na trhu (Kubiček a kol., 2006, s. 175). Aktuální situace v konkurenčním prostředí je velmi vzdálená od dokonalé konkurence, která je brána jako nejlepší varianta koordinace činnosti v ekonomice. Omezení konkurenčního prostředí je viditelné na příkladu absolutního monopolu v situaci, kdy se podnik neopírá o státní ochranu, nebo neexistují umělé překážky vstupu do odvětví. Tento podnik bude dříve či později oslaben nebo jeho monopolní postavení bude dokonce odstraněno (Slaný & Franc, 2004, s. 76). Praktiky, díky kterým je omezena konkurence na trhu, mohou mít za následek narušení tržní soutěže, to má negativní dopady na efektivitu trhu a vstup nových konkurentů na trh.

Podniky, které jsou buď skutečnými nebo potenciálními konkurenty, vytvářejí **kartelové dohody**, tedy vzájemnou spolupráci, s cílem dosáhnout vyššího zisku. Následkem uzavření tzv. kartelové smlouvy vzniká velmi silná skupina podniků nazývaná smluvní monopol, který má veškeré negativní znaky monopolu, které jsou uvedeny v kapitole

„Monopol a přirozený monopol“. Takový vliv na soutěž je nepřijatelný, proto jsou kartelové dohody ve všech rozvinutých ekonomikách zakázány (Slaný a kol., 2003, s. 196-197). Podmínky, které pozitivně ovlivňují vznik kartelu mohou být stagnující poptávka, nevyužité výrobní kapacity, homogenní produkce nebo nízký počet účastníků na straně nabídky. (Slaný & Franc, 2004, s. 77). **Dominantního postavení** může firma získat prostřednictvím lepší výkonnosti nebo tím, že bude omezovat konkurenci. Toho dosáhne tak, že naléhá na ostatní účastníky trhu, aby se chovali určitým způsobem, nebo jim brání ke vstupu na trh. Za zneužití dominantního postavení podniku na trhu se považuje především cenová diskriminace, jež se dá definovat jako stanovení různých cen pro totožné výrobky. Dále výsadní dohody, při kterých si podnik pomocí smlouvy zajistí privilegovaný vztah s dodavateli, nebo vázané dohody, kdy nákup jednoho výrobku je podmíněn nákupem jiného výrobku (Slaný & Franc, 2004, s. 78). Další formou omezení konkurence jsou **dohody o sloučení podniků** neboli fúze. Tyto dohody slouží zejména pro maximalizaci zisku a expandující podnik dosahuje růstu jednak pomocí investic (interní růst), nebo koupí již existujících podniků (externí růst), přičemž je tato varianta zpravidla rychlejší a levnější cestou. Dohody o sloučení podniků by mohly vést k vytvoření nového subjektu s chováním monopolu, z toho důvodu podléhají politice hospodářské soutěže. Podniku není zakázáno do určitého podílu na trhu vytvářet sloučený podnik s chováním monopolu, je ovšem zakázáno tohoto postavení na trhu zneužívat v neprospěch ostatních účastníků nebo spotřebitele. (Slaný a kol., 2003, s. 200). Posledním příkladem omezení konkurence je **nekalá soutěž**. Jedná se o takové chování, které je v rozporu s dobrými mravy soutěže a může poškodit jak jiné účastníky trhu, tak spotřebitele. Mezi takové jednání se řadí klamavá reklama, klamavé označení zboží a služeb, ohrožení zdraví nebo životního prostředí, podplácení nebo porušení obchodního tajemství (Slaný & Franc, 2004, s. 78-79).

2.3.2 Ochrana spotřebitele

Narůstající dělba práce a rostoucí složitost ekonomických vztahů vzbuzují obavy ohledně pozice spotřebitele v současném tržním hospodářství. Důsledkem toho je stále rostoucí pozornost vlády věnována ochraně spotřebitele. V kontextu tohoto jevu hovoříme o politice ochrany spotřebitele, jejímž cílem je zajistit, aby ceny za zboží a služby byly spravedlivé a dostupné každému spotřebiteli. Příčinou zásahu třetí strany, aby ochránila

spotřebitele od nežádoucích účinků, může být neschopnost spotřebitele správně posoudit riziko. Riziko může být nesprávně posouzeno i přesto, že má k dispozici dostatek informací. Pokud má spotřebitel k dispozici nedostatečné množství informací, mluví se o informační nerovnosti. Nástroje politiky ochrany spotřebitele lze rozdělit do dvou kategorií, a to na fiskální a regulační nástroje. Fiskální nástroje využívají k ovlivňování rozhodnutí o spotřebě jednotlivců příjmy a výdaje veřejných rozpočtů, jako jsou daně, poplatky nebo dotace. Příkladem je spotřební daň, jež je uvalena na nežádoucí statky s cílem odradit spotřebitele vyšší cenou. Dotace naopak cenu statků snižují, tím se stává příznivější pro spotřebitele. Regulační nástroje využívají podobu zákazů a příkazů v oblasti prodeje, požadavků na výrobky nebo informační povinnosti. Většina těchto nástrojů je spjata s cenovou regulací, která přímo či nepřímo ovlivňuje tržní ceny, a tím mění chování spotřebitelů (Kubíček a kol., 2006, s. 140-148).

2.3.3 Podpora ekonomického rozvoje a zajištění investic

Cenová regulace hraje určitou roli v návratnosti investic určitých odvětví. Míra návratnosti investic je v podstatě zisk, který podnik získá s ohledem na investované prostředky například do výroby nebo infrastruktury. Pokud více společností investují do stejných prostředků, ale mají rozdílné míry návratnosti, je to důvod pro regulaci, aby regulační orgány zajistily stabilní a přiměřené zisky pro všechny podniky. Zároveň je pro vládu důležité prověřovat zahraniční investice a zavádět opatření vedoucí k obraně před rizikovými investory, kteří mohou narušovat fungování trhu (Ministerstvo průmyslu a obchodu, n.d.). Investiční bezpečnost je obsažena v řadě mnohostranných smluv uzavřenými mezi státy. Cílem je zajistit podporu investorům z druhého státu, jež budou investovat na jeho území a nebudou proti těmto investorům jednat diskriminačně (Bělohávek & Hótová, 2008, s. 49-50).

Nástrojem vlády pro zajištění tržní efektivity a konkurenceschopnosti může být veřejná podpora, kdy zásah státu vede ke zvýhodnění určitých tržních subjektů. Veřejná podpora spočívá v přemístění kapitálových zdrojů nebo v omezení povinných odvodů. Taková podpora vybraného subjektu je obvykle vnímána jako skrytý státní dumping a obvykle znamená vnesení umělé asymetrie do tržního prostředí, proto je také pod pohledem politiky hospodářské soutěže. Často ale může být vnímána jako podpora odvětví, inovací, nebo investic, a tím zajišťuje přínos pro ekonomiku. Formy podpory lze členit do různých

kategorií, přičemž nejčastější je subvence, která je definována jako vládou poskytované dotace k ceně nebo podílení se na úhradě ztráty. Dále lze do veřejných podpor začlenit zvýhodněné úvěry, daňové úlevy nebo kapitálové investice na účet státu (Slaný a kol., 2003, s. 202-204).

2.3.4 Zajištění stability cen a omezení inflačního tlaku

Cenový strop, jakožto klíčový nástroj řízení ekonomiky, v sobě zahrnuje široké spektrum cílů, ovšem primárním cílem cenové politiky je zajištění cenové stability, tedy udržení cenového indexu na přijatelné úrovni, a tím zajištění celkové ekonomické stability. Tato kapitola je zaměřena na strategie a nástroje související s udržením cenové hladiny na relativně konstantní úrovni.

Pokud by ceny nebyly stabilní, docházelo by ke každodenním výkyvům cen. To by mohlo zapříčinit nejistoty a úzkosti ze strany výrobců i spotřebitelů. Obecně je pojem cenová stabilita definován jako průměrná stabilita nominálních cen, s ohledem na praktickou stránku se za cenovou stabilitu považuje zachování inflace na úrovni kladného růstu spotřebitelských cen, tedy zajištění nízké a stabilní míry inflace udržované po delší dobu (Kubíček a kol., 2006, s. 62, Hennerich, 2021). Jednoduše řečeno, cenová stabilita znamená, že nedochází k příliš velkým výkyvům cen běžného spotřebního zboží. Přestože nabídka a poptávka vyvolává určitou odchylku cen, stabilní ekonomika tuto odchylku toleruje, pokud se pohybuje v určitém rozmezí (Profitwell, 2022). Ekonomický ukazatel cenové stability přímo závisí na schopnosti porozumět inflačnímu procesu, proto je vyžadováno definování teoretického rámce inflace. Ten umožní lépe porozumět a formovat strategie, jež jsou nezbytné pro udržení cenové stability.

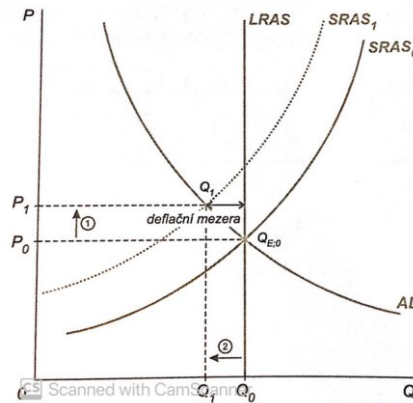
Inflace znamená růst cenové hladiny, kdy je třeba rozlišovat jev inflace od cenového zvýšení konkrétního produktu, přičemž inflace způsobuje růst průměrné hladiny cen, nikoli pouze změnu ceny jednoho zboží. Průměrná hladina v sobě zahrnuje ceny veškerého výstupu vyprodukovaného v dané ekonomice. Tím vznikne pro ekonomiku cenový efekt viditelný na reálném důchodu. Pojem reálný a nominální důchod lze definovat takto: Nominální důchod je určité množství peněz, které je získáváno za určité časové období, kdežto reálný důchod vyjadřuje kupní sílu. Jinak řečeno, inflace snižuje množství zboží a služeb, které si lze pořídit za peněžní jednotku (Bradley, 2004; Holman,

2016, s. 527). Vlivem inflace, kromě cenového efektu, který je nejviditelnějším pro ekonomiku, nastávají také důchodový efekt, peněžní iluze, efekt bohatství či nejistota.

Důchodový efekt je pozorován v situaci, kdy zvýšení cenové hladiny vede k redistribuci důchodu. Milně je myšleno, že s růstem všech cen rostou stejným tempem i důchody. Ve skutečnosti některé důchody nejsou schopny držet krok s inflací, a to zejména v případech, kdy jsou důchody fixní. Do kategorie fixních platů patří důchodci nebo zaměstnanci s několikaletou smlouvou uzavřenou na fixní plat. Ztrátu pocítují také věřitelé, zejména banky, které uzavřely smlouvu na fixní úrokovou sazbu. Fixní sazby nebo platy totiž nemění svou hodnotu v závislosti na inflačním vývoji. Pokud tedy vzroste inflace, reálná úroková míra, která představuje rozdíl mezi nominální úrokovou sazbou a inflací, se snižuje, proto banky ztrácejí na kupní síle peněz (Bradley, 2004). Vzhledem ke skutečnosti, že největšími dlužníky jsou státy, je inflace tzv. neoficiálním a skrytým nástrojem pro snižování hodnoty státních dluhů. Jakmile si skutečnost rostoucí inflace uvědomí věřitelé, kteří jsou ve znevýhodněné pozici, zvýší úroky (Vencl & Jarolím, 2024). Důchodový efekt předpokládá fixní platy, ovšem i ti, jejichž nominální důchody rostou společně s inflací, se cítí poškozováni. První nárůst nominálních mezd potěší spotřebitele a pobídne je k nakupování. Později ale zjistí, že jejich vyšší platy nevykompenzují nárůst cen. Takový jev je nazýván peněžní iluze. Efektem inflace je také nejistota. Pokud dochází k rapidnímu růstu či snížení cenové hladiny, je obtížnější činit ekonomická rozhodnutí, zejména ta dlouhodobá. Pokud společnost zvažuje například rozšíření svých závodů, která potrvá dva roky, vlivem nejistoty se do výstavby nepustí (Bradley, 2004).

Příčiny rostoucí cenové hladiny se vyskytují jak na straně agregátní nabídky, tak na straně agregátní poptávky, přičemž se rozlišuje inflace tažená náklady a inflace tažená poptávkou. Inflace tažená náklady představuje situaci, kdy vlivem poklesu nabídky produkt klesne pod úroveň potenciálního produktu a řešením obnovy rovnováhy je zvýšení cenové hladiny (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127).

Obr. 4 Inflace tažená náklady

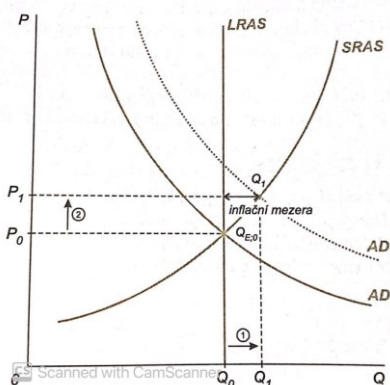

Zdroj: Tuleja & kol., 2012, s. 120.

Tím se otevře tzv. deflační mezera, která představuje stav, kdy je skutečný produkt menší než potenciální. Typickým scénářem je zvýšení cen nabízených produktů v důsledku růstu nákladů na vstupy do výroby, jako jsou suroviny, energie nebo kapitál. Důsledkem je zvýšení poptávky ze strany domácností, které vyžadují vyšší mzdy, to pak vede k dalšímu zvyšování cen za zboží a služby a inflace roste. Primární růst cen vstupů do výroby vyplývá z ropných krizí, nečekaných výpadků zemědělské produkce způsobené přírodními katastrofami nebo monopolní struktury hospodářství (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127).

Poptávková inflace naopak vznikne zvýšením agregátní poptávky, spotřebitelé požadují více zboží, ale výroba není schopna se přizpůsobit. Produkt je větší než potenciální a nabídka nemá šanci se přizpůsobit zvýšené poptávce. Obnova rovnováhy na trhu nastává pouze tehdy, pokud stoupne cenová hladina (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127).

Obr. 5 Inflace tažená poptávkou

Zdroj: Tuleja & kol., 2012, s. 120.

Rovnováha se ale přesouvá za úroveň potenciálního produktu, tím dochází k otevření inflační mezery. Dochází k růstu produktu i růstu cenové hladiny. Příčiny poptávkové inflace mohou být různé. Stát vydá více peněz, než jaké jsou jeho příjmy, to vede ke schodku státního rozpočtu. Odbory tlačí na zvyšování mezd, které nejsou v souladu s produktivitou práce nebo může zvýšenou poptávku vyvolat snížení daní (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127).

Zvýšení cenové hladiny může probíhat různým tempem, proto dopady na ekonomiku mají proměnlivou podobu a intenzitu. Vláda je schopna zvyšující tendenci cenové hladiny omezit prostřednictvím své politiky (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127). Vzhledem k různé míře růstu rozlišujeme inflaci na:

- Mírná (plíživá) inflace

Mírná inflace představuje pomalý, spíše stabilní růst cen, obvykle o jednotky procent ročně. Často není přímo patrná, ale pokud bude v průběhu let pokračovat, může způsobit velké problémy.

- Pádívá inflace

Pádívá inflace často roste až o několik stovek procent za rok. Při takovéto inflaci dochází k značným ekonomickým nákladům a vyvolává značnou nejistotu na finančním trhu. Při rychlém tempu růstu cen se inflace stává vážným problémem a je náročné ji dostat pod kontrolu.

- Hyperinflace

Hyperinflace představuje extrémní formu inflace, při které rostou ceny až o tisíce procent ročně, tedy tak rychle, že se růst cen stává každodenní záležitostí a hodnota peněz rapidně klesá. V takovém případě způsobuje katastrofické důsledky, kdy nastává rozvrat ekonomiky. Hyperinflace je typickým jevem pro období válečných konfliktů nebo politických převratů.

Významný vliv má také inflační očekávání ekonomických subjektů, podle kterého rozlišujeme inflaci na očekávanou, setrvačnou a neočekávanou. Očekávaná inflace zobrazuje růst cen, který je trhem předvídatelný. Naopak neočekávaná inflace přichází náhle a způsobuje nepředvídatelné změny v hodnotě peněz. Pokud dochází ke zvyšování všech cen stejným způsobem, jedná se o inflaci vyrovnanou, jestliže ale dochází ke změně

relativních cen, pak se hovoří o tzv. nevyrovnané inflaci. Každý z těchto druhů má odlišné dopady na ekonomiku. Do problematiky inflace je zapojena jednak fiskální politika s restriktivním opatřením, a zejména monetární politika, která přímo ovlivňuje nastavení úrokových sazeb, a tím nepřímo i množství peněz v ekonomice (Tuleja & kol., 2012, s. 117-127).

Vzhledem k omezeným možnostem zaznamenávat každou jednotlivou cenu v rámci všech transakcí se inflace obvykle měří pomocí tzv. míry inflace. Tato míra porovnává změny cenového indexu během určitého časového úseku. Mezi metody měření inflace patří deflátor hrubého domácího produktu, který představuje celkovou peněžní hodnotu zboží a služeb vytvořenou za dané období. Dále index cen výrobců, který bývá upraven pro různá odvětví, například pro průmyslový sektor, zemědělskou výrobu, nebo stavební práce. Nejvýznamnějším měřítkem pro cenovou stabilitu je index spotřebitelských cen, jenž je často využíván ekonomy a tvůrci politik pro uvážené rozhodování v oblasti ekonomických strategií. Index spotřebitelských cen je měřítkem, které zachycuje průměrnou změnu cen zboží a služeb sledované v rámci domácností během určitého časového úseku. Probíhá sběrem cenových informací pro soubor zboží a služeb, tzv. reprezentanty, které odrážejí běžné nákupní návyky domácností v určité zemi nebo regionu. Zahrnuje v sobě cenové údaje o potravinách, bydlení, zdravotní péči, dopravě a o zábavě. Jednotlivým položkám jsou přiděleny různé váhy podle jejich relativní významnosti pro spotřebitele, které se zjišťují na základě průzkumu spotřebitelských výdajů. Ceny jednotlivých položek jsou následně sledovány a zaznamenávány v průběhu času. Jak již bylo zmíněno, inflace velmi významně ovlivňuje stabilitu finančních trhů tak, že snižuje kupní sílu a ziskovost podniků. Index spotřebitelských cen je využíván k monitorování inflace prostřednictvím sledování změn cen zboží a služeb v čase. Prostřednictvím indexu mohou ekonomové porovnávat inflaci za různá období a sledovat její trend. To přispívá k lepšímu rozhodování o hospodářské politice. Index je využíván zejména díky jeho velké škále produktů, které jsou do měření zapojeny. To zajišťuje přesnější měření cenové hladiny (Soukup, 2022; Tamplin, 2023). Během představení indexu spotřebitelských cen je důležité zmínit, že v mezinárodním kontextu se často používá tzv. harmonizovaný spotřebitelský index, který se snaží zajistit srovnatelnost inflačních údajů mezi různými ekonomikami tím, že sjednocuje metodiku měření cenové hladiny. To zajišťuje, aby údaje jedné země lze porovnat s údaji jiné. Tuto metodiku

využívají země Evropské unie, kdy pomocí harmonizovaného indexu spotřebitelských cen hodnotí, zda je země připravena vstoupit do eurozóny (European Central Bank, n.d.). Vzhledem k nekontrolovatelným reálným ztrátám, vzniku nerovností a obav, které růst cenové hladiny způsobuje, je hlavní cíl ekonomické politiky dosáhnout cenové stability zcela očekávaný. Dosáhnout cenové stability znamená, že se ekonomika vyhýbá silné inflaci. To přináší řadu výhod, zejména zlepšení transparentnosti cen, kdy pomocí cenové stability mají spotřebitelé schopnost předvídat změny v cenách, a tak rozhodovat o svých nákupech s vyšší informovaností. Díky udržení cenové stability se zabrání náhodnému přerozdělování bohatství. Pokud nekontrolovatelně roste míra inflace, bohatství je přerozdělováno velmi náhodně. Jinak řečeno, pokud ceny různých produktů rostou různým tempem, může to postihnout některé podniky více než jiné. Cenová stabilita rovněž snižuje rizikové prémie. Riziková prémie zobrazuje nejnižší návratnost investice, kterou investor vyžaduje k tomu, aby držel spíše rizikové aktivum namísto bezrizikového (Bradley, 2004; MasterClass, 2022).

Cílem cenových stropů je tedy udržení inflace na přijatelné úrovni. K tomu slouží inflační cíl, jež je základní kotvou měnové politiky k udržení cenové stability. Inflační cíl má podobu meziročního přírůstku indexu spotřebitelských cen většinou ve výši 2-3 %, který koresponduje s postupy centrálních bank vyspělých ekonomik. Centrální banky pravidelně posuzují dosahování inflačního cíle (ČNB, n.d.). Důvodem, proč bylo zvoleno srovnávací měřítko cenové stability na úroveň 2-3 % je obava z nezaměstnanosti. Pokud vláda v nepřiměřené míře zastavuje růst cen, omezuje tím výdaje v ekonomice. To by mohlo vést ke snížení výroby, a tím ke zvýšení nezaměstnanosti. Vznikl by substituční vztah mezi snižováním inflace a růstem nezaměstnanosti. Dalším argumentem pro stanovení takového inflačního cíle je změna kvality zboží a služeb. Index spotřebitelských cen reprezentuje ceny konkrétních produktů v čase, kdy v průběhu se mění samotné produkty, které získávají lepší vlastnosti. To se může komplikovat i v případě nových produktů. Výsledkem je prvek chybovosti v indexu spotřebitelských cen, pokud se jedná o měření změn průměrných cen. Tyto chyby zvolený inflační cíl v podobě 2-3 % umožňuje (Bradley, 2004).

Cenové stropy by také měly pomoci minimalizovat inflační očekávání spotřebitelů, podniků a investorů. Inflační očekávání je měřítkem, který vyjadřuje očekávání lidí ohledně budoucího růstu cen. Pokud lidé očekávají, že budou ceny v průběhu příštího

roku růst, podniky budou reagovat zvýšením cen právě o tento očekávaný růst a zaměstnanci začnou vyžadovat zvýšení mezd. Inflační očekávání má tedy značný vliv na skutečnou míru inflace. Jestliže bude inflační očekávání o dva procentní body, skutečná inflace bude mít nárůst právě o dva procentní body. Inflační očekávání je sledováno prostřednictvím průzkumů spotřebitelů a podniků, nebo se měří pomocí prognózy ekonomů a finančního nástroje, který souvisí s inflací (Lee, Powell & Wessel, 2020).

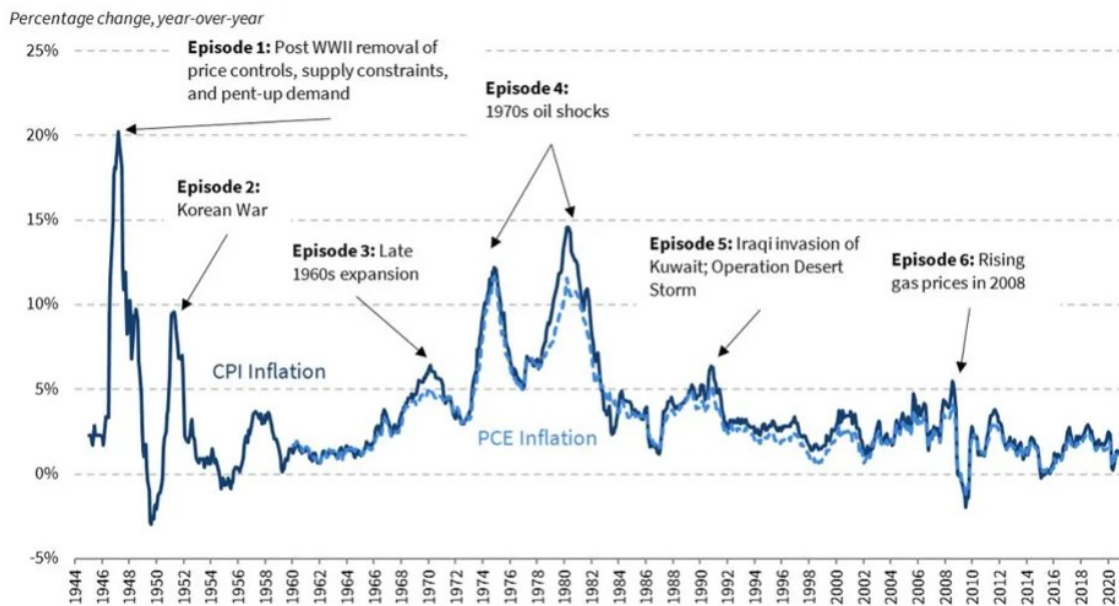
Ceny ovlivňují život každého a každý den, proto je cenová stabilita nezbytná ke snížení nejistoty v ekonomice a udržení lidí v jistotě s ohledem na skutečnost, že jejich mzdy budou dostačující na to, aby si mohli dovolit cokoliv, co potřebují k životu (Hennerich, 2021).

2.4 Faktory ovlivňující růst cen a cenové hladiny

V ekonomickém prostředí je pojem inflace předmětem pozornosti, zejména v době, kdy se svět potýká s řadou významných událostí. Zatímco zajištění cenové stability a omezení inflačního tlaku zůstává klíčovým cílem pro mnohé ekonomiky, je nezbytné vnímat tuto problematiku v souvislosti s širšími událostmi, které ovlivňují ekonomickou realitu. Následující kapitola je zaměřena na faktory a historické události, které přispěly k nárůstu cen.

Ceny, a s tím související cenová hladina, jsou podrobeny řadě faktorů, které zahrnují ekonomické, politické, sociální, ale také přírodní proměnné. Aspekty, jež mají tendenci ovlivnit ekonomický stav, sahají od poptávky a nabídky až k politickým sporům, energetickým krizím, demografickým změnám a přírodním katastrofám.

Obr. 6 Vývoj inflace v USA v letech 1944-2020

Zdroj: Freyman, 2021

Graf prezentuje šest významných inflačních epizod po druhé světové válce, které měli významný dopad na celý svět. Míra inflace je vyjádřena pomocí indexu spotřebitelských cen, sledována v USA během let 1944 až 2020. Z obrázku je patrné, že největší vliv na cenovou hladinu měla druhá světová válka. Během druhé světové války vláda nastavila cenové stropy pro mnoho spotřebního zboží pod přirozenou tržní cenu, aby kontrolovala inflaci a zabránila rychlému růstu cen. K tzv. válečným cenám docházelo z důvodu nízké nabídky a převisu poptávky, a to kvůli přeměrování výroby a pracovní síly na zhotovení válečného materiálu. Po válce inflace vzrostla o více než 20 % v důsledku zrušení právě těchto cenových regulací. Až do roku 1951 byl svět ovlivněn dalším válečným sporem. Korejská válka zapříčinila soustředění výroby zpět na vojenský materiál, což přispělo k dalšímu skokovému zvýšení inflace (Freyman, 2021).

Významnou kapitolou inflační dynamiky je šok na energetických trzích, tzv. ropné embargo OPEC. OPEC neboli organizace zemí vyvážejících ropu je mezinárodní organizace založena v 60. letech 20. století. Organizace byla založena s cílem koordinace a sjednocení ropné politiky mezi členskými státy, které jsou do organizace zapojeny. Pro organizaci je důležité zajistit spravedlivé ceny pro producenty a pravidelné dodávky ropy pro odběratele (OPEC, n.d.). Během 70. let 20. století členské státy převzaly kontrolu nad ropným průmyslem. Rozhodnutí americké vlády o vojenské pomoci Izraeli během

konfliktu s Egyptem a Sýrií způsobilo v roce 1973 uvalení embarga na Spojené státy. Důvodem bylo také odejmutí Spojených států ze zlatého standardu. To mělo významný dopad na finanční systém členských států patřících do Organizace zemí vyvážejících ropu. Zákaz vývozu ropy do Spojených států doprovázelo zvýšení cen ropy až o čtyřnásobek. Mnoho evropských zemí bylo závislé na dovozu od členských států OPEC, proto byly citlivé na změny cen a omezení dodávek ropy. Rostoucí náklady na energie poškodily konkurenceschopnost významných odvětví. Zvyšující se ceny ropy měly významný vliv na celkovou ekonomickou stabilitu, a to zejména proto, že se řadí mezi klíčové suroviny nezbytné pro provoz mnoha odvětví, proto při prudkém růstu cen byli ovlivněni spotřebitelé a ekonomické subjekty (Rasure, 2022).

Nyní se ekonomika mnoha zemí potýká se sérií nabídkových šoků. Světová ekonomika se zcela nezotavila z pandemie Covid-19, kdy inflace v mnoha zemích rostla díky nerovnováze nabídky a poptávky a politické podpoře během pandemie a znovu čelí další krizi v podobě ruské invaze na Ukrajinu. Rusko je hlavním dodavatelem ropy a zemního plynu a spolu s Ukrajinou i pšenice a kukuřice. Vlivem války na Ukrajině byly sníženy dodávky těchto surovin, což vedlo ke zvýšení jejich cen (Gourinchas, 2022). Nejvíce ekonomice škodí a může nadále škodit zvyšování plynu, elektřiny a ropy, ovšem svůj podíl mohou mít také vysoké ceny spojené s nedostatkem zboží nebo služby energeticky náročných odvětví, které jsou nuceni svůj provoz omezit vzhledem k vysokým nákladům do výroby (Hájková, 2022).

Před válkou na Ukrajině se světová ekonomika potýkala s pandemií Covid-19. Virus vznikl v Číně a od konce roku 2019 se přes další státy šířil takřka do celého světa. Jeho šíření se uskutečňovalo zejména vzduchem a virus způsoboval horečku, suchý kašel, únavu a bolest svalů. Z ekonomického hlediska je pandemie často přirovnávána k válce, ale účinky jsou odlišné. Někteří se domnívají, že inflace není přirozeným důsledkem velkých pandemií, ale pouze politickou volbou. Zvýšená inflace může dlužníkům, a především vládě, napomoci ke snížení skutečné hodnoty jejich závazků (Daly & Chankova, 2021). Každá země přistupovala k problematice spojené s pandemií Covid-19 odlišným způsobem. Během pandemie Covid-19 se rapidně změnil vzorec nákupů spotřebitelů. Zvolené váhy pro výpočet míry inflace jsou zásadní, proto musely být přehodnoceny. Lidé se vyhýbali restauracím, divadlům nebo kinům, tedy každodennímu společenskému životu, kvůli nařízenému pobytu doma. V té chvíli bylo měření inflace

pomocí indexu spotřebitelského koše značně zavádějící, proto se často váhy různých kategorií zboží upravovali a vytvářel se tak nový výpočet míry inflace spotřebního koše upravený podle spotřebitelského chování během pandemie (Cavallo, 2021). Ekonomika pocítovala první velký nárůst inflace v roce 2021 a byla způsobena zejména vývojem a prudkým nárůstem globálních cen komodit vyvolaný narušením dodavatelského řetězce a odložením poptávky po službách. Zotavení ekonomiky po pandemii záviselo na inflačním očekávání spotřebitelů, podniků a investorů. Pokud by očekávali budoucí inflaci vysokou, přizpůsobí tomu své chování, a tím ovlivní skutečnou cenovou hladinu (McCracken & Amburgey, 2021).

Přírodní katastrofy, jako jsou zemětřesení, záplavy nebo hurikány, způsobují vážné škody a mohou mít trvalý dopad na ekonomiku postižené země a vyvolat inflační tlaky. Vlivem přírodních katastrof se zvyšuje zejména nezaměstnanost, životní náklady a chudoba související s poklesem produktivity práce. Mohou také způsobit vážné škody na zemědělských oblastech, to vede ke ztrátám úrody, tedy ke snížení nabídky, a tím ke zvýšení cen potravin. Často je důsledkem přírodních katastrof narušení infrastruktury v dané lokalitě, a tím poškození dodavatelského řetězce. Jsou vyžadovány vysoké náklady na obnovu, na které nejsou některé ekonomiky připravené. Uzdravení ekonomiky s nízkými zdroji může trvat pomaleji, ačkoliv ekonomika může být připravená, pokud vyhodnocuje rizika a zajišťuje prostředky k rychlému uzdravení (Epifano, 2023).

Přírodní katastrofy, války i pandemie jsou mimořádné události, které demonstrují schopnost komplexně vytvářet ekonomické důsledky, zejména narušením nabídky a poptávky nebo formováním inflačního očekávání. Upozornění na tyto faktory pomáhá lépe porozumět rozhodnutí vlády o stanovení cenových stropů.

2.5 Využití cenových stropů v různých ekonomických sektorech

Cenové stropy byly zavedeny v různých odvětvích s cílem chránit spotřebitele, stabilizovat trhy a podporovat spravedlivou hospodářskou soutěž. Existuje několik případů vládou vynucených cenových stropů, obvykle pro zboží, které je pro spotřebitele nezbytné. V následující kapitole budou uvedeny příklady odvětví, které jsou často ovlivněny vládním zásahem.

Kontrola nájemného

Městské oblasti, které zažívají rychlý růst cen za nájem nebo nedostatek bytů, zavádějí regulaci nájemného jako ochranné opatření. Jedná se o stanovení horní hranice částky, kterou mohou pronajímatelé účtovat nájemníkům, a tím zajistit dostupnost bytů široké populaci (Bennett, 2023). Kontroly nájemného byly primárně zavedeny v USA ve 40. letech 20. století, kdy úřad zavedl cenové stropy nájemného, aby pomohl vracejícím se veteránům z druhé světové války a jejich rodinám. Příčinou byly rapidně rostoucí ceny nájemného, protože nastal velký nedostatek bytů (Segal, 2023). Nejznámějším příkladem cenových stropů nájemného bývá New York. Regulátoři stanovili maximální ceny nájemného pro každou bytovou jednotku odděleně na základě jejich nákladů na údržbu a provoz. Pronajímatel má nárok každé dva roky zvýšit nájem na pokrytí nákladů, nemůže ovšem překročit stanovený limit. Regulační orgány mohou každé dva roky zohlednit určité faktory, například zvyšování provozních nákladů, přičemž své rozhodnutí aktualizují („Types of Price Ceilings“, 2022).

Kontrola nájemného bývá označována jako neefektivní cenová kontrola. Omezené ceny nájemného snižují zisk pronajímatele. Ten často nezvládne pokrýt své provozní náklady, včetně údržby, oprav a daně z nemovitosti, proto tyto investice snižuje. V důsledku počínů pronajímatele dochází ke snížení celkové kvality bytů. Kontrola nájemného není pro nájemce jen příznivá. Někteří nájemci mohou přijít o byt, protože pronajímatelé bojují s regulací takovým způsobem, že přeměňují bytové jednotky na družstevní. Ovšem v některých právních systémech mohou existovat omezení pro převod bytu na družstvo („Price Ceilings and Marginal Cost“, 2023).

Potraviny a balená voda

Základní potraviny jsou klíčové pro každodenní obživu, proto je třeba zajistit, aby byly dostupné zejména v oblastech náchylných k inflaci. Vlády mohou zasahovat prostřednictvím dotací, díky kterým sníží výrobní nebo distribuční náklady podniků a stanoví cenové stropy maloobchodních cen. Tím zaručí, že ceny základních potravin, například rýže, mléko nebo pšenice, nebudou přesahovat finanční možnosti průměrného spotřebitele (Bennet, 2023). Příkladem může být rok 2008, kdy mexická vláda zavedla cenové kontroly na více než 150 základních potravin, protože ceny rostly tak rapidním způsobem, že lidé začali protestovat („Types of Price Ceilings“, 2022).

Cenovými kontrolami vláda brání zneužívání zoufalé situace ke zvyšování cen (Bennet, 2022).

Energie a pohonné hmoty

Cenové kontroly energií omezují, kolik bude spotřebitel platit za každou jednotku plynu a elektřiny, kterou spotřebuje. V České republice vláda 5. 10. 2022 schválila nařízení pro rok 2023, kterým uvalila cenový strop na ceny energií. Vládou stanovený cenový strop byl platný pouze do konce roku 2023 a měl pomoci efektivněji zvládat skokové zvýšení cen energie. Vládní pomoc se týkala zejména domácností a veřejného sektoru, ale také podnikatelských subjektů, a to zejména malých a středních podniků. V případě domácností a subjektů připojených na hladině nízkého napětí, byl cenový strop procentní vzhledem k jejich roční spotřebě a nanejvýš zaplatili 6 050 Kč/MWh. Jinak tomu bylo u podnikatelských subjektů připojených na hladinu vysokého napětí. V takovém případě se cenové stropy vztahovaly pouze k 80 % nejvyšší měsíční spotřeby za posledních pět let. Ti zákazníci, jež měli sjednanou cenu nižší než stanovený cenový strop, měli povinnost hradit tuto cenu i nadále (Svaz průmyslu a dopravy České republiky, 2022). K takovému kroku přistoupilo v roce 2023 i Německo, ale poněkud odlišným způsobem. Zatímco se Česká republika zaměřila na náklady za energie pro domácnosti, z Německého opatření těžil zásadně průmysl. Nařízení o cenových stropech pro energie se vztahovalo více na velké podniky, vláda se tedy zaměřila spíše na podporu domácího průmyslu než na pomoc domácností (ČTK, 2022a).

Cenové stropy vláda aktualizuje každé tři měsíce, nejčastěji v lednu, dubnu, červenci a říjnu, aby zohlednila nové skutečnosti o nákladech a inflaci (Capstick, 2024). Obdobně tomu je i u pohonných hmot, cenový strop stanoven na cenu za jednotku, kdy v ceně jsou zahrnuty náklady na výrobu, distribuci, daně a zisky pro poskytovatele (Segal, 2023).

Léky

Největší problematikou léků, a především léků na předpis, je, že společnosti nemají povinnost sdělovat, jakým způsobem je lék oceněn, a proč náklady pro pacienta na léky často převyšují výdaje na výzkum a vývoj. O konečné ceně pro pacienta rozhodují tři skupiny. Jednak farmaceutická společnost, která lék vyvinula nebo zakoupila od jiné společnosti, dále Pharmacy Benefit Manager, který vyjednává slevy a úspory jménem zdravotních pojišťoven, a nakonec samotné zdravotní pojišťovny, které určují, které léky

budou hrazeny pojišťovnou a do jaké míry. S nevyššími cenami za léky pro pacienty se potýkají Spojené státy americké, které mají v průměru 2,56krát vyšší ceny než v ostatních zemích a dlouhá léta s tímto problémem bojují. Farmaceutické společnosti mají na léky patentová práva, to jim poskytuje monopolní výhodu a mohou o svých cenách rozhodovat. Aby pokryli náklady na výzkum a vývoj, náklady na výrobu a distribuci, stanovují své ceny příliš vysoké. Vláda může do značné míry zasáhnout nebo s farmaceutickými společnostmi vyjednávat o ceně. Takové cenové zásahy ze strany vlády by mohly brzdit vývoj a inovace převratných léků, protože vysokými cenami farmaceutické společnosti často financují další výzkum („Pro and Con: Prescription Drug Costs“, 2022).

Maximální mzda

Platové stropy jsou velmi známé především v profesionálním sportu, kdy se stanovují, aby se omezilo množství peněz, které je možno hráčům vyplácet. Cílem je udržet konkurenční rovnováhu, tedy znemožnit movitým týmům získat nejlepší hráče, a tím dominovat lize („Types of Price Ceilings“, 2022).

Cenový strop v podobě maximální mzdy může mít dvě podoby. Mzda nezávazná, která se pohybuje nad tržní mzdou, často nemá žádný skutečný vliv na vyplácené mzdy nebo na jiné výsledky trhu. Druhá podoba maximální mzdy je závazná, pohybuje se pod tržní mzdou a má vliv na počet kvalifikovaných zaměstnanců. Tito zaměstnanci nebudou kompenzováni plnou hodnotou, kterou vytvářejí pro své zaměstnavatele a většinou snižují své pracovní doby nebo úsilí vložené do výkonu práce. Také se může stát, že odejdou z regulovaného trhu nebo budou vykonávat samostatně výdělečnou činnost. Při této maximální mzdě je obvykle množství práce požadované zaměstnavateli vyšší než množství práce, které jsou kvalifikovaní zaměstnanci ochotni poskytnout, vzniká tedy tržní nedostatek. Odliv práce, úsilí, nebo dokonce pracovníků způsobí, že podniky budou méně produktivní a méně ziskové. Extrémním případem je komunistická země Kuba, která až do roku 2021 ovlivňovala mzdy cenovými stropy (Hayes, 2024).

Jak již bylo řečeno, stanovení cenových stropů má ve většině případů negativní vliv na poskytování zboží a služeb, jež jsou regulovány. Co můžou ale podnikatelé dělat, aby alespoň omezily důsledky těchto vládních zásahů?

Jednou z možností je diverzifikace nabídky produktů. Pokud je na některé z nabízejících produktů uvalena maximální cena, podnikatel může rozšířit produktové řady tak, aby zahrnovaly položky, kterých se cenová kontrola nedotýká. Tímto krokem si zajistí zvýšení svých zisků a zmírní dopady cenové regulace. Odpověď lze hledat i v opatření ke snížení nákladů. Poskytovatel regulovaného zboží a služeb může snížit své výrobní náklady, ovšem bez ohrožení kvality své produkce. V rámci optimalizace operací lze nalézt efektivnější procesy, které mohou kompenzovat část finanční zátěže způsobené cenovými stropy („Price Ceilings and Marginal Cost“, 2023).

2.6 Negativní účinky cenových stropů

Jak již bylo vysvětleno, z krátkodobého hlediska budou mít největší prospěch spotřebitelé, kteří si budou moci kupovat zboží za nižší cenu. Cenový strop bude tedy generovat vyšší poptávku, ale sníženou nabídku. Faktor, který je nutné brát v úvahu při provádění cenové kontroly je analýza potenciálních dlouhodobých účinků. Všechny firmy nejsou vládním zásahem postiženy stejně. Pokud je podnik více stabilní na trhu, nebude pro něj takový problém se podmínkám přizpůsobit. Ovšem podniky, které jsou na trhu krátce nebo vykazují vysoký poměr dluhů k aktivům, nemusí takový tlak ustát. Většinou jsou takové podniky nuceny omezit výrobu a zaměstnance, nebo dokonce výrobu zastavit („Price Ceilings“, 2024).

Výhody cenových stropů úzce souvisí s cíli cenové regulace a orgánů, jež se stanovují. Především udržují ceny zboží a služeb dostupné pro spotřebitele a brání prodejcům v nečestných výhodách. To navazuje na stimulaci poptávky. Pokud jsou ceny uměle udržovány na nízké úrovni, spotřebitelé využívají výhod a utrácejí. Cenové stopy mohou také tlačit na společnosti, aby efektivně alokovaly své zdroje a snižovali náklady („Price Ceilings“, 2024). Vládní zásahy s sebou ovšem přinášejí i řadu negativních účinků. Jednak je to právě v nesprávné alokaci zdrojů mimo výrobu, jelikož nemají výrobci dostatečnou motivaci dodávat zboží nebo služby. Jinak řečeno v případě, že jsou ceny uměle omezovány, výrobci nemohou ceny nastavit dostatečně vysoko, aby dodávali produkty bez ztráty. To snižuje nabídku, nebo dokonce zánik některých podniků, které výrobky a služby dodávají a vzniká nedostatek tohoto zboží nebo služby na trhu. Pokud zásahy nevedou k nedostatku na trhu, podniky se snaží snižovat své náklady tím, že se uchýlí k nákupu levnějšího materiálu, omezení vlastností produktu nebo kompromisem

v opatřeních kontroly kvality, čímž snižuje celkovou hodnotu a kvalitu svého nabízeného zboží („Price Ceilings“, 2024).

Důsledkem nedostatku produkce, kterým je třeba se zabývat, je vytvoření tzv. černého trhu. Černý trh je forma obchodu, při kterém dochází k nelegální výměně zboží či služeb. I když se prodej a nákup zdají být v souladu se zákonem, pokud poskytovatel například neodvádí státu povinné daně z prodeje, vstupuje tím na nelegální černý trh. Může ale vznikat i neúmyslným jednáním, kdy poskytovatel neodvádí daně z prodeje, zejména díky neznalosti zákona. Černé trhy tedy zkreslují ekonomická data, protože transakce nejsou nijak zaznamenávány. Pokud se zboží či služba dostane na takovéto trhy, jsou zpravidla jejich ceny vyšší než stanovené cenové stropy. To má za následek narušení hospodářské soutěže, ale také ztrátu příjmů pro stát v podobě daní a poplatků. Podniky, které setrvávají na regulovaných trzích snižují svou nabídku, zároveň roste nelegální prodej, který je státu skrytý (Fontinelle, 2021).

3 Cenové stropy v Maďarsku

Tato část práce představí problematiku v konkrétní zemi, aby poskytla praktický kontext pro zhodnocení efektivity a účinnosti cenových stropů, jakožto nástroje pro formování tržních podmínek a ovlivňování chování spotřebitelů, podniků a cenové stability. Práce si klade za cíl představit a analyzovat vládní zásahy v podobě cenových stropů v Maďarsku a jejich porovnání s teoretickými koncepty ekonomie.

3.1 Základní informace a ekonomické zhodnocení Maďarska

Maďarsko je vnitrozemská země ležící ve střední Evropě s rozlohou přibližně 93 030 km² a počtem obyvatel přes 9 milionů. Země sdílí své hranice s Rakouskem a Slovenskem na západě, se Slovenskem na severu, na severovýchodě hraničí s Ukrajinou, Rumunskem na jihovýchodě a se Srbskem a Chorvatskem na jihu (Berend, Macartney & Várdy, 2024; European union, n.d.).

Obr. 7 Mapa Evropy s polohou Maďarska

Zdroj: Berend, Macartney & Várdy, 2024.

Svým politicko-ekonomickým systémem je Maďarsko velmi podobné České republice. Jedná se o parlamentní republiku s premiérem zodpovědným za výkonnou moc s hlavní pravomocí a prezidentem spíše s reprezentativní povinností. Země je členem jak Evropské unie od roku 2004, tak NATO. Národní měnou je maďarský forint, nicméně

v současné době probíhají přípravy na přijetí eura. Maďarsko by mělo splnit kritérium cenové stability, tedy míru inflace pod referenční hodnotu 4,9 %. Dále fiskální kritéria, kdy posuzovaným ukazatelem je referenční hodnota schodku, která by měla klesnout pod 3 % HDP (European Central Bank, 2022).

3.1.1 Průmysl, obchod a energetika

Dominantními odvětvími v maďarské ekonomice je především průmysl, který představuje 23,5 % podíl na hospodářství. Významným sektorem je ale také velkoobchod a maloobchod, doprava, ubytovací a stravovací služby a veřejná správa. Maďarská ekonomika se vyznačuje exportem, a to hlavně díky automobilovému průmyslu. V zemi se vyrábí vozidla značek Audi, Mercedes a Suzuki, a dokonce německá automobilka BMW zahájila výstavbu nové továrny v Maďarsku, která by se měla stát první automobilovou továrnou bez produkce emise CO₂. Hlavní část automobilové výroby je určena pro export. S tím je spojen rozsáhlý dodavatelský řetězec zahrnující i výrobu baterií (CzechTrade, 2023). Maďarské klima je velmi příznivé pro zemědělství a zhruba desetina celkové rozlohy země je trvale obdělávána. Před ekonomickou transformací v 90. letech zaujímal zemědělství klíčovou roli v oblasti exportu. I přes to, že nadále není nezbytnou součástí vývozu, zůstává velmi důležitým aspektem ekonomiky a Maďarsko je prakticky soběstačné (Berend, Macarney & Várdy, 2024).

Největším exportním partnerem pro Maďarsko je Německo, jehož podíl činil v roce 2022 25 % (TrendEconomy, 2024). Maďarsko je jeden z nejvýznamnějších obchodních partnerů pro Českou republiku, jednak z hlediska geografické blízkosti, tak z hlediska působnosti některých českých firem v této zemi (CzechTrade, 2023). Mezi hlavní komoditní skupiny, jež mají velký podíl na vývozu, patří především automobily včetně příslušenství, dále pak elektrické stroje, jaderné reaktory, farmaceutické produkty nebo dokonce nerostná paliva a minerální oleje (TrendEconomy, 2024). Maďarsko se zaměřilo na dovoz komodit z různých zemí, přičemž největším obchodním partnerem je opět Německo s podílem 21 % na dovezeném zboží. Dalšími klíčovými dodavateli jsou Rakousko, Čína, Rusko nebo Polsko, kdy se jedná především o dovoz elektrické energie, zemní plyn a ropné oleje (WITS, 2021).

V rámci obchodní bilance Maďarska je důležité nahlédnout také do energetického sektoru. Elektrárny v Maďarsku zahrnují širokou škálu zařízení, která slouží k výrobě

elektřiny z různých zdrojů energie. Mezi nejvýznamnější typy elektráren patří tepelné, jaderné a vodní elektrárny, dále větrné turbíny a solární elektrárny. Mezi větší elektrárny v Maďarsku patří dle MET Group (n.d.) především:

- Jaderná elektrárna Paks
- Elektrárna Mátra
- Tepelná elektrárna Komló

Tyto elektrárny představují klíčové hráče v maďarském energetickém sektoru a přispívají k pokrytí potřeb elektřiny v zemi. Jejich kombinací je zajištěn stabilní zásobovací řetězec elektřiny pro obyvatele a průmyslové odvětví. V roce 2021 tvořila výroba vlastní energie 79 % spotřeby, přičemž téměř polovinu zajišťuje elektrárna Paks. Výrobní nedostatek v oblasti energií vyplňuje Maďarsko prostřednictvím dovozu (MET Group, n.d.).

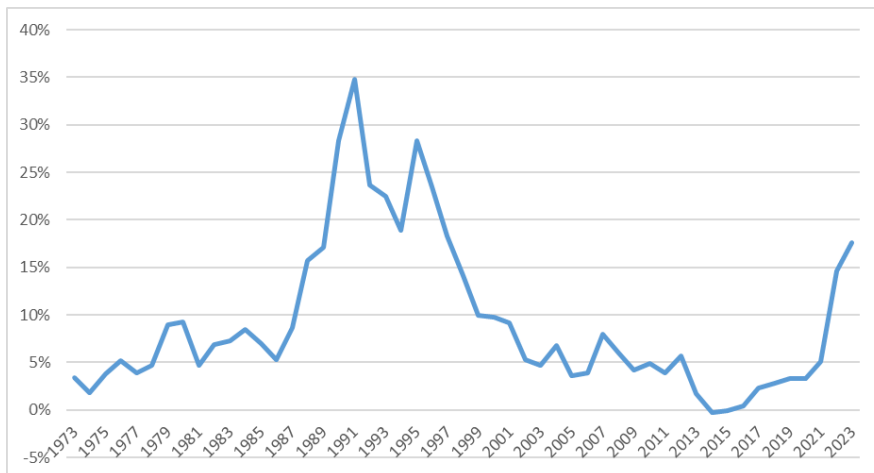
V maďarské energetické infrastruktuře zauímají klíčové místo pohonné hmoty, jež jsou distribuovány prostřednictvím rafinérií a čerpacích stanic. Hlavním hráčem na poli rafinérií je Skupina MOL, po ní následuje společnost OMV. Skupina MOL je mezinárodní ropná a plynárenská společnost se sídlem v Budapešti, která provozuje několik rafinérií v Maďarsku a dalších zemích střední a východní Evropy, přičemž hlavním dodavatelem surové ropy je především Rusko (International Trade Administration, 2024; MOLGROUP, n.d.). OMV je rakouská společnost, jež provozuje rafinérii v Maďarsku (OMV, n.d.). Kromě těchto dvou společností jsou na trhu přítomny i další mezinárodní společnosti, jako je Shell, AVIA nebo Orlen, které poskytují své produkty a služby prostřednictvím svých čerpacích stanic (Fuelo, n.d.).

Maďarsko bylo jednou z prvních zemí, které svůj emisní cíl do roku 2050 obrátilo v právní závazek. Hlavní prioritou bylo zvýšení energetické bezpečnosti, snižování spotřeby fosilních paliv a udržování dostupných cen energie. Maďarsko si klade za cíl zajistit zvýšení konečné spotřeby výhradně z uhlíkově neutrálních zdrojů energie a zvýšit podíl spotřeby z obnovitelných zdrojů energie. Součástí cíle je také snížit závislost na dovozu, avšak při rostoucí poptávce po fosilních palivech Maďarsko nadále zůstává silně závislé na ruské ropě a plynu (IEA, 2022).

3.1.2 Inflace

Inflace v Maďarsku představuje klíčový ukazatel, který odráží dynamiku cenového růstu a odhaluje vývoj země v různých historických obdobích.

Obr. 8 Vývoj inflace v Maďarsku

Zdroj: Vlastní zpracování dle WorldData, 2024.

V období od roku 1973 do roku 2023 prošlo Maďarsko řadou významných změn v oblasti inflace, které odrážely širší ekonomické, politické a sociální transformace. Nicméně Maďarsko prošlo významnou transformací již v období po druhé světové válce, kdy jedním z nejvýznamnějších příkladů je hyperinflace v letech 1945 až 1946, po kterém následovalo období socialistického režimu, během kterého měly cenové stropy v Maďarsku klíčovou roli. Hyperinflace měla devastující dopady na maďarskou ekonomiku a vedla k dramatickému poklesu životní úrovně obyvatelstva. První polovina 70. let měla na inflaci pozitivní vliv díky stabilitě socialistického režimu. Ovšem druhá polovina 70. let se nesla opět v trendu zvyšující inflace. To bylo částečně způsobeno v důsledku rostoucích mezinárodních cen ropy. Událost známá jako ropná krize, počínající uvalením embarga na vývoz ropy v roce 1973, zapříčinila zvýšení nákladů na energii a suroviny a přispěla k inflačním tlakům, kdy se inflace vyšplhala až na 9 %. Po pádu komunistického režimu v roce 1989 dosáhla inflace neudržitelné úrovně. Příčinou byla transformace z plánované ekonomiky na tržní ekonomiku. Míra inflace důsledkem toho vystoupala téměř na 35 %. Některá z těchto období budou podrobněji diskutována v kapitole „Významné milníky v historii Maďarska s ohledem na cenové stropy“. Největší pozornost bude ovšem věnována současné situaci v kapitole „Cenové stropy“.

v kontextu rostoucí inflace po roce 2021“. Kapitola bude věnována období pandemie, která v roce 2019 zasáhla celý svět a následným válečným konfliktem na Ukrajině, který zapříčinil masivní nárůst inflace (Berend, Macartney & Várady, 2024; WorldData, 2024).

V roce 2023 se průměrná míra inflace v Maďarsku vyšplhala až na 17 %, nicméně se očekává, že by se ekonomika měla v letech 2024 a 2025 postupně zotavovat. S očekávaným snižováním míry inflace, růstem reálných mezd a postupným zlepšováním důvěry v ekonomiku se předpokládá, že v roce 2024 dojde k poklesu inflace na 4,5 %. Slabá ekonomická aktivita v Evropě stále brzdí domácí exporty, ovšem díky vybudování nových exportních kapacit se předpokládá rostoucí podíl Maďarska na exportním trhu. Také v roce 2025 se očekává mírný pokles inflace, a to na 4,1 % (European Commission, 2024).

3.2 Významné milníky v historii Maďarska s ohledem na cenové stropy

Z každého významného období vyplývají určité výzvy, jež vyžadovaly inovativní řešení. Při detailním zkoumání těchto etap v historii Maďarska se ukáže, proč bylo součástí zavedení cenových kontrol. Cenové stropy byly hojně využívány během válečných konfliktů a krizových období, kdy bylo hlavním cílem omezit inflační tlaky a udržet ekonomiku stabilní.

3.2.1 Socialistické období a hyperinflace v letech 1945-1946

Druhá světová válka započala v roce 1939 napadením Polska Německou armádou. Maďarsko odmítalo německým jednotkám překročit jejich území. To se však změnilo v roce 1940, když maďarští vůdci přiměli Německo, aby postoupilo Maďarsku severní Transylvánii a poté umožnili německým jednotkám přejít přes jejich území do jižního Rumunska. V roce 1941 napadlo Německo Sovětský svaz a Maďarsko se stalo Německým spojencem. Stalo se také členem Osy, to označovalo vojensko-politické uskupení nacistického Německa, Itálie a následně Japonska. Spojenectví bylo primárně namířeno proti Komunistické internacionále a proti Sovětskému Svazu (Barany, Vardy & Várady, n.d.). Maďarsko se milně domnívalo, že se dokáže udržet dál od přímých bojů. V roce 1944 Německo vytlačilo stávající maďarskou vládu a společně čelilo vojsku Sovětského svazu. Z Maďarska se tak stalo bitevní pole a Němci, i se svými spojenci,

byli poraženi. V té době Maďarsko utrpělo nejvíce škod, kdy polovina veškeré průmyslové produkce byla zničena, společně s tím také doprava, produkce bauxitu a uhlí. Po druhé světové válce bylo Maďarsko okupováno sovětskými vojsky. Maďarsko tedy nebylo zcela soběstačné, spíše bylo řízeno, především pokud se jednalo o zahraniční politiku, muselo být každé rozhodnutí schváleno Sovětským svazem (Grossman & Horváth, 2000).

V letech 1945 až 1946 se Maďarsko potýkalo s tzv. hyperinflací. Přesné číselné údaje inflace v těchto letech nejsou známy, protože nedošlo k přesnému výpočtu indexu spotřebitelských cen kvůli zavedení forintu (Süveges, 2018). Nicméně Tamás (n.d.) uvádí, že ceny zboží a služeb se zdvojnásobily v průměru každých 15 hodin. Jedním z důležitých faktorů, které k hyperinflaci přispěly, byly poválečné reparace, které Maďarsko muselo po válce platit několika státům, zejména Sovětskému svazu, Jugoslávii a Československu. Hlavním problémem byl způsob platby, kdy část reparací měla být hrazena v naturáliích, tedy průmyslových výrobcích a surovinách. Dalším aspektem pro růst inflace byla neschopnost výběru daní, a to především z důvodu odlivu zkušených daňových úředníků během války a rozsáhlého zničení veřejných záznamů, což zatěžovalo správu daní a identifikaci daňových povinností. To vedlo k hledání alternativního způsobu financování a jedním z opatření, které bylo použito k financování této zátěže, bylo emise dluhopisů, což mělo nakonec negativní dopad na ekonomiku včetně růstu peněžní zásoby a vyvolání nežádoucích inflačních tlaků. Tehdejší měna pengő zcela ztratila svou hodnotu, proto v roce 1946 byla založena nová měna tzv. tax pengő. Nejdříve se začaly rozšiřovat tax pengő účty nabízené bankami s cílem zajistit ochranu úspor občanů před inflací. Lidé přestali používat běžnou měnu a veškeré své úspory si ukládali na tyto speciální účty. Z toho důvodu zmizely z oběhu veškeré bankovky. Tax pengő ovšem nezůstal imunní vůči inflaci, ale deprecioval pomaleji než běžný pengő. Byly vytisknuty bankovky nové měny, které byly primárně určeny k platbě daní a měly pouze dvouměsíční splatnost, poté ztratily svou hodnotu. V dubnu roku 1946 vláda začala zvyšovat hodnotu nové měny o libovolné částky. Spekuluje se, že příčinou mohla být nepřehledná cenová politika Evropské rady, jež byla zodpovědná za stanovení cen. V červnu se nové bankovky tax pengő staly běžným platidlem v Maďarsku. Ovšem postupem času se ukázalo, že pokusy vlády zvyšovat své příjmy prostřednictvím indexovaných peněz je velice kontraproduktivní, jelikož nová měna zapříčinila větší

nárůst inflace a stala se prakticky bezcennou (Bomberger & Makinen, 1983). Aby se zastavila hyperinflace a obnovila důvěra v měnovou politiku, vláda zavedla mnoho ekonomických reforem a zavedla novou měnu, tzv. forint. Ten byl zaveden v srpnu 1946 jako stabilizační opatření, které mělo ukončit období extrémní inflace a byl stanoven jako 400 milionů pengö za jeden forint (Siklos, 1990). V té době došlo k zavedení cenových stropů. Jelikož inflace zkreslila relativní ceny, vláda se rozhodla přehodnotit celou strukturu relativních cen. Za tímto účelem přijala cenovou strukturu z roku 1938 jako základ pro stanovení nových cen, ovšem s určitými úpravami. Původním cílem bylo stanovení úrovně cen ve forintech na čtyřnásobek úrovně cen vyjádřených v pengö. Ovšem cena pšenice byla stanovena na 40 forintů za centár (tehdejší jednotka hmotnosti využívaná v hospodářství), což byla 2,1násobná cena oproti ceně v pengö. Na základě toho byly stanoveny ceny ostatních agrárních výrobků. Díky válkou způsobenými ztrátami na hospodářství, dostala živá zvířata vyšší multiplikátor cen, než tomu bylo u obilí a závěrem byl stanoven poměr mezi cenami zemědělských produktů jako celku a cenami průmyslovými ve prospěch průmyslu (Bomberger & Makinen, 1983).

Představou vlády bylo, že nastavení takovýchto cenových stropů bude udržovat ceny zboží na přijatelné úrovni pro obyvatele a zamezí rychlému růstu inflace. Realita byla ale jiná. Tyto vládou nastavené ceny byly v rozporu s těmi, které by stanovily tržní síly. Maximální povolené ceny byly nastaveny na tak nízké úrovni, že mnoho výrobců nemohlo pokrýt své náklady na výrobu. To zapříčinilo značný nedostatek zboží a služeb na trhu a došlo až k vytvoření černých trhů, kde se zboží prodávalo za vyšší ceny, než jaké byly nastaveny státem, což zhoršilo situaci pro spotřebitele a podniky. Černý trh měl následně negativní dopad v podobě dalšího růstu inflace, a dokonce k destabilizaci měny. Situace řešená pomocí cenových stropů se ukázala jako značně neefektivní vzhledem ke kontrole inflace. Přestože mohly nastavené maximální ceny na krátkou dobu zpomalit růst cen, nebyly dlouhodobě udržitelné a nedokázaly zcela odstranit inflační tlaky. Nastavené ceny nedokázaly plně zohlednit skutečné náklady na výrobu. V důsledku toho byly nakonec cenové stropy zrušeny. Přesný datum zrušení cenových stropů není znám, ovšem odhaduje se, že cenové stropy měly platnost nanejvýš pár měsíců. Cenové stropy byly následně nahrazeny jinými politikami, které měly lépe reagovat na ekonomické problémy, se kterými se Maďarsko potýkalo. Jedním z faktorů, který napomohl ke stabilizaci cen a zmírnění inflace bylo zajištění měny zlatem. Ke stabilitě napomohla také

reforma daňového systému, kdy daňové sazby byly výrazně zvýšeny oproti době před válkou, nebo díky podpoře obchodu s cílem zvýšit dostupnost zboží na trhu. Tyto kroky nakonec vedly k ukončení hyperinflace a obnovení maďarské ekonomiky (Bomberger & Makinen, 1983; Grossman & Horváth, 2000).

Jak již bylo zmíněno, po skončení druhé světové války bylo Maďarsko řízeno Sovětským svazem, který prosazoval centrálně plánovanou ekonomiku. Ačkoliv byly cenové stropy v období hyperinflace zaváděny právě s cílem omezit inflaci způsobenou válečnými škodami, po nástupu centrálně plánované ekonomiky byly tyto praktiky uplatňovány zejména z ideologických důvodů a s úmyslem udržet trh pod přísnou kontrolou. Tyto praktiky byly zavedeny již v roce 1949 po nástupu komunistické strany a zahájení centrálního plánování podle sovětského modelu (McMaken, 2022).

Sovětská vláda měla za cíl ukázat, že může poskytnout stabilní životní podmínky a poskytnout spravedlivé podmínky pro všechny obyvatele. Obava z nepředvídatelných vlivů tržního hospodářství a konkurence přivedla vládu k razantnímu jednání v podobě cenových stropů. Mezi zboží, jež bylo omezeno maximálními cenami, se řadily zejména základní potraviny jako chléb, maso, mléko, nebo vejce. Uchýlili se také k regulaci cen oblečení, obuvi, nebo bytového vybavení, jako nábytek a domácí spotřebiče. Dopady na ekonomiku byly rozmanité a spíše nežádoucí. Cenové stropy vedly k nedostatku zboží a služeb a ke značnému problému se zásobováním. Pro spotřebitele to znamenalo omezený výběr produktů a obvykle s nízkou kvalitou. Ceny byly tedy stanoveny na nízkou úroveň, aby bylo zboží dostupné všem obyvatelům, ale často nedostatkové a špatné kvality. Spotřebitelé se tak potýkali s dlouhými frontami a s nemožností získat pro sebe dostatečné množství zboží. Podniky ztratily pobídku pro inovace a rozvoj, nechtěly investovat do vývoje nových produktů nebo do zlepšení svých výrobních procesů a často čelily finančním problémům kvůli nemožnosti pokrýt výrobní náklady (McMaken, 2022).

Rok 1956 byl významným rokem v dějinách Maďarska, kdy došlo k povstání občanů proti komunistické vládě a sovětské okupaci. Následkem toho došlo k částečnému uvolnění některých nařízení, mezi které patřilo i omezení cen. Částečné uvolnění restrikcí mělo pozitivní vliv na vztah mezi spotřebitelskými a výrobními cenami. Další pozitivní skutečností bylo zvýšení ekonomické efektivity, technického rozvoje a uspokojení spotřebitelské poptávky (Greene, 2014).

3.2.2 Přechod na tržní ekonomiku po roce 1989

Po pádu komunistického režimu se nová, nekomunistická vláda zavázala k transformaci ekonomiky na tržní ekonomiku založenou na soukromém vlastnictví. Strategii byla restriktivní měnová politika, která mohla být aplikována ve dvou verzích: postupná nebo šoková strategie. Maďarská vláda zvolila strategii postupné transformace ekonomiky, a to vzhledem k přesvědčení, že ekonomické reformy provedené v minulosti již přinesly značný pokrok v pokusu o transformaci na tržní ekonomiku. Pět let po pádu komunistického režimu učinilo Maďarsko velmi výrazný pokrok při změně své ekonomiky na tržní ekonomiku, nicméně i přes volbu postupné transformace se zemi nepodařilo vyhnout hluboké recesi, ovšem s méně dramatickými důsledky, než tomu bylo u ostatních zemí, které stejně jako Maďarsko pracovaly na transformaci ekonomiky. Na konci 80. let a na začátku 90. let Maďarsko usilovalo o tržní reformy, při kterých docházelo k liberalizaci cen a odstranění cenových kontrol. (Adam, 1995; Hare & kol., 1992). Pro výrobce tato skutečnost znamenala plné aktivní zapojení ve stanovování cen, ale také se více přizpůsobit poptávce zákazníků a konkurenčnímu tlaku na trhu. Pro spotřebitele měla reforma příznivý dopad v podobě širšího sortimentu produktů, které prodejci nabízeli, a díky snaze o profesionalizaci prodeje a využívání moderních technik bylo spotřebitelům nabízeno kvalitnější zboží (Greene, 2014). Vlivem uvolnění trhu významně zrychlila inflace, která byla do té doby potlačována. Inflaci urychlilo, mimo zrušení různých spotřebitelských cenových podpor, také mnoho jiných faktorů, včetně úpadku zahraničního obchodu a rychlé devalvace forintu vůči konvertibilním měnám. Spotřebitelské ceny velmi kolísaly a během tohoto období došlo téměř k desetiprocentnímu zdražení. Kvůli zvýšení výrobních cen bylo zapotřebí snížit spotřební daň (Ádám, 2012). Ekonomické hodnocení reformní strategie se setkala s kritikou. Ačkoliv se předpokládá, že nezasahování do volného trhu povede samo o sobě k ekonomickému růstu a ke stabilizaci ekonomiky, tato politika může být nedostatečná v situaci, kdy tržní mechanismy nefungují efektivně, nebo pokud je na trhu nedostatek konkurence (Hare & kol., 1992). Hlavní rozdíl mezi centrálně plánovanou ekonomikou a ekonomikou volného trhu je, že ekonomika volného trhu preferuje podniky vlastněné soukromým sektorem a ceny určené nabídkou a poptávkou na trhu. Důsledkem je ovšem příjmová a majetková nerovnost, při které může dojít k tvorbě monopolů, nebo až k selhání trhu (Pettinger, 2016). Z ekonomické teorie ovšem vyplývá, že monopolní trhy

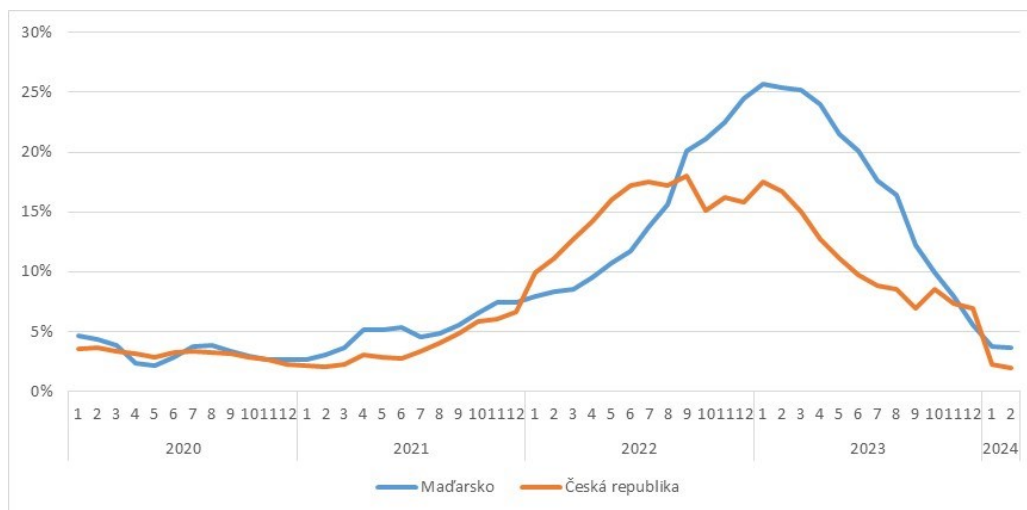
mají tendenci vést k nedostatečné konkurenci a omezenému tržnímu prostředí, což vede k nežádoucím důsledkům pro spotřebitele, proto se ekonomové často shodují na nutnosti regulace monopolů ze strany státu.

3.3 Cenové stropy v kontextu rostoucí inflace po roce 2021

Kapitola bude věnována analýze cenových stropů, které byly zavedeny v reakci na vysokou inflaci v důsledku pandemie Covid-19 a následnému konfliktu na Ukrajině, který situaci v Maďarsku ještě více prohloubil. Opatření, výrazně ovlivňující ekonomické prostředí, budou podrobeny analýze vývoje cenové dynamiky před, během a po zavedení cenových stropů a bude zhodnocen jejich dopad na ekonomiku, spotřebitele a podniky. V rámci kapitoly budou zkoumány mechanismy fungování cenových stropů a jejich účinnost při usměrňování inflace a cenové stability, a následně budou srovnány se situací v České republice.

Následující graf prezentuje dynamiku vývoje spotřebitelských cen v Maďarsku a České republice v období spojeném s významnými událostmi, jež ovlivnily míru inflace v těchto zemích.

Obr. 9 Srovnání CPI v ČR a Maďarsku

Zdroj: Vlastní zpracování dle Český statistický úřad, 2024a; Bankmonitor, 2024.

Index spotřebitelských cen v Maďarsku byl v letech 2013 až 2019 mírně kolísavý, ale i při mírném stoupaní byla inflace v souladu s inflačním cílem stanoveným Maďarskou národní bankou, tedy 3 % s přihlédnutím na jeden procentní bod. Inflace následovala v průběhu let stále podobnou cestu a až do roku 2021 nevykazovala

významné změny. V roce 2021 nastalo zřetelné zvýšení inflace, které bylo z části způsobeno účinky pandemie Covid-19, tedy spíše post-covidovou situací, při které vznikly problémy se zásobovacími řetězci, a nejistotou v některých geografických oblastech. Zvýšení inflace bylo v roce 2021 velmi omezené ve srovnání s tím, co následovalo v dalších letech v důsledku válečného konfliktu na Ukrajině (Szemplér, 2022).

V průběhu roku 2021 docházelo k postupnému zvyšování inflace jak v Maďarsku, tak v České republice, přičemž Maďarsko vykazovalo výraznější inflační tlak. V roce 2022 a první polovině roku 2023 obě země pocítovali rapidní zvýšení míry inflace. V srpnu 2022 inflace v Maďarsku překročila hranici 15 % a pokračovala v růstu, přičemž v lednu 2023 dosáhla svého vrcholu na úrovni 25,7 %. Tento růst byl často spojen s vnějšími faktory, jako růst cen ropy a s nejistotou na trzích. Druhá polovina roku 2023 přinesla určité zlepšení, kdy inflační tlak začal slábnout, přestože Maďarsko stále vykazovalo vyšší inflaci než Česká republika.

Ačkoliv vláda stále hovořila o „válečné inflaci“, kdy z rekordního nárůstu inflace vinila zejména konflikt na Ukrajině, rostoucí inflace se začala projevovat již před útokem. Tento jev byl způsoben kombinací vlivů jak ze strany světové ekonomiky, tak významnými domácími faktory. Před dubnovými volbami v roce 2022 vláda přijala řadu drahých opatření s cílem zmírnit dopady nepříznivých změn ve světové ekonomice. I když volby pro vládní stranu v čele s premiérem Viktorom Orbánem byly úspěšné, náklady realizované před volbami následně zúžily možnosti k manévrování vlády (Redli, 2023; Szemplér, 2022).

Tab. 2 Jádrová inflace v Maďarsku

Rok	2021				2022							
Měsíc	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8
Jádrová inflace	4,0	4,7	5,3	6,4	7,4	8,1	9,1	10,3	12,2	13,8	16,7	19,0

Zdroj: Vlastní zpracování dle Szemplér, 2022.

Tabulka výše ukazuje, jak se v průběhu roku změnila jádrová inflace, tedy inflace očištěna o vliv cen potravin a energie. Je patrné, že i přes neuvážení těchto komodit je, nárůst podstatný a naznačuje, že vliv na inflaci měly i jiné dlouhodobé faktory. Na zvýšení některých cen se podílel také propad směnného kurzu forintu, zavedení oficiálních cen, nebo vytvoření takzvané „spirály ceny a mzdy“ (Redli, 2023). Z tohoto

hlediska je zřejmé, že dokonce i neočekávané události, jako je ukončení války, by měly omezený dopad na inflaci (Szemplér, 2022).

Klíčové je také sledovat vývoj výdajů jednotlivých komodit na spotřebním koši. Tento faktor nám poskytuje důležité informace o struktuře spotřeby obyvatelstva a dynamice cen v jednotlivých odvětvích ekonomiky. Změny ve výdajích na jednotlivé komodity odrážejí nejen změny v preferencích spotřebitelů, ale také účinnost cenových opatření a politik. Následující tabulka prezentuje vývoj výdajů do jednotlivých komodit ve spotřebním koši Maďarska v letech 2021 až 2023.

Tab. 3 Změny spotřebitelských výdajů podle hlavních výdajových skupin

	2021	2022	2023
Potraviny	26,51 %	27,11 %	28,96 %
Alkoholické nápoje, tabákové výrobky	9,83 %	10,61 %	7,92 %
Energie pro domácnost	5,95 %	4,99 %	5,20 %
Ostatní předměty, paliva	18,89 %	18,51 %	20,20 %
Služby	25,93 %	25,44 %	25,88 %
Oděvy	3,55 %	4,04 %	3,67 %
Předměty dlouhodobé spotřeby	9,34 %	9,30 %	8,19 %

Zdroj: Vlastní zpracování dle KSH, 2021; KSH, 2022, KSH 2023.

Z tabulky vyplývá, že potraviny, které mají nevyšší váhu na spotřebitelských výdajích, zaznamenaly postupný cenový nárůst. To signalizuje zvýšení důležitosti na výdajích ekonomiky a trend je pravděpodobně spojen se skutečností, že spotřebitelé musí čelit zvýšeným cenám potravin, což může být důvodem pro rostoucí inflaci. To samé lze pozorovat u změny spotřebitelských výdajů energie pro domácnosti, což může nasvědčovat změnám cen energií nebo změnám ve spotřebních návycích spotřebitelů. Ostatní předměty a paliva vykazují zpočátku mírný pokles, a následně v roce 2023 růst na spotřebitelských výdajích. Mírný pokles může znamenat omezení poptávky po dopravě v důsledku lockdownu během pandemie. Naopak zvýšení v roce 2023 by mohlo být způsobeno zvyšujícími se cenami paliv vlivem ruské invaze na Ukrajinu, která začala v roce 2022. Vlivem nesouhlasu s agresí Ruska se několik zemí EU dohodlo, že co nejdříve postupně ukončí závislost na ruských fosilních palivech, a zároveň docházelo ke

stávkám na ruské rafinerii, které vedly ke zvýšení cen pohonných hmot. Zvýšení cen tedy ovlivňuje změny ve spotřebitelských výdajích, protože spotřebitelé budou muset obětovat větší část svých příjmů na pokrytí rostoucích nákladů na paliva (Rada Evropské unie, 2024).

Během krizového období růstu spotřebitelských cen zavedlo Maďarsko mechanismy cenových stropů, zejména na potraviny, energie a pohonné hmoty. Tyto aspekty budou podrobněji zkoumány v následujících kapitolách, které se budou zaměřovat na vývoj cen těchto komodit a služeb. Bude provedeno zhodnocení účinnosti cenových stropů a jejich dopadu na cenovou stabilitu. Měsíční analýza inflace a vývoj podílu na spotřebním koši jsou užitečné z hlediska posouzení fungování cenových stropů. Může poskytnout pohled na to, jak rychle a efektivně se trh přizpůsobuje zavedeným cenovým stropům, a zda jsou regulace účinné při omezování inflačního tlaku.

Následující kapitoly budou obsahovat převody měn. Tabulka prezentuje převodníky měn platnými k 5. dubnu 2024.

Tab. 4 Převod měn

1 HUF (maďarský forint)	=	0,064860 CZK (česká koruna)
1 EUR (euro)	=	389,917 HUF (maďarský forint)

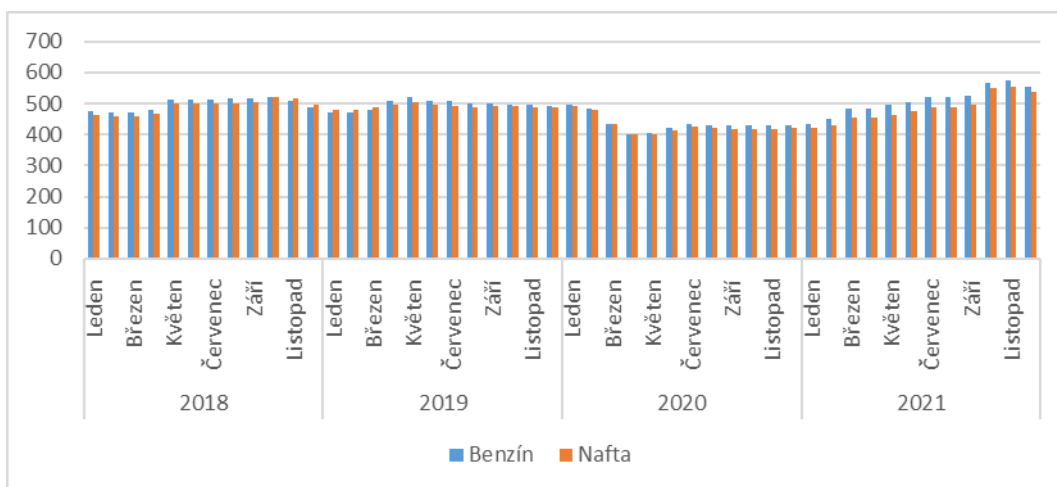
Zdroj: Vlastní zpracování dle Kurzy.cz, 2024.

3.3.1 Regulace cen pohonných hmot

Zavedení cenových stropů pro pohonné hmoty je opatření, které často vyvolává diskuse o možných dopadech na trh a spotřebitele. Tato kapitola bude zaměřena na pozorování situace před dynamickým růstem cen pohonných hmot, na zavedení opatření proti rostoucím cenám a vlivu zavedení cenových stropů. Rozbor situace v Maďarsku bude následně porovnán s praxí v České republice, aby bylo možné získat ucelený pohled na dynamiku cenové regulace.

Trh s pohonnými hmotami byl až do roku 2021 ovlivněn poptávkou a nabídkou, což umožňovalo volnou tvorbu cen. Možnost tržního stanovení cen přispívalo k flexibilitě a rychlé reakci na změny na trhu.

Obr. 10 Vývoj cen pohonných hmot 2018-2021

Zdroj: Vlastní zpracování dle iDNES, 2022a.

Graf výše zobrazuje průměrné ceny pohonných hmot v Maďarsku k poslednímu dni v měsíci od roku 2018 až do roku 2021 stanovené v HUF/litr. Ceny pohonných hmot se vyvíjely na relativně stabilní úrovni, ačkoli v roce 2021 je možné zaznamenat nárůst cen, především cen benzínu. Je důležité zmínit, že tyto průměrné ceny zahrnují veškeré typy pohonných hmot, což znamená, že jsou zahrnuty ceny benzínu včetně bezolovnatých variant s oktanovým číslem 95, 98 a 100, stejně jako ceny nafty Diesel a Diesel Premium.

Dle Infostart (2021) ovlivňují ceny pohonných hmot čtyři důležité faktory:

- vývoj cen ropy na světových trzích,
- kurz forintu,
- marže, jež si účtují rafinérie, tedy náklady na zpracování,
- tuzemské daně,
- a změna poptávky (s rostoucí poptávkou rostou ceny pohonných hmot).

Kurz forintu, po dřívějším výrazném oslabení, začal znovu posilovat. I to by mohlo mít pozitivní vliv na ceny pohonných hmot, pokud by se ovšem nezměnily další důležité faktory (Infostart, 2021). Zvýšení cen energií a pohonných hmot jsou primárně způsobeny díky sankcím Evropské unie proti Rusku. Evropská unie tlačila na Maďarsko, aby se odstavilo od ruských fosilních paliv, přestože jsou na palivu a ropě od ruských dodavatelů závislí (Spike, 2022). Pokud budeme brát v úvahu faktor tuzemské daně, Maďarsko v roce 2021 patřilo mezi druhou zemi s nejnižšími daněmi na benzín a mezi pátou zemi

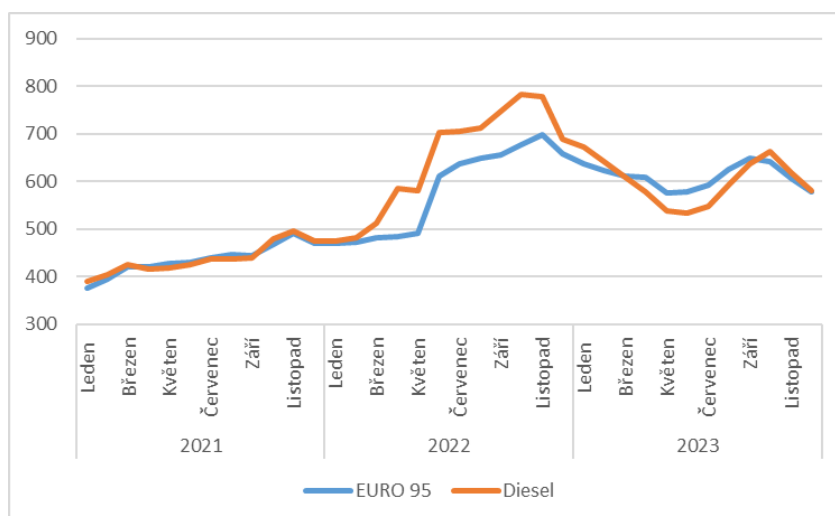
s nejnižší daní uvalenou na naftu. Důsledkem jsou nižší ceny pro spotřebitele, ale zároveň nižší příjmy pro vládu (Dunai, 2021).

V důsledku rostoucích cen pohonných hmot se maďarská vláda rozhodla zavést cenové stropy. S platností od 15. listopadu 2021 byl stanoven horní limit maloobchodní ceny pohonných hmot typu Euro 95 a naftového paliva, přičemž maximální povolená částka byla stanovena na 480 HUF/litr (31,13 Kč/litr). Ta byla v únoru 2022 zavedena také pro velkoobchodní ceny pohonných hmot. V období platnosti nebylo povoleno účtovat žádné dodatečné náklady nebo poplatky při prodeji produktů. Vláda poprvé oznámila platnost do 15. února 2022, později bylo nařízení prodlouženo nejprve do 15. května, následně až do 31. prosince 2022 (Szezlér, 2022).

Pohonné hmoty tvoří velkou část podílu na spotřebním koši (viz. Tab.3), vláda si tedy mylně myslela, že strop na pohonné hmoty by mohl pomoci udržet inflaci na příznivé úrovni. Nicméně ani stropování cen pohonných hmot nepřimělo inflaci ke snížení, naopak od druhé poloviny roku 2021 vykazovala stále rostoucí trend (viz. Obr.9) (Dunai, 2021).

Maďarsko v listopadu roku 2021 zaznamenalo průměrnou cenu benzínu s oktanovým číslem 95 v hodnotě 490,88 HUF/litr (31,84 Kč/litr) a průměrná cena naftového paliva se vyšplhala dokonce na 492,74 HUF/litr (31,96 Kč/litr). Je tedy patrné, že vláda zavedla cenové stropy pod tržními hodnotami. Tržní ceny vznikají na základě poptávky a nabídky, které odrážejí skutečné náklady na výrobu, proto takto umístěný cenový strop může v budoucnu vyvolat řadu negativních důsledků (Szezlér, 2022). Následující tabulka zobrazuje, jak se v průběhu roku 2021 až 2023 měnily ceny u dotčených typů pohonných hmot. Částky jsou vyjádřeny v hodnotách HUF/litr a představují průměrné ceny pohonných hmot v jednotlivých měsících.

Obr. 11 Ceny Euro 95 a Diesel v letech 2021-2023

Zdroj: Vlastní zpracování dle Fuelo, n.d.

I přes zavedené cenové kontroly ceny pohonných hmot nadále rostly, dokonce se v listopadu roku 2022 cena nafty vyšplhala na rekordních 829 HUF/litr (53,77 Kč/litr) a cena benzínu s oktanovým číslem 95 až na 704 HUF/litr (45,66 Kč/litr). To mohlo být způsobeno opakovanými aktualizacemi cenových stropů v květnu a srpnu roku 2022, které budou vysvětleny níže.

Kvůli rostoucím nákladům na těžbu a dodávky paliv hrozilo, že některé čerpací stanice, které nebyly členy velkých řetězců, by mohly mít velké problémy a mohly by dočasně uzavírat pobočky. Některé čerpací stanice se obrátily ke strategii množstevního omezení na paliva definované v nařízení o cenových stropích (Szemplér, 2022).

V roce 2022 došlo k několika zásadním změnám ve znění nařízení o stanoveném cenovém stropu. Od 27. května již nebylo možné, aby zvýhodněné ceny paliv využívali cizinci. Řidiči měli povinnost prokazovat se maďarskými dopravními průkazy a všechna ostatní vozidla byla odkázána na stanovenou tržní cenu pohonných hmot, nebo dokonce odmítána (Szemplér, 2022). Proti tomu se ohradila Evropská komise, kdy v polovině července zahájila vůči Maďarsku právní kroky. Hlavním důvodem byly odlišné ceny pro vozidla se zahraniční poznávací značkou, které jsou podle Evropské komise diskriminační a v rozporu s pravidly vnitřního trhu (ČTK, 2022b).

Dne 3. června 2022 došlo při údržbě k havárii v ropné rafinérii OMV ve Schwechatu. Uprostřed vodní zátěžové zkoušky došlo k poškození věže na destilaci ropy a odstávka

způsobila v Maďarsku výpadky dodávek. To bylo nežádoucí zejména kvůli blížícímu se letnímu období, kdy se předpokládá vysoká poptávka po pohonných hmotách. Poptávka v těchto měsících roste v souvislosti se zemědělskou sezónou a kvůli nadcházejícím prázdninám, které jsou využívány k cestování (Tiszai, 2022).

Nedostatek způsobený odstávkou rafinérie Maďarsko nebylo schopné pokrýt dovozem, proto se vláda rozhodla uvolnit část strategických rezerv, aby pomohla zajistit zásobování. Maďarsko by mělo mít ve svých strategických zásobách k dispozici přibližně 800 milionů litrů paliva a podobné množství ropy, přičemž uvolnění celých zásob bylo zakázáno, a to především kvůli obavám z nedostatku plynulých dodávek v období podzimu a zimy (Infostart, 2022).

Kritická situace se ještě více prohloubila odstávkou hlavní rafinérie. Rafinérie MOL, která pokrývá většinu maďarské potřeby paliva a rafinuje ruskou ropy, plánovala již na duben roku 2022 údržbu 11 elektráren, ale vzhledem k situaci na trhu s palivy zahájila práce až na konci července. Odstávka čerpací stanice MOL byla jedna z nejsložitějších průmyslových zkoušek pro Maďarsko (Infostart, 2022). Kvůli údržbě rafinérie musela maďarská vláda znovu přehodnotit současný cenový strop. Rozhodla se pro další omezení přístupu k zvýhodněným cenám. Od začátku srpna mohli uplatňovat státem zvýhodněnou cenu pouze majitelé soukromých vozidel, zemědělských strojů a vozidel taxislužby. To vše naznačovalo tomu, že vláda měla primární cíl, a to ochránit hlavně spotřebitele před rychle rostoucími cenami nejen pohonných hmot, ale také potravin a veřejných služeb. Maximální limit již nemohla čerpat podniková auta, přičemž o způsobilosti vozidla, zda má právo uplatnit si zvýhodněnou cenu, rozhodoval kód na registrační značce (ČTK, 2022b). Postupně se v důsledku těchto faktorů rapidně zvýšily ceny pohonných hmot, jak je patrné z Obr. 11.

Ještě v březnu roku 2022 na otázku, zda je nedostatek paliva v Evropě hrozbou či nikoli, se vláda a MOL shodli, že v Maďarsku není možná krize dodávek paliva, pouze extrémní nárůst poptávky. Ovšem právě nadměrná poptávka a zavedené cenové stropy způsobily rozsáhlé fronty u čerpacích stanic a následné problémy s dodávkami. Podle vlády měly cenové stropy zůstat v platnosti do té doby, než bude čerpací stanice MOL držet krok s poptávkou (Spike, 2022). V prosinci MOL navrhla zrušení cenového stropu a uvedla, že nemůže nadále dovážet více paliva. Pokud je stanoven cenový strop, který je nižší než tržní cena v jiných zemích, není dovoz do Maďarska pro distributory atraktivní, protože

by museli své palivo prodávat výrazně pod cenou. Situace kolem zásobování Maďarska se stala kritickou, na trhu vznikl výrazný nedostatek, dokonce na některých čerpacích stanicích nebylo k dispozici žádné palivo a jediným řešením bylo vytvořit příznivé podmínky pro zvýšení dovozu. Vláda se měla rozhodnout, zda bude nadále regulovat cenu, nebo zásobovat trh. Proto velmi rychle svolala konferenci, kde ke dni 6. prosince 2022 zrušila stávající cenové stropy na pohonné hmoty (iDNES, 2022a; Index.hu, 2022). Bezprostředně po zrušení cenových stropů různé společnosti výrazně zdražily a aplikovaly diferencované ceny, které zobrazuje následující tabulka (Bereznay, 2022).

Tab. 5 Diferencované ceny pohonných hmot v prosinci 2022

Čerpací stanice	EURO 95	Diesel
Stanovené cenové stropy	480 HUF/litr (31,13 Kč/litr)	
MOL	641 HUF/litr (41,58 Kč/litr)	699 HUF/litr (45,34 Kč/litr)
OMV	661 HUF/litr (42,87 Kč/litr)	719 HUF/litr (46,63 Kč/litr)
Shell	691 HUF/litr (44,82 Kč/litr)	734,9 HUF/litr (47,67 Kč/litr)
Lukoil	709 HUF/litr (45,99 Kč/litr)	739 HUF/litr (47,93 Kč/litr)

Zdroj: Vlastní zpracování dle Bereznay, 2022.

Zrušení regulace se také odrazilo ve vývoji cenové hladiny Maďarska. Ta se vyšplhala až na 25 % a udržovala se ve vysokých hodnotách až do března 2023 (viz Obr. 9).

Podle ekonomů by zrušení cenových stropů mohlo vést k normalizaci trhu s pohonnými hmotami. V průběhu roku 2023 byl pozorován klesající trend cen paliv, avšak ty se nedostaly zpět na svou původní úroveň. To znamená, že trh zůstával stále ovlivněný různými faktory. Jedním z faktorů byla úprava výše spotřební daně. Vláda zvýšením spotřební daně pro pohonné hmoty způsobila, že benzín byl o 23 HUF/litr vyšší než aktuální tržní cena (Bereznay, 2022).

Česká republika naproti tomu přistupovala k rostoucím cenám pohonných hmot zcela odlišným způsobem. Dne 6. dubna 2022 představila návrh příslušného změnového zákona, aby ochránila spotřebitele před rychle rostoucími cenami paliv, které zahrnovalo:

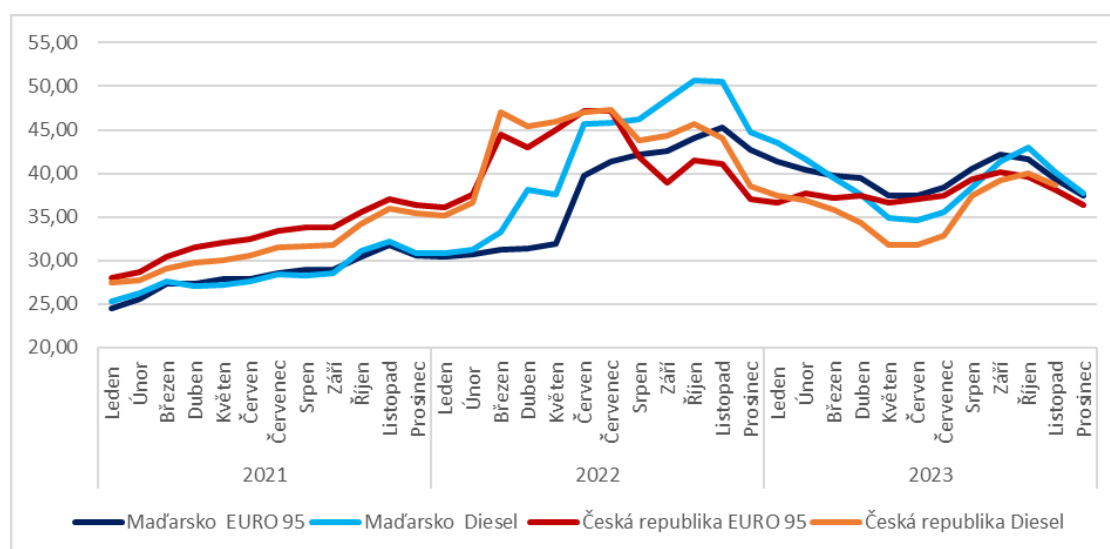
- snížení spotřební daně na pohonné hmoty o 1,50 Kč/litr,
- zrušení silniční daně

- a zrušení povinného přimíchávání biosložky do pohonných hmot.

Zrušením povinného přimíchávání biosložky do pohonných hmot způsobilo pokles cen nafty až o dvě koruny, pro benzín to znamenalo snížení ceny o několik desítek haléřů. Vláda se také zavázala, že ministerstvo průmyslu bude dohlížet na trh s palivem, aby nedošlo k umělému zvyšování marží ze strany obchodníků. Nicméně by spotřebitelé kvůli rostoucím cenám měli předpokládat zdražení veřejné dopravy (ČTK, 2022c; Vláda České republiky, 2022).

Graf níže porovnává vývoj cen pohonných hmot v Maďarsku a České republice v období dramatického růstu cen pohonných hmot. Ceny jsou uvedeny v českých korunách.

Obr. 12 Porovnání cen pohonných hmot v Maďarsku a ČR v CZK

Zdroj: Vlastní zpracování dle Český statistický úřad, 2023; Fuelo, n.d.

V Maďarsku a České republice byl v průběhu sledovaného období pozorován odlišný přístup k cenové politice. Maďarsko zvolilo taktiku stanovení cenových stropů. Naopak Česká republika se rozhodla ponechat ceny pohonných hmot na vývoji trhu, kde byly ceny formovány dle poptávky a nabídky. I přes to, že cenové stropy držely ceny pohonných hmot v Maďarsku na nižší úrovni a ceny v České republice stoupaly rychleji, došlo v České republice k ustálení cen dříve. Od druhé poloviny roku 2022 se ceny v České republice držely podstatně níže než ceny pohonných hmot v Maďarsku. To naznačuje, že tržní mechanismy mohly být efektivnější při řízení cen pohonných hmot, než státem stanovené cenové stropy v Maďarsku. Obr. 12 ukazuje, že po skončení platnosti cenových stropů se ceny v Maďarsku zvýšily a dosáhly vyšší úrovně než

v České republice. Tento jev by mohl naznačovat efekt odložené marže, kdy prodejci po skončení platnosti stropů navýšili své ceny, aby kompenzovali ztráty, které utrpěli během období regulace. To lze pozorovat u společnosti MOL, která využila efekt odložené marže na posílení zisků, které ztratila kvůli nákladům, které musela nést na dodávky paliva až do okamžiku zrušení cenového stropu. Společnost MOL mohla zvýšit ceny pohonných hmot na úroveň, která ji umožnila obnovit ztracené zisky z období, kdy byl cenový strop v platnosti. Nové ceny pomohly společnosti vykazovat velmi vysoké zisky, společně s levnou ruskou ropou, která byla levnější než západní alternativy (Jandó, 2023).

3.3.2 Regulace cen potravin

Potraviny představují dominantní složku spotřebního koše (viz Tab. 3), proto změny cen potravin mají největší dopad na inflaci. Ceny potravin v Maďarsku zažily v letech 2021, 2022 a 2023 významný růst. Tento růst byl patrný v cenách některých klíčových potravinářských produktů, jako jsou oleje a obiloviny. Oleje v roce 2021 stouply až o 23 %. Celkový rostoucí trend nebyl výjimkou ani pro rok 2022, kdy ceny potravin v prvních sedmi měsících vzrostly o 16,8 %, což přispělo k inflaci ve výši 4,6 %. Mezi potraviny, které hlásily nejvyšší nárůst byly obiloviny, olejniny a potravinářské výrobky. Nicméně nejvyšší nárůst celkového trendu byl na začátku roku 2023, kdy ceny potravin v prvních šesti měsících vzrostly až o 38 % oproti předchozímu roku. Růst poznamenal opět ceny obilovin a olejin, ale také ceny vepřového masa, drůbeže a mléka. Výrazný nárůst byl tedy zejména v letech 2022 a 2023 (KSH, 2021; KSH, 2022; KSH, 2023). To bylo způsobeno suchem, které zasáhlo velkou část Maďarska a nejenže prodražilo výrobu, ale také způsobilo nedostatek krmiva (Ida, 2022).

Vláda zavedla pod heslem „ochrana maďarských rodin“ zastavení cen potravin. To znamenalo stanovení cen vybraných základních potravin. Regulace jasně definovala tyto základní potraviny:

- Cukr krupice
- Pšeničná mouka
- Slunečnicový olej
- Vepřové maso
- Kuřecí maso (prsá, stehenní části, křídla)
- Kravské mléko s obsahem tuku 2,8 %

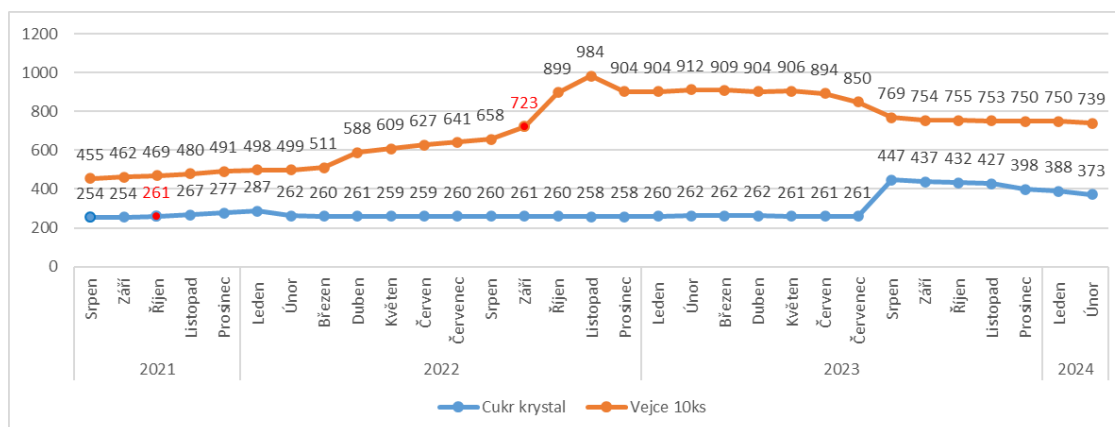
Regulace cen těchto potravin vyšla v platnost 1.února roku 2022, kdy cenová hladina dosáhla hodnoty 8,3 %. Opatření mělo být platné do 1. října roku 2022, ale následně bylo vlivem prudké inflace prodlouženo (Szemplér, 2022). S prodloužením vstoupily v listopadu v platnost také rozšířené maximální ceny pro tyto potraviny:

- Vejce
- Konzumní brambory

V příloze vyhlášky se rovněž uvádělo přesné znění maximálních cen. Tedy ceny musí být stanoveny jako hrubá maloobchodní cena platná při obchodní činnosti v obchodě nebo obchodním centru a zásilkovém obchodu ve vztahu k výrobku, podle přílohy nemůže být vyšší než hrubá maloobchodní cena uplatňovaná obchodníkem dne 15. října 2021, pokud tato cena není k dispozici, bude použita poslední hrubá maloobchodní ceny použité obchodníkem před 15. října 2021, nebo průměrná spotřebitelská cena zveřejněna Ústředním statistickým úřadem za měsíc říjen. Pro ceny potravin, na které byly cenové stropy zavedeny po prodloužení, platí stejné znění, jen se skutečností, že ceny by měly odrážet hodnotu stanovenou k 30. září 2022 (Pénzcentrum, 2022).

Pro lepší porozumění vývoje cen budou jako příklad zobrazeny ceny vajec a cukru krystal. Následující graf zobrazuje vývoj cen vajec za 10 kusů, dále jen „ks“, a cukru v měně HUF od srpna roku 2021 až do února roku 2023.

Obr. 13 Vývoj průměrných cen vajec a cukru 2022-2024 v Maďarsku

Zdroj: Vlastní zpracování dle KSH, 2024.

Vyhláška, jež vyšla v platnost 9. listopadu 2022, stanovovala, že kus vejce nemůže stát více než kolik tyto potraviny stály 30. září 2022, tedy nesmí překročit částku 723 HUF (46,89 Kč).

Graf naznačuje, že ceny vajec začaly rapidně stoupat od druhé poloviny roku 2022, přičemž při zavedení cenového stropu v listopadu 2022 dosáhly svého vrcholu při ceně 984 HUF (63,82 Kč). Během zavedení cenových stropů došlo k mírné stabilizaci cen vajec na trhu. Regulace v podobě maximálních cen napomohla omezit růst cen, a tím poskytla určitou ochranu spotřebitelům před dalším dramatickým růstem. Ceny se ovšem stále pohybovaly ve vysokých hodnotách (Biró, 2022; Kucsera, 2022).

Jedním z důvodů udržování vysokých cen i po zavedení cenových stopů bylo zvýšení nákladů na výrobu, distribuci potravin a energie. To vedlo k nutnosti převedení těchto dodatečných nákladů na spotřebitele formou vyšších cen. Dalším faktorem by mohla být absence dostatečné konkurence v některých odvětvích, které může vést k nevhodnému zneužívání cenových stropů. Pokud neexistuje vysoká konkurence, není na daný podnik vytvářen dostatečně vysoký tlak k udržení cen na nízké úrovni, proto mohou své postavení zneužívat k maximalizaci svých zisků prostřednictvím navýšení cen (Hungary Today, 2022).

Největším výzvám čelili malí prodejci, kteří jsou závislí na dodavatelích s vyššími nákupními cenami. Protože nejsou schopni díky stanoveným cenovým stropům přenést zvýšené náklady na spotřebitele, hledali alternativní způsoby, jak ztráty kompenzovat a udržet provoz. Takovým řešením byly zejména nákupy velkého objemu zboží ve větších obchodních řetězcích. V návaznosti na to takové obchodní řetězce zavedly množstevní omezení na potraviny ovlivněny regulací (Hungary Today, 2022).

Udržování stále vysokých cen mohlo být také způsobeno zpožděnou reakcí na změny tržních podmínek. Protože vláda zavedla cenové stropy na základě starších dat, tedy k 15. říjnu 2021 pro potraviny při první vyhlášce o regulaci a k 30. září 2022 pro dodatečně regulované zboží, neodrážely stanovené ceny aktuální stav trhu. Do listopadu roku 2022 mohly ceny vajec dramaticky růst, což způsobilo, že cenové stropy byly podhodnoceny. Dále, jak již bylo zmíněno, bylo zboží ovlivněno nadměrnou poptávkou a omezenou nabídkou, což mohlo způsobit nárůst cen.

Jako druhý příklad Obr. 13 zobrazuje vývoj ceny krystalového cukru. Maximální cena na krystalický cukr byla zavedena v domnění, že by mohla nekontrolovatelně růst. Cenový strop byl zaveden v první vyhlášce, proto se jako maximální považovala cena ze dne 15. října roku 2021, tedy 261 HUF (16,93 Kč). V průběhu sledovaného období zůstaly

ceny cukru v Maďarsku stabilní a výrazně nepřekročily stanovený cenový strop. To znamená, že i přes celkový rostoucí trend základních potravin, se cena cukru udržela na úrovni, která byla v souladu s vládními opatřeními a regulacemi.

Po poklesu inflace v Maďarsku z 17,6 % v červenci 2023 na 16,4 % v srpnu 2023 se očekávalo další zpomalení inflačního tlaku a vláda se tedy rozhodla zrušit cenové stropy. Ukončení cenových stropů pro základní potraviny bylo plánováno na 1.srpna 2023. Zrušení cenových stropů mělo odlišný dopad na ceny potravinových produktů. Zatímco ceny vajec postupně klesaly, přestože se stále držely na relativně vysokých úrovních, cena cukru vykazala prudký nárůst téměř na dvojnásobek. Zdražení krystalového cukru mělo globálnější tržní důvody. Rok 2023 byl pro významné země produkující cukr velmi špatný z hlediska úrody a zásoby cukru se pomalu vyčerpávaly, zatímco poptávka naopak rostla (Radi, 2023).

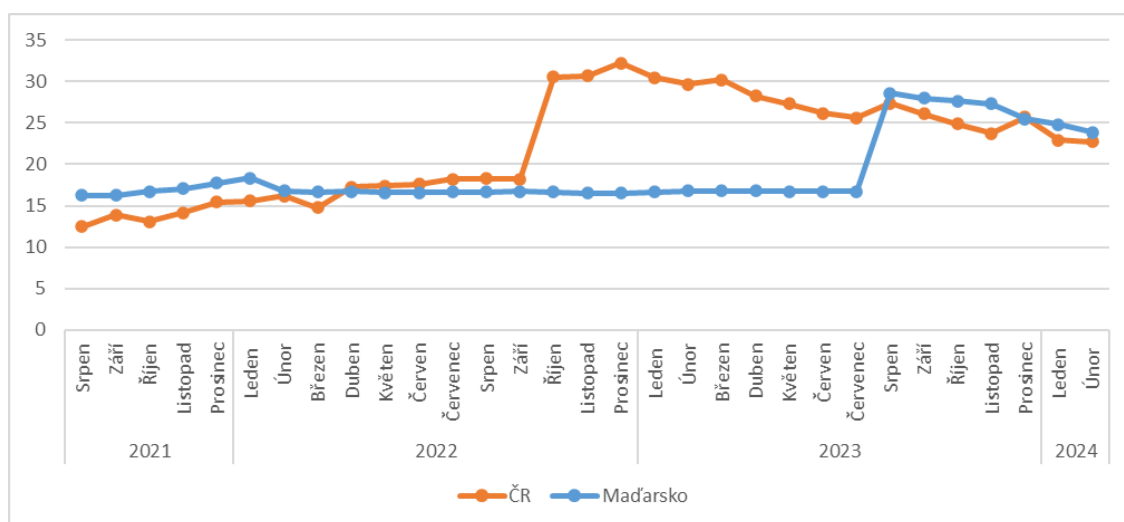
Zavedené regulace byly často kritizovány za nedostatečnou účinnost a negativní důsledky na trhu, proto se vláda po zrušení cenových stropů rozhodla zavést povinné slevy na potraviny, které by měly potenciálně účinněji řešit výzvu inflace a zajištění dostupnosti potravin pro občany po zrušení cenových stropů. Program slev by se měl týkat 20 potravin, přičemž si obchodník musí každý měsíc vybrat jeden produkt v každé kategorii, a ten zlevnit alespoň o 15 % oproti nejnižší ceně za předchozích 30 dní. Nově zavedená vyhláška se týkala pouze maloobchodníků s celkovým ročním příjmem jedné miliardy HUF (Racz, 2023). Maďarská vláda zavedla maximální ceny na některé základní potraviny s cílem omezit růst cen, ovšem namísto očekávaného efektu došlo k opačnému jevu. Zdražení cen potravin bylo v Maďarsku po ukončení cenových stropů až čtyřnásobné, a to i u potravin, které nebyly ovlivněny cenovým stropem. Mimo růst cen potravin vznikaly obavy z panických nákupů, které by mohly vést k nedostatku sortimentu. Vysoké ceny byly po zrušení cenových stropů zcela logické, protože výrobci a obchody museli pokrýt své náklady na provoz a mzdy, zejména pokud byli nuceni prodávat se ztrátou kvůli nastaveným cenovým stropům (Krejsa & Krýslová, 2023).

Rok 2022 byl kritický v oblasti inflace také pro Českou republiku. Tento růstový trend způsobily zejména rostoucí ceny potravin a ceny za bydlení. Ceny potravin byly později zásadní pro pokles inflace na konci roku 2022 a v roce 2023 již inflace vykazovala klesající trend. Tyto dvě komodity byly klíčové zejména kvůli jejich váze na spotřebním

koši, kdy v roce 2023 tvořily potraviny 17,81 % výdajů spotřebitelů a náklady na bydlení dosahovaly až 26,73 % výdajů na spotřebním koši (Český statistický úřad, 2023).

Česká republika, i přes vysokou inflaci a rostoucí ceny, nezakročila opatřením v podobě stanovení maximálních cen. Podle ministra zemědělství povede k poklesu cen zdravá konkurence mezi obchodníky (ČTK, 2023). Pro lepší ilustraci by mohlo být užitečné zobrazení srovnání vývoje ceny konkrétního produktu, v tomto případě cukru, Maďarska s Českou republikou. Tím by se poskytla ucelenější perspektiva na faktory ovlivňující ceny.

Obr. 14 Vývoj cen cukru v ČR a Maďarsku v CZK

Zdroj: Vlastní zpracování dle Český statistický úřad, 2024b; KSH, 2024.

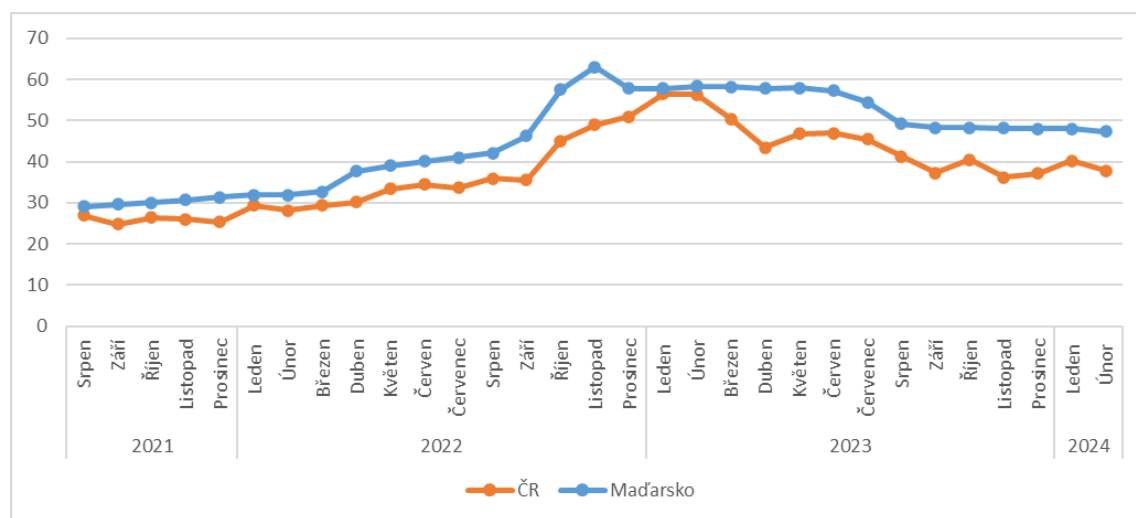
Trh s cukrem v České republice se vyvíjel převážně stabilně až do září roku 2022. Bylo zjištěno, že na zdražení se nepodílel pouze jeden řetězec, ale situace nasvědčuje k tomu, že došlo k dohodnutému počínání několika významných hráčů na trhu. Ačkoliv antimonopolní úřad nemůže diktovat ceny, které si mohou obchodníci účtovat, mohou postihovat kartelové dohody. Protože dochází k masivnímu porušování potravinového práva, a také zákona na ochranu spotřebitele, se příslušné orgány rozhodly zpřísnit kontroly obchodních praktik. Nejčastějšími jsou nekalé praktiky v podobě účtování zboží za vyšší cenu, než byla uvedena na cenovce. Jedním z nařízení, které mělo ochránit spotřebitele, byla povinnost uvádět na cenovce nejnižší cenu, která byla účtována za posledních 30 dní. Zákon měl také zamezit tomu, aby obchodník uměle zvýšil cenu bezprostředně před zlevněním zboží, aby tím vytvořil dojem atraktivnější ceny (Ministerstvo zemědělství, 2023). Cílem těchto praktik bylo zajištění zdravého

konkurenčního prostředí, které by podporovalo přirozenou soutěživost. Vysoká konkurence na trhu vede k boji o přízeň spotřebitelů, který se často projevuje prostřednictvím snižováním cen. Tyto snížené ceny pak přináší spotřebitelům výhody.

Z obr. 14 lze jasně vyčíst, že i přes umělé udržování cen cukru v Maďarsku na stanovené úrovni, po zrušení regulace cen výrazně vzrostly a překonaly úroveň cen v České republice.

Porovnání cenové dynamiky vajec v České republice a Maďarsku může poskytnout další pohled na dopady zavedení cenových regulací a rozhodnutí ponechat cenu určovat tržním silám.

Obr. 15 Vývoj cen vajec 10 ks v ČR a Maďarsku v CZK

Zdroj: Vlastní zpracování dle Český statistický úřad, 2024b; KSH, 2024.

Cena vajec zaznamenala jeden z největších nárůstů v Evropské unii. To bylo podle mnohých zapříčiněno vlivem předvánoční spotřeby vajec na pečení. To by vysvětlovalo vysoký nárůst, zejména v druhé polovině roku 2022. Ovšem začátkem roku 2023 ceny vajec neklesaly. I to má své vysvětlení, a to v důsledku výskytu ptačí chřipky, která způsobila nedostatek na trhu (Klomínková, 2024).

V lednu 2023 Česká republika zaznamenala největší nárůst cen vajec, a to 85 %, následovaná Maďarskem s 80 %. I když tento cenový rozdíl není z grafu zjevný, na celkový dojem má vliv specifikace produktu na 10 ks vajec, ale také to, že graf představuje průměrné spotřebitelské ceny za celý měsíc. Z grafu lze rovněž vyčíst, že

Česká republika stabilizovala ceny vajec dříve než Maďarsko, přičemž v lednu byla cena vajec za 10 ks v obou zemích odlišná pouze o 1 korunu.

3.3.3 Regulace cen elektřiny a zemního plynu

Vývoj cen elektřiny a zemního plynu v Maďarsku také sehrál svou roli při zásahu státu do fungování trhu. Vláda zavedla cenové stropy na energie již v roce 2013 v rámci programu „snížení nákladů“. Tento program měl za cíl stabilizovat ceny energií pro domácnosti, a tím chránit spotřebitele před výkyvy cen na světových trzích (Szemplér, 2022). Cenové stropy vyšly v platnost 1. ledna 2013 a zavazovaly se ke snížení cen pro domácnosti za plyn a elektřinu až o 10 %. Během vládního programu došlo následně i k dalším cenovým kontrolám, které měly zajistit nízké ceny pro domácnosti i ostatních veřejných služeb. Následující tabulka zobrazuje další vládní regulace mezi lety 2013 až 2014 (Bartha, 2016).

Obr. 16 Vládní zásahy ve veřejných službách v Maďarsku v letech 2013-2014

Datum	Cíl cenové kontroly
1.ledna 2013	Snížení cen plynu a elektřiny pro domácnosti o 10 %
1.července 2013	Snížení cen LPG o 10 %
1.listopadu 2013	Pokles cen plynu, elektřiny a dálkového vytápění pro domácnosti o 11,1 %
1.dubna 2014	Snížení cen plynu pro domácnosti o 6,5 %
1.srpna 2014	Pokles cen dálkového vytápění o 3,3 %
1.září 2014	Pokles cen elektřiny pro domácnosti o 5,7 %

Zdroj: Vlastní zpracování dle Bartha, 2016

Téma nízkých cen pokračovalo v roce 2014 během volebního období. Předseda vlády představil nový záměr procesu snižování cen energií. Snižování cen energií vládními zásahy by mělo pomoci udělat z Maďarska nejvíce průmyslově rozvinutou zemi v Evropě. Toho by se mělo dosáhnout prostřednictvím nejnižších průmyslových cen energií v Evropě. Cenové stropy dosáhly od roku 2013 do roku 2015 svého cíle snížení finanční zátěže domácností a zlepšení dostupnosti základních energetických služeb, přičemž bez zásahu by pokles cen energií pro domácnosti dosáhl pouze 15 %, namísto skutečných 36 % snížení cen plynu a 38 % snížení cen elektřiny (Bartha, 2016).

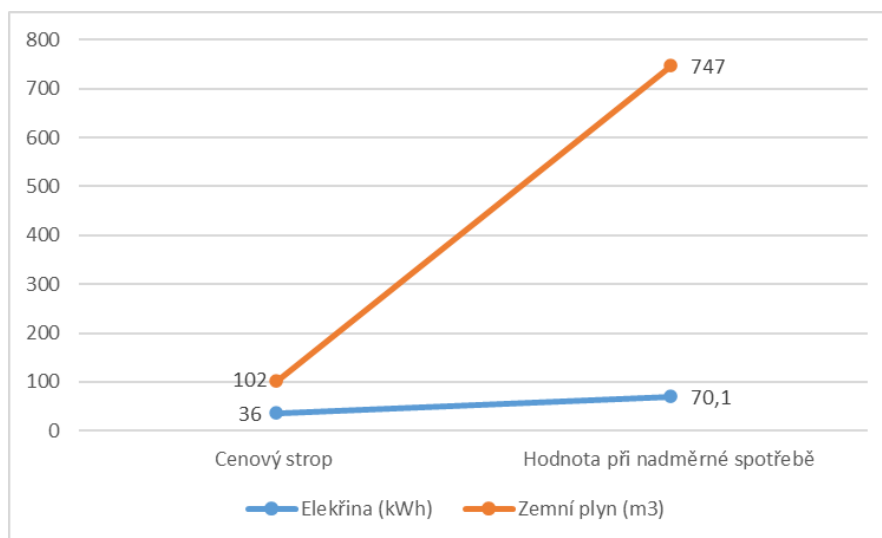
Ačkoliv se vládě podařilo snížit finanční zatížení domácností, dlouhodobé cenové stropy měly i negativní důsledky. Tím, že vláda uměle ovlivňovala ceny energií, a tím je udržovala na stabilní úrovni, ovšem bez zohlednění změn světového trhu, spotřebitelé nemuseli brát v úvahu efektivní využití energie nebo modernizaci svých energetických systémů. Energie byla dostupná pro všechny, proto se na trhu s nemovitostmi nekladl důraz na energetickou účinnost budov. To znamená, že spotřebitelé nebyli motivováni, aby šetřili energií nebo modernizovali své energetické zásobovací systémy. Hlavním zdrojem vytápění byl pro spotřebitele plyn, ačkoliv došlo k určitému zvýšení podílu obnovitelné energie. Rok 2022 byl pro Maďarsko, co se týče zvýšení cen energií, velmi dramatický. Tato skutečnost staví do popředí otázku snížení spotřeby (Szezlér, 2022), která byla v zájmu nejen Maďarska, ale vlivem rostoucích cen energií, všech členských států EU. Rada EU se postavila k řešení vysokých cen energií prostřednictvím společných opatření ke snížení poptávky po elektřině a zemního plynu. Velká poptávka po energii zapříčinila celosvětový nedostatek dodávek energie, to bylo způsobeno vytlačením zásob primární energie vlivem ruské invaze na Ukrajinu. Snížení poptávky by mělo zahrnovat dobrovolné snížení hrubé spotřeby energií o 10 % a závazný cíl snížení spotřeby energií o 5 % ve vytižených obdobích (European Council, 2022). Na to Maďarsko reagovalo rozhodnutím o omezení energetické spotřeby státních institucí prostřednictvím regulace teplot. V praxi to znamenalo omezit vytápění budov státních institucí pouze na 18 stupňů (Portfolio, 2022).

Ruská invaze na Ukrajinu vytvořila pro Evropu nový soubor výzev v oblasti energetické politiky a strategie. Maďarsko se zaměřilo na strategii posílení energetické nezávislosti, a v reakci na to dne 13. července vyhlásilo stav energetické nouze. Maďarsko, společně s dalšími zeměmi Evropské unie například s Českou republikou, je ohroženo případným zastavením dodávek ruského plynu. V souvislosti s tím vláda nařídila zákaz vývozu zdrojů energie a zaměřila se na domácí produkci. V rámci zvýšení produkce by Maďarsko mělo podnikat kroky ke zvýšení životnosti stávajících jaderných bloků. Dne 21. července 2022 byla uspořádána tisková konference ministrem pro ochranu domácností, kde bylo hlavním tématem změna v cenách elektřiny a zemního plynu pro domácnosti (Botar, 2022; iDNES, 2022b). Připravený maďarský plán pro energetickou nouzi vstoupil v platnost 1. srpna 2022 a měl za úkol zvýšit národní bezpečnost dodávek energie prostřednictvím sedmi opatření, které dle Botar (2022) jsou:

1. Reforma stropu cen plynu a elektřiny pro domácnosti.
2. Zvýšení domácí produkce hnědého uhlí.
3. Zajištění nepřetržitého provozu všech bloků elektrárny Mátra.
4. Zvýšení domácí produkce fosilního plynu.
5. Prodloužení životnosti jaderné elektrárny Paks.
6. Zajištění dostatečných zásob zemního plynu pro příští zimní sezónu.
7. Zavedení exportních omezení na nosiče energie.

Každé z těchto opatření vyvolalo pochybnosti ohledně časového plánu, rozsahu a dopadů na životní prostředí a obyvatele. Nicméně se mnoho expertů a občanů domnívá, že akční plán byl zaveden s cílem zvýšení státních příjmů na úkor občanů. Pro tuto práci je relevantní první bod akčního plánu, který zahrnuje zrušení stávajících cenových stropů a zavedení nových limitů pro spotřebu energie. Podle nové vyhlášky a vedlejších pravidel o cenovém stropu mohli spotřebitelé, jejichž roční spotřeba elektřiny nepřesáhla 2 523 kilowatthodiny (kWh), v přepočtu 210 kWh za měsíc, využít tarif 36 HUF/jednotku (2,33 Kč/jednotku). Při roční spotřebě 1 729 m³ zemního plynu, tedy 144 m³ měsíčně, mohli uplatnit zvýhodněný tarif 102 HUF/jednotku (6,62 Kč/jednotku). Zvýhodněné ceny byly dostupné pouze pro domácnosti a tzv. mikropodniky, které zaměstnávají do devíti zaměstnanců, přičemž vláda očekávala, že tímto rozhodnutím ochrání přibližně 126 000 mikropodniků v Maďarsku (Botar, 2022).

Obr. 17 Změna cen energie se spotřebou

Zdroj: Vlastní zpracování dle Szabó, 2022.

Zavedení nových limitů pro určité množství spotřebované energie se zvýšenými cenami dramaticky zvýšilo náklady na energii pro domácnosti a podniky, zejména pro takové, které měly vyšší spotřebu (Szemplér, 2022).

Následující tabulka demonstruje, jak se zvýšily měsíční náklady na energie, pokud spotřebitel využíval 210 kWh elektřiny a 144 m³ zemního plynu, které byly v souladu se zvýhodněnými cenami stanovené ve vyhlášce upravených cenových stropů, a pokud se jeho spotřeba zvýšila o 50 %, tedy měsíční spotřeba elektřiny byla 315 kWh a 216 m³ zemního plynu (Szabó, 2022).

Tab. 6 Výpočet změny cen energií

	Elektřina	Zemní plyn	Celkem	Elektřina	Zemní plyn	Celkem
Vládou stanovená měsíční průměrná spotřeba	210 kWh	144 m ³		315 kWh	216 m ³	
Cenové omezený tarif (v HUF)	7 560	14 688	22 248	7 560	14 688	22 248
Cena stanovená vládou (v HUF)	0	0	0	7 360	53 784	61 144
Cena celkem (v HUF)	7 560	14 688	22 248	14 920	68 472	83 392
Cena s původním cenovým limitem (v HUF)	7 560	14 688	22 248	11 340	22 032	33 372
Zvýšení měsíčních výdajů (v HUF)	0	0	0	3 581	46 440	50 021

Zdroj: vlastní zpracování dle Szabó, 2022.

Z tabulky je patrné, že s nově zavedenými limity, se celkové náklady spotřebitelů s vyšší spotřebou energií zvýšily o více než 50 000 HUF (3 243 Kč) za měsíc.

Mnoho institucí začalo zvažovat možnosti úsporných opatření, které zahrnovalo využití práce z domova, tzv. home office, avšak některé podniky byly omezeny infrastrukturou nebo povahou práce. V případě práce z domova se finanční zátěž promítla do nákladů zaměstnanců, tedy domácností (Szabó, 2022).

Nový akční plán maďarské vlády, který nahradil stávající cenové stropy, nebyl v souladu s cíli energetické transformace, jež je stanovený na rok 2030, zejména pokud se jedná o postupné odstranění fosilních paliv a podporu obnovitelných zdrojů. Jak již bylo zmíněno, reformovaný systém měl velmi negativní finanční dopad na spotřebitele, jejichž spotřeba převyšuje spotřebu zvýhodněného tarifu. Z druhé strany je možné, že tato situace mohla motivovat spotřebitele k investicím do energetické účinnosti a obnovitelných zdrojů energie, aby snížili svou spotřebu pod stanovené limity, a tím

minimalizovali své náklady. Maďarsko by se mělo soustředit na podporu obnovitelných zdrojů, investic do energetické účinnosti a sociálně spravedlivých opatření, a zároveň najít vyvážený přístup mezi zajištěním energetické bezpečnosti a ochranou životního prostředí (Botar, 2022).

Maďarský státní program na ochranu energetických nákladů se skládal ze dvou složek. V rámci druhé složky vláda od 1. července 2023 představila nový akční plán na ochranu ekonomiky, který zavedl cenový strop elektřiny pro některé ekonomické sektory. Nová maximální cena byla stanovena na 200 eur za megawatt (78 321 HUF/MW, 5 079,90 Kč/MW) a platila pro zařízení v oblastech zpracovatelského průmyslu, ubytování, skladování a dopravy. Nařízení přišlo v době, kdy rychle rostoucí ceny elektřiny přiměly 81 % maďarských podniků k podpisu smluv na pevné ceny, které se pohybovaly průměrně okolo 250 eur/MW (97 320 HUF/MW, 6 312,18 Kč/MW), kdy dokonce některé podniky platily cenu přesahující 320 eur/MW (124 570 HUF/MW, 8 079,61 Kč/MW). Regulace měla podpořit sektory, jež se přímo či nepřímo podílejí na výrobě, a které mají největší dopad na výkonnost ekonomiky, a především na inflaci. Tímto vstřícným krokem chtěla vláda umožnit podnikům navýšit své kapacity, a tím zamezit dalšímu zvýšení cen zboží a služeb (The Budapest Times, 2023).

Cenové stropy na energie zavedené od roku 2022 mohly vyvolat smíšené diskuse o jejich účinnosti a spravedlnosti. Stanovení maximálních cen mělo pomoci chránit spotřebitele před rapidně rostoucími cenami energií, avšak mohl být pochyb o spravedlnosti nastavených limitů. Bylo třeba zvážit, zda nezpůsobují vysokou finanční zátěž pro určité skupiny, na které se cenové stropy nevztahovaly. Bylo nezbytné o cenových stropích smýšlet i z dlouhodobého hlediska. Zatímco mohou poskytnout krátkodobou úlevu spotřebitelům, z dlouhodobého hlediska mohou zpomalit přechod k obnovitelným zdrojům energie a energetické účinnosti.

Zvýšení cen energií postihlo také Českou republiku, avšak přístup k tomuto problému se opět lišil od přístupu Maďarska. Nárůst cen přišel právě v době, kdy se blížila topná sezóna, což vyžadovalo hledání způsobu, jak ochránit spotřebitele před finanční zátěží.

Vláda se rozhodla, že energetickou krizi je možné řešit pomocí státního příspěvku ze systému tzv. úsporného tarifu. Ten měl pomoci snížit náklady na energie jak rodinám s vysokými příjmy, tak těm nízkopříjmovým. Na příspěvek neměly mít ovšem nárok

firmy, a také chalupy, které již využívaly tzv. víkendový tarif. Takto platná novela zákona byla podepsána prezidentem 1. srpna 2022. Tarif se promítnul ve vyúčtovacích fakturách tak, že stát poskytl prostřednictvím svého Operátora trhu příspěvek příslušnému dodavateli energie, který ho následně zahrnul ve vyúčtování energie pro spotřebitele. Tím byla zajištěna i nižší administrativní zátěž pro spotřebitele. Výše státní podpory závisela na konkrétním využití elektřiny a plynu domácnostmi, a byla také ovlivněna distribuční sazbou elektřiny na daném místě. Příspěvek pak závisel na množství odběru (Němcová, 2022).

Obr. 18 Příspěvky z úsporného tarifu podle typu spotřeby

Využití elektřiny a plynu domácnostmi	Sleva
Pouze elektrická energie	13 470 Kč
Elektřina: světlo, plyn: topení	12 662 Kč
Elektřina: světlo a ohřev vody, plyn: topení	16 300 Kč
Elektřina: topení, plyn: ohřev vody	16 750 Kč

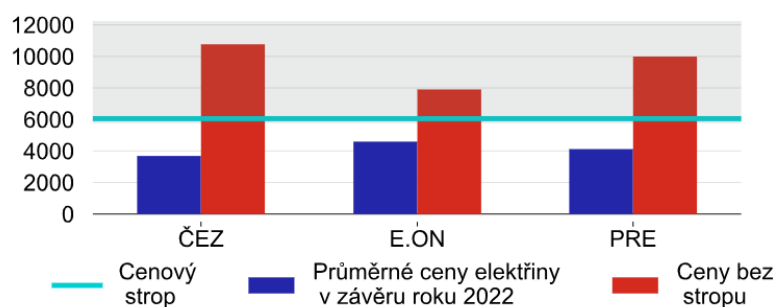
Zdroj: Vlastní zpracování dle Němcová, 2022.

Ačkoliv bylo původně myšleno, že úsporný tarif bude jediným a efektivním řešením v návaznosti na rychle rostoucí ceny, byl platný pouze dokonce roku. Pro rok 2023 byl úsporný tarif nahrazen cenovými stropy elektřiny a plynu, které byly platné pro všechny domácnosti, státní instituce, a dokonce i pro některé firmy do 31. prosince 2023. Přesněji pro malé a střední podniky, jež zaměstnávají do 250 zaměstnanců a jejich roční obrat tvoří přibližně 1,25 miliardy korun (Mečířová, 2023).

Cenový strop určoval nejen cenu, za kterou může být elektřina a plyn účtovány, ale stanovil i limity na výši spotřeby, pro kterou se strop mohl uplatňovat. Pro domácnosti a ostatní subjekty připojené na hladině nízkého napětí platí, že cenový strop mohl být uplatněn pro 100 % jejich spotřeby. Malé a střední podniky, jež jsou připojeny na hladině vysokého napětí nebo velmi vysokého napětí, mohly uplatnit zvýhodněné ceny jen v 80 % jejich spotřeby za posledních 5 let. Co se týkalo plynu, celková spotřeba byla omezena na 100 % pro všechny domácnosti a malé odběratele, s ročním odběrem do 620 megawatthodiny (MWh). Malé a střední podniky si mohly uplatnit cenové stropy na 80 % z jejich nejvyšší spotřeby za posledních 5 let, a to, pokud měly roční odběr od 630 do 4 200 MWh. Elektřina byla limitována na částku 6 050 Kč za každou MWh, a to

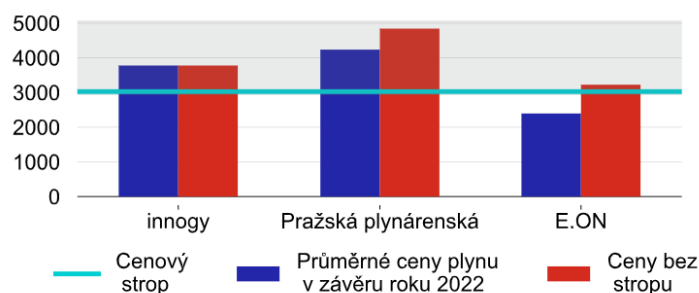
včetně DPH. Maximální cena plynu pak byla stanovena jako 3 025 Kč za každou MWh včetně DPH (Mečířová, 2023). Následující grafy představují situaci, jaká by nastala v případě nezavedení cenového stropu. Jedná se o průměrné ceny elektřiny a plynu největších dodavatelů, jež jsou stanoveny pro domácnosti včetně DPH a v hodnotě Kč/MWh.

Obr. 19 Průměrné ceny elektřiny v závěru roku 2022 v ČR

Zdroj: Ruschka, Šolc, & Tomanová, 2023.

Obr. 20 Průměrné ceny plynu v závěru roku 2022 v ČR

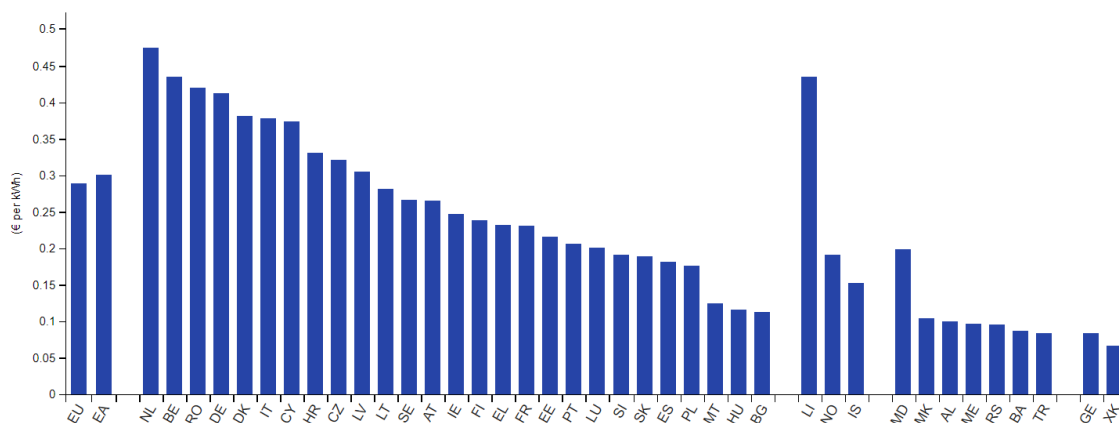
Zdroj: Ruschka, Šolc, & Tomanová, 2023.

Na rozdíl od elektřiny, se plyn ve většině případů na konci roku 2022 nacházel nad úrovní stanoveného vládního cenového stropu. To se však v lednu 2023 změnilo a u většiny hlavních dodavatelů plynové energie ceny pro domácnosti klesly na úroveň stropu. Bez existence cenového stropu by pravděpodobně ceny plynu nadále stoupaly, ale díky opatření nebylo zdražení tak výrazné, jako u elektřiny. Dopady vysokých cen energií se projevily především skrze energetickou náročnost v rámci výrobního a distribučního procesu. Tato energetická náročnost zahrnuje náklady na energii, kterou spotřebovávají jednotlivé stupně výrobní a distribuční vertikály, spolu s dalšími náklady a maržemi. Ty se pak projevují ve finální ceně spotřebního zboží, jako jsou potraviny (Ruschka, Šolc, & Tomanová, 2023).

V Maďarsku byly zavedeny cenové limity elektřiny a zemního plynu pro domácnosti a malé podniky. Cenové stropy byly stanoveny formou diferenciovaných sazeb podle průměrné a nadprůměrné spotřeby. Reformovaný systém zavedl tedy limity na množství energie, kterou mohli spotřebitelé získat za snížené ceny. Na druhé straně, v České republice byly ceny elektřiny zastropovány na jednotnou částku, a to včetně měsíčního poplatku za dodávku. U plynu platily cenové stropy pro domácnosti a maloodběratele, s částečným stropováním pro malé a střední podniky na základě historické spotřeby. Obě země tak vynaložily snahu chránit spotřebitele pomocí cenových stropů. Avšak v České republice se toto opatření jeví jako úspěšné, neboť sloužilo pouze k dočasnému zvládnutí extrémního růstu cen. Naopak v Maďarsku byly cenové stropy stanoveny dlouhodobě, a během období rostoucích cen byla vláda nucena cenové stropy přehodnotit, což vedlo k náhlému zvýšení cen pro některé spotřebitele, s nímž neměli zkušenost. Tento rozdíl zdůrazňuje, že cenové stropy jsou účinným nástrojem pouze za určitých podmínek a na trzích, kde lze omezit jejich negativní dopady.

Navzdory přehodnocení cenových stropů v Maďarsku, tedy ponechání cenových stropů pouze pro spotřebitele s nižší spotřebou, zůstávaly ceny elektřiny mezi nejnižšími v Evropské unii. To je patrné z grafu níže, jež demonstruje ceny elektřiny pro domácnosti v první polovině roku 2023, vyjádřeny v eurech za kilowatthodinu.

Obr. 21 Ceny elektřiny pro spotřebitele v EU v první polovině 2023

Zdroj: Eurostat, 2023.

Maďarsko reagovalo na energetickou krizi jednat cenovými stropy, ale také prostřednictvím různých opatření. Jednou z hlavních strategií byla zvýšená produkce plynu, a to jak domácí výroby, tak dovozu z Ruska (Botar, 2023).

3.4 Zhodnocení zavedení cenových stropů

Cenové stropy se staly v Maďarsku klíčovým nástrojem pro kontrolu inflace s cílem chránit spotřebitele. Jejich implementace však vyvolala řadu pochybností o efektivitě a dlouhodobých dopadech, které je třeba zvážit v kontextu ekonomické teorie. Poukázat na jejich účinnost a srovnat s teoretickými předpoklady může poskytnout cenné poznatky o tom, jakým způsobem ovlivňují trh a ekonomickou stabilitu. Při pohledu na historické etapy Maďarska, které poukazují na řadu pokusů a neúspěchů využití cenových stropů, až po současnost, kde se opět vláda přiklání k tomuto nástroji pro kontrolu cen, je zřejmé, že tato forma cenové regulace má své zásadní omezení a negativní dopady.

Hyperinflace v letech 1945 až 1946 ukázala, že i když může vláda na mimořádně vysokou inflaci reagovat zavedením cenových stropů, jejich stanovení musí být provedeno opatrně. Ve snaze o potlačení inflačního růstu v podobě takového opatření, se Maďarsko potýkalo s nedostatkem zboží a vytvořením černého trhu, kde bylo zboží prodáváno za velmi vysoké ceny, což vedlo ke zhoršení inflačních tlaků.

V socialistickém období, kdy byly cenové stropy běžnou součástí ekonomického plánování ve snaze mít trh pod kontrolou, se projevíly podobné problémy. Omezení cen vedlo ke snížení dostupnosti kvalitních výrobků, vytvoření front na potraviny a stagnaci inovací ze strany výrobců. Poptávka po produktech přesahovala nabídku, což vedlo k frustraci spotřebitelů a nespokojenosti s kvalitou a dostupností zboží. Zhoršená kvalita výrobků a služeb byla způsobena zejména tím, že výrobci kvůli zavedeným cenovým stropům, při kterých nebyli schopni pokrýt své náklady, ztratili motivaci k inovacím a investicím do výroby.

I v moderní době se Maďarsko při snaze vyřešit růst inflace, obrátilo k opatření cenových stropů, zejména v oblasti pohonných hmot, potravin, elektřiny a zemního plynu. I v těchto případech se setkalo s vážnými problémy. Regulace pohonných hmot se stala neudržitelnou, když vyvolala dlouhé fronty u čerpacích stanic, a nakonec vedla k jejich úplnému vyprodání. Lidé byli nuceni nakupovat pohonné hmoty v okolních státech. Tento příklad jasně ukazuje, že pokud je cenový mechanismus narušen státním zásahem, vznikají nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou, které mohou mít katastrofální dopady na ekonomiku i každodenní život obyvatel.

U potravin vlivem cenových stropů došlo ke zvýšené poptávce po potravinách. Ta vyvolala množství omezení ze strany obchodníků, aby zabránila panickým nákupům ve velkém množství a následně úplnému vyprodání zásob potravin. Po zrušení cenových stropů se vláda obávala rapidního zvýšení cen potravin, proto se snažila spotřebitele ochránit prostřednictvím programu slev. Tento program požadoval, aby obchodníci zlevnili alespoň jeden produkt o 15 % oproti nejnižší ceně za předchozích 30 dní. Takové opatření ze strany vlády opět zkreslovalo tržní mechanismy a přirozenou soutěž, a také vytvářelo další nepříznivé podmínky pro obchodníky. Místo, aby se po zrušení cenových stropů spoléhali na tržní síly, vláda tak dále zasahovala do cenové dynamiky, což vedlo k dalším nežádoucím důsledkům. Po zrušení cenových stropů jak na pohonné hmoty, tak na potraviny, došlo k navýšení cen, jelikož se obchodníci snažili vykompenzovat ztráty, které utrpěli v důsledku zavedených cenových stropů. Tento jev je nazván jako opožděná marže, kdy obchodníci po zrušení cenových stropů zvyšují ceny produktů, aby pokryli náklady a získali zpět ztracené zisky.

Z analýzy cenových stropů v Maďarsku bylo zjištěno, že cenové stropy na potraviny a pohonné hmoty byly stanoveny výrazně pod tržní cenu. Ekonomická teorie poukazuje na to, že pokud jsou cenové stropy nastaveny pod tržní hodnotu, dochází k vytvoření situace, kde poptávka přesahuje nabídku. To vede k nedostatku na trhu zboží a služeb a vytváří černé trhy. Skutečnost v Maďarsku tuto teorii potvrzuje, když nedostatečně nastavené cenové stropy vedly právě směrem k nedostatku, zejména u příkladu pohonných hmot.

Zkušenost Maďarska s cenovými stropy je tak výzvou k zamyšlení, zda existuje lepší způsob regulace cen. Je zřejmé, že jednoduché a rychlé řešení inflace není možné nalézt v podobě cenových stropů. Naopak v porovnání s Českou republikou se zdá, že tržní mechanismy a cena stanovená poptávkou a nabídkou jsou efektivnějšími nástroji pro dosažení vyvážených cen a dostupnosti zboží a služeb. Cenové stropy samy o sobě nemohou efektivně kontrolovat inflační tlaky, zejména v době, kdy jsou trhy vystaveny rozsáhlým globálním vlivům a nestabilitě. Na druhou stranu, v České republice byl cenový strop na energie také využit, a měl spíše pozitivní efekt pro spotřebitele při překlenutí doby extrémních cen. Tento rozpor podtrhuje, že cenové stropy jsou vhodným nástrojem pouze v omezených situacích a na trzích, kde mohou být jejich negativní důsledky minimalizovány.

Závěr

Diplomová práce v první řadě definuje koncept cenové regulace jako nástroj, kterým vláda ovlivňuje trh. Jedním z hlavních nástrojů této regulace jsou cenové stropy, což jsou maximální hodnoty, které mohou obchodníci účtovat za své zboží a služby.

V teoretické části byla zhodnocena efektivita cenových stropů pro spotřebitele s ohledem na stanovenou hodnotu. Stanovení maximální ceny pod tržní hodnotou může mít negativní důsledky, jako je vznik nedostatku na trhu a následné množstevní omezení ze strany prodejců. Naopak stanovení maximální ceny nad tržní hodnotu nemá pro spotřebitele význam, protože zůstávají vystaveni vysokým cenám.

Praktická část práce se zabývala problematikou cenových stropů v Maďarsku a poskytla praktický kontext pro zhodnocení efektivity těchto opatření. V rámci práce byl poskytnut pohled na historické etapy Maďarska, kde byly cenové regulace nedílnou součástí, jak v letech 1945 až 1946, kde bylo takové opatření zavedeno, aby omezilo tzv. hyperinflaci, tak v socialistickém období, ve kterém byly cenové stropy využívány převážně k nadměrné kontrole trhu ze strany vlády. Již v minulosti bylo patrné, že cenové stropy měly řadu negativních účinků jak na trh, tak na spotřebitele. Vlivem zavedených cenových stropů na základní potraviny vznikl nedostatek a následně tzv. černé trhy. To způsobilo, že spotřebitelé stáli dlouhé fronty na zboží, a často jejich poptávka nebyla uspokojena.

Největší důraz byl kladen na období po roce 2021, kdy na ekonomiku působila jednak pandemie Covid-19, ale také válečný konflikt na Ukrajině. Bylo ovšem zjištěno, že tyto situace nebyly jediným faktorem, jež způsobily vysoké hodnoty inflace, ale Maďarsko bylo vystaveno globálnějšími problémům. Ačkoliv by se zdálo, že z historického zavedení cenových stropů plyne poučení o negativních důsledcích, maďarská vláda se opět rozhodla reagovat na inflační tlaky formou maximálních cen, a to zejména na potraviny a pohonné hmoty. Ukázalo se však, že tato opatření neměla očekávaný účinek, ale znovu vedla k nedostatku na trhu, zejména v případě pohonných hmot. Práce situaci v Maďarsku dále porovnávala se situací v České republice, kde byl vyjma oblasti energií zvolen tržní přístup k rostoucí inflaci.

Seznam použitých zkratk

CPI – Consumer price index (index spotřebitelských cen)

ČR – Česká republika

KSH – Hungarian Central Statistical Office (Maďarský ústřední statistický úřad)

kWh – kilowatthodina

MW – megawatt

MWh – megawatthodina

Seznam použitých zdrojů

- Adam, J. (1995). *The Transition to a Market Economy in Hungary*. Journal of Political Economy. <https://www.jstor.org/stable/152840>
- Ádám, M. (2014). *Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után II. (1968—2011)*. Hungarian Central Statistical Office. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2012/2012_06/2012_06_489.pdf
- Ambriško, R., Gec, J., Michálek, O., & Šolc, J. (2020). *Bezprostřední dopady pandemie covid-19 na českou ekonomiku*. Česká národní banka. <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/zpravy-o-inflaci/tematicke-prilohy-a-boxy/Bezprostredni-dopady-pandemie-covid-19-na-ceskou-ekonomiku>
- Baldwin, R., & Cave, M. (2012). *Understanding Regulation: Theory, Strategy and Practice*. Oxford University Press.
- Barany, G., Vardy, N., & Várdy, S. (n.d.). *History of Hungary*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/history-of-Hungary>
- Barnes, R. (2023). *The importance of Inflation and Gross Domestic Product (GDP)*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/articles/06/gdpinflation.asp>
- Bartha, Z. (2016). *Hungarian Energy Prices in an OECD Comparison*. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=2952242>
- Bělohávek, A. J., & Hótová, R. (2008). *Cenová regulace z pohledu tuzemské, komunitární a mezinárodní úpravy a ochrany investic*. Sagit.
- Bradley, S. (2004). *Makroekonomie dnes*. Computer Press.
- Bennett, T. (2023). *Price ceiling Types, Effects and Examples*. Priceva.com. <https://priceva.com/blog/price-ceiling>
- Berend, I., Macartney, C., & Várdy, S. (2024). *Hungary*. Britannica. <https://www.britannica.com/place/Hungary>
- Bereznay, I. (2022). *Ilyen árak vannak most a magyar kutakon – nagy az ingadozás*. Index.hu. <https://index.hu/gazdasag/2022/12/07/benzinkut-uzemanyag-benzin-dizel-gazolaj-benzinarstop-kormany-rendelet-orban-viktor-toltoallomas/ilyen-arak-vannak-most-a-kutakon---nagyon-nagy-az-elteres/>
- Biró, A. (2022). *Árstop: maximum ennyibe kerülhet a tojás, burgonya a magyar boltokban*. Penzcentrum. <https://www.penzcentrum.hu/vasarlas/20221109/arstop-maximum-ennyibe-kerulhet-a-tojas-burgonya-a-magyar-boltokban-1130732>
- Bomberger, W. A., & Makinen, G. E. (1983). *The Hungarian Hyperinflation and Stabilization of 1945-1946*. Journal of Political Economy. <http://www.jstor.org/stable/1837370>
- Botar, A. (2022). *The Hungarian energy emergency action plan: delaying the national fossil fuel phase-out, undermining EU energy solidarity*. Bankwatch Network. <https://bankwatch.org/blog/the-hungarian-energy-emergency-action-plan-delaying-the-national-fossil-fuel-phase-out-undermining-eu-energy-solidarity>

- Botar, A. (2023). *Hungary urgently needs a complete overhaul of its energy planning*. Bankwatch Network. <https://bankwatch.org/blog/hungary-urgently-needs-a-complete-overhaul-of-its-energy-planning>
- Boudreaux, D. (2022). *Five Negative Consequences of Price Ceilings*. American Institute for Economic Research. <https://www.aier.org/article/five-negative-consequences-of-price-ceilings/>
- Capstick, A. (2024). *What is the Energy Price Cap? How does it work and how much is it?* MoneySavingExpert. <https://www.moneysavingexpert.com/utilities/what-is-the-energy-price-cap/>
- Cavallo, A. (2021). *Inflation Dynamics during COVID-19*. National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/reporter/2021number3/inflation-dynamics-during-covid-19>
- Cook, J. (2023). *Price Ceiling in Economics: Definition, Types & Examples*. Study.com. <https://study.com/academy/lesson/price-ceiling-in-economics-definition-effects-examples.html>
- Corporate Finance Institute (n.d.). *Price Ceiling: A limit on the price of a good or service imposed by the government to protect consumers*. Corporate finance institute. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/price-ceiling/>
- Cowan, S. (2002). *Price-cap regulation*. *Swedish Economic Policy Review*. Research gate. https://www.researchgate.net/profile/Simon-Cowan/publication/265423229_Price-cap_regulation/links/54d37f810cf250179182301b/Price-cap-regulation.pdf
- Current US Inflation Rates: 2000-2024 (2024). US Inflation Calculator. <https://www.usinflationcalculator.com/inflation/current-inflation-rates/>
- CzechTrade (2023). *Maďarsko*. BusinessInfo. <https://www.businessinfo.cz/navody/madarsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/>
- Česká národní banka [ČNB] (2003). *Průběh cenové deregulace v období transformace české ekonomiky*. <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/zpravy-o-inflaci/tematicke-prilohy-a-boxy/Prubeh-cenove-deregulace-v-obdobi-transformace-ceske-ekonomiky>
- Český statistický úřad (2022). *Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika*. https://www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produk_t_-hdp-
- Český statistický úřad (2023). *Spotřební koš*. https://www.czso.cz/csu/czso/spotrebni_kos_archiv
- Český statistický úřad (2024a). *Inflace, spotřebitelské ceny*. https://www.czso.cz/csu/czso/inflace_spotrebite_lske_ceny
- Český statistický úřad (2024b). *Vývoj průměrných cen vybraných potravin*. <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-prumernych-cen-vybranych-potravin-2024>
- Český statistický úřad (2023). *Vývoj průměrných spotřebitelských cen pohonných hmot v Kč/litr v ČR v letech 2019, 2020, 2021, 2022, a 2023 podle měsíců*. https://www.mpo.cz/assets/cz/energetika/statistika/ropa-ropne-produkty/2023/11/CSU_CenyPHM_2019-2023CZ.pdf
- ČNB (n.d.). *Inflační cíl*. <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/inflacni-cil/>

ČTK (2022a). *Češi vs. Němci. Kdo má lépe vyřešené zastropování energií? Prou se experti.* <https://www.newstream.cz/money/cenove-stropy-energii-v-cr-a-nemecku-jsou-stretem-koncepci-mini-analytici/>

ČTK (2022b). *Maďarsko spouští údržbu rafinerie. Za zastropovanou cenu nebudou moci tankovat všichni.* <https://www.ta3.com/clanok/242380/madarsko-spusta-udrzbu-rafinerie-za-zastropovanu-cenu-nebudu-moct-tankovat-vsetci>

ČTK (2022c). *Cena benzínu a nafty prudce roste, vláda zruší silniční daň a přimíchávání biosložky.* <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/cena-benzinu-a-nafty-prudce-roste-vlada-zrusi-silnicni-dan-a-primichavani-bioslozky-22981>

ČTK (2023). *Ceny v českých obchodech zůstanou beze stropu, řekl Nekula. Věří v sílu konkurenční soutěže.* <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/ceny-v-ceskych-obchodech-zustanou-beze-stropu-rekl-nekula-veri-v-silu-konkurencni-souteze-8818>

Daly, K., & Chankova, R. (2021). *Inflation in the aftermath of wars and pandemics.* CEPR. <https://cepr.org/voxeu/columns/inflation-aftermath-wars-and-pandemics>

Dunai, M. (2021). *Hungary to impose fuel price cap as inflation bites.* Financial Times. <https://www.ft.com/content/d0cfae8c-9007-4ece-a7b9-f369b6d3294b>

Energetický regulační úřad (2022). *Metodiky regulace.* Dostupné 20.11.2022 z <https://www.eru.cz/metodiky-regulace>

Epifano, M. (2023). *The Impact of Natural Disasters on Economy and Supply Chain - and How to Prepare for the Worst.* Thomas. <https://www.thomasnet.com/insights/how-natural-disasters-affect-the-supply-chain-and-how-to-prepare-for-the-worst/>

European Central Bank (n.d.) *Inflation and consumer prices.* https://www.ecb.europa.eu/stats/macroeconomic_and_sectoral/hicp/html/index.en.html

European Central Bank (2022). *ECB reports on EU countries progress towards euro adoption.* https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.pr220601_1~207feb131d.en.html

European Commission (2024). *Economic forecast for Hungary.* Economy and finance. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/hungary/economic-forecast-hungary_en

European Council (2022). *Council agrees on emergency measures to reduce energy prices.* Consilium. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/09/30/council-agrees-on-emergency-measures-to-reduce-energy-prices/>

European union (n.d.). *Hungary.* https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/hungary_en

Eurostat (2023). *Elektricity price statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Electricity_price_statistics

Fontinelle, A. (2021). *How Black Markets Work.* Investopedia. <https://www.investopedia.com/articles/economics/12/mechanics-black-market.asp>

Freyman, N. (2021). *A quick timeline of inflation since WWII.* Morning Brew. <https://www.morningbrew.com/daily/stories/2021/11/23/a-quick-timeline-of-inflation-since-wwii>

- Fuelo (n.d.). *Average fuel prices in Hungary*. <https://hu.fuelo.net/calendar?lang=en>
- Gourinchas, P. (2022). *Russia's war in Ukraine will slow economic growth and increase inflation, says IMF*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2022/04/war-dims-global-economic-outlook-as-inflation-accelerates/>
- Greene, B. (2014). *Selling Market Socialism: Hungary in the 1960s*. Journal of Political Economy. <https://www.jstor.org/stable/10.5612/slavicreview.73.1.0108>
- Grossman, P., & Horváth, J. (2000). *The dynamics of the Hungarian Hyperinflation, 1945-46: A New Perspective*. Research gate. https://www.researchgate.net/publication/43322719_The_Dynamics_of_the_Hungarian_Hyperinflation_1945-6_A_New_Perspective
- Hájková, G. (2022). *Jak válka na Ukrajině ovlivní českou ekonomiku? Inflace nás bude trápit déle a víc*. Měsíc. <https://www.mesec.cz/clanky/jak-valka-na-ukrajine-ovlivni-ceskou-ekonomiku-inflace-nas-bude-trapit-dele-a-vic/>
- Hare, P., Aven, P., Oblath, G., Révész, T. & Sinn, H. W. (1992). *Hungary's Transition to the Market: The Case against a 'Big-Bang'*. Journal of Political Economy. <https://www.jstor.org/stable/1344516>
- Hayes, A. (2024). *Maximum Wage: What It Is, How It Works, and Examples*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/m/maximum-wage.asp>
- Hennerich, H. (2021). *Why Stable Prices are Important*. Federal Reserve Bank of St. Louis. <https://www.stlouisfed.org/open-vault/2021/february/why-stable-prices-are-important>
- Holman, R. (2016). *Ekonomie*. (6. vyd.). C. H. Beck.
- Hrozek, D. (2016a). *Cenová regulace (část 1.) – definice, důvody a historický vývoj*. oenergetice.cz. <https://oenergetice.cz/urady-institute/cenova-regulace-cast-1-definice-duvody-historicky-vyvoj>
- Hrozek, D. (2016b). *Cenová regulace (část 2.) – metody, liberalizace, ERÚ*. oenergetice.cz. <https://oenergetice.cz/elektrina/cenova-regulace-cast-2-metody-liberalizace-eru>
- Hungary Today (2022). *Food Price Cap: Sales of Affected Products Increased by 60-80 %*. Hungary Today <https://hungarytoday.hu/food-price-cap-freeze-hungarian-stores-supermarkets-hungary-capped-price/>
- Ida, F. (2022). *Ez fájni fog! Durva, de érthető tojásáremelést jelentettek be a magyar termelők*. Agroinform. <https://www.agroinform.hu/gazdasag/durva-de-ertheto-tojasar-emelest-jelentettek-be-magyar-termelok-58719-001>
- iDNES (2022a). *Maďari zrušili strop na pohonné hmoty, situace už byla neudržitelná*. https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/madarsko-mol-pohonne-hmoty-benzin-dovoz.A221206_165556_eko-zahranicni_akp
- iDNES (2022b). *Maďarsko vyhlásilo stav energetické nouze, některé suroviny nesmí ze země*. https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/madarsko-cenovy-strop-domacnosti-opatreni-energetika.A220713_161731_eko-zahranicni_jla

- IEA (2022). *Hungary 2022: Executive summary*. <https://www.iea.org/reports/hungary-2022/executive-summary>
- Index.hu (2022). *Gulyás Gergely: A szankciók miatt kivezetjük a benzinárstopot*. <https://index.hu/gazdasag/2022/12/06/benzinarstop-arsapka-hatosagi-ar-uzemanyaghiany-tankolas-benzinkut-benzin-dizel/>
- Infostart (2021). *Már sejthető, mikor szállhatnak el az üzemanyagárak*. <https://infostart.hu/gazdasag/2021/05/21/mar-sejtheto-mikor-szallhatnak-el-az-uzemanyagarak#>
- Infostart (2022). *Elemző a stratégiai tartalékról: az OMV kapja, de a Molon is segít*. <https://infostart.hu/gazdasag/2022/06/13/elemzo-a-strategiai-tartalekrol-az-omv-kapja-de-a-molon-is-segit#>
- International Trade Administration (2024). *Hungary – Country Commercial Guide*. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/hungary-energy>
- Jandó, Z. (2023). *Nagyon megerősítette a Molt a benzinárstop a magyar piacon*. G7. <https://g7.hu/kozelet/20230224/nagyon-megerositette-a-molt-a-benzinarstop-a-magyar-piacon/>
- Kenton, W. (2021). *Price-Cap Regulation: Definition, How It Works, and Examples*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/p/price-cap-regulation.asp>
- Klomínková, D. (2024). *Cena vajec: Vývoj v ČR i zahraničí. Skutečnost*. https://www.skutečnost.cz/rubriky/nakupy/cena-vajec-vyvoj-v-cr-i-zahranici_1140.html
- Krejsa, J., & Krýslová, M. (2023). *Některé potraviny zdražily v Maďarsku čtyřnásobně. Na vině je i zastropování cen*. CNN. <https://cnn.iprima.cz/zastropovani-cen-potravin-uvrhlo-madarsko-do-problemu-ceska-vlada-chce-jit-jinou-cestou-200502>
- Hungarian Central Statistical Office [KSH] (2021). *Magyarország, 2021. I. félév*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mone/20212/index.html>
- KSH (2022). *Magyarország, 2022. I. félév – Ársokk a gazdaságban*. <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/magyarorszag-2022-ii-negyedev/index.html>
- KSH (2023). *Magyarország, 2023. I. félév – Elindult a dezinfláció*. <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/magyarorszag-2023-i-felev-elindult-a-dezinflacio/index.html>
- KSH (2024). *Egyes termékek és szolgáltatások fogyasztói átlagára (nyers adatok), havonta*. https://www.ksh.hu/stadat_files/ara/hu/ara0044.html
- Křikač, K. (2005). *Náklady, ceny*. Západočeská univerzita v Plzni.
- Kubíček, J., Hurník, J., Chalupníček, P., Paneš, P., Pražský, O., Lipka, D., Šíma, J., Šťastný, D., & Urbanová, T. (2006). *Hospodářská politika*. Aleš Čeněk.
- Kucsera, É. (2022). *Tojás és burgonya: mától ezek a hatósági árak*. Agroinform. <https://www.agroinform.hu/gazdasag/pontos-ar-tojas-burgonya-60466-001>
- Kurzy.cz (2024). *Převod měn – Převodník měn online*. Dostupné 5. 4. 2024 z <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/prevodnik-men/>

- Lee, J., Powell, T., & Wessel, D. (2020). *What are inflation expectations? Why do they matter?* Brookings. <https://www.brookings.edu/articles/what-are-inflation-expectations-why-do-they-matter/>
- Macáková, L., Breňová, L., Hořejší, B., Koderová, J., Rusmichová, L., Soukup, J., Soukupová, J., & Nečadová, M. (2010). *Mikroekonomie Základní kurs*. Melandrium.
- MasterClass (2022). *Learn About Price Stability in Economics: Quantitative Definition, Benefits, and Consequences of Inflation and Deflation*. <https://www.masterclass.com/articles/learn-about-price-stability-in-economics>
- McCracken, M., & Amburgey, A. (2021). *How COVID-19 May Be Affecting Inflation*. Federal Reserve Bank of St. Louis. <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2021/february/covid19-affecting-inflation>
- McMaken, R. (2022). *How The Soviets „Fixed“ Inflation, But Ruined The Economy – Analysis*. Eurasiareview. <https://www.eurasiareview.com/05112022-how-the-soviets-fixed-inflation-but-ruined-the-economy-analysis/>
- Mečířová, L. (2023). *Jak to bude příští rok se zastropováním cen energií?* Finance. <https://www.finance.cz/544060-cenovy-strop-energi/>
- MET Group (n.d.). *Magyarország energiatermelése és fogyasztása, erőművei (2020)*. <https://hu.met.com/hu/mind-the-fyouture/energiapiaci-betekinto/magyarorszag-energiatermelese-es-fogyasztasa-eromuvei-2020>
- Ministerstvo financí České republiky (2022a). *Cenová regulace a kontrola: Základní informace*. Dostupné 21.11.2023 z <https://www.mfcr.cz/cs/kontrola-a-regulace/cenova-regulace-a-kontrola/zakladni-informace>
- Ministerstvo financí České republiky (2022b). *Mimořádná daň z neočekávaných zisků bude platit od 1. ledna 2023*. Dostupné 20.11.2023 z <https://www.mfcr.cz/cs/ministerstvo/media/tiskove-zpravy/2022/mimoradna-dan-z-neocekavanych-zisku-bude-48951>
- Ministerstvo financí České republiky (2022c). *Rozsah cenové regulace*. Dostupné 30.12.2023 z <https://www.mfcr.cz/cs/kontrola-a-regulace/cenova-regulace-a-kontrola/rozsah-cenove-regulace>
- Ministerstvo průmyslu a obchodu (n.d.). *Prověřování zahraničních investic*. <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/proverovani-zahranicnich-investic/>
- Ministerstvo zemědělství (2023). *Ceny potravin se stabilizují a pomáhají snižovat celkovou inflaci*. https://eagri.cz/public/portal/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2023_ceny-potravin-se-stabilizuji-a-pomahaji
- MOLGROUP (n.d.). *About MOL Group: Company overview*. <https://molgroup.info/en/about-mol-group>
- Neely, Ch. (2022). *Why Price Controls Should Stay in the History Books*. Federal Reserve Bank of St. Louis. <https://www.stlouisfed.org/publications/regional-economist/2022/mar/why-price-controls-should-stay-history-books>
- Němcová, V. (2022). *Komu a jak pomůže úsporný energetický tarif zvládnout vysoké náklady na energie?* Finance. <https://www.finance.cz/543275-usporny-energeticky-tarif/>
- OMV (n.d.). *OMV Aktiengesellschaft*. <https://www.omv.hu/hu-hu/omv-rol>

- OPEC (n.d.). *Brief History*. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm
- Pettinger, T. (2016). *Transition from a Command Economy to a Market Economy*. Economics Help. <https://www.economicshelp.org/europe/transition-market-economy/>
- Pettinger, T. (2020). *What is the optimal inflation rate?* Economics Help. <https://www.economicshelp.org/blog/2114/inflation/optimal-inflation-rate/#:~:text=The%20optimal%20inflation%20rate%20is%20often%20considered%20o,to%20make%20inflation%20target%20symmetrical%20like%20the%20UK%29>
- Pénzcentrum (2022). *Árstop: megjelent az új rendelet, itt van minden tudnivaló a burgonya és a tojás árváltozásáról*. Pénzcentrum. <https://www.penzcentrum.hu/vasarlas/20221109/arstop-megjelent-az-uj-rendelet-itt-van-minden-tudnivalo-a-burgonya-es-a-tojas-arvaltozasarol-1130761#>
- Portfolio (2022). *Kihirdette a kormány a gázkorlátozást! Így lesz 18 fok az állami épületekben*. Portfolio. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220919/kihirdette-a-kormany-a-gazkorlatozast-igy-lesz-18-fok-az-allami-epuletekben-567809>
- Price Ceilings (2024). <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/microeconomics/supply-and-demand/price-ceilings/>
- Price Ceilings and Marginal Cost: How They Impact Producers (2023). <https://fastercapital.com/content/Price-Ceilings-and-Marginal-Cost--How-They-Impact-Producers.html>
- Pro and Con: Prescription Drug Costs (2022). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/story/pro-and-con-prescription-drug-ads>
- Profitwell (2022). *Price stability: How to define, measure and maintain stable prices*. <https://www.paddle.com/blog/price-stability>
- Racz, E. (2023). *Hungary to expand food-discount scheme amid plans to end price caps*. JustFood. <https://www.just-food.com/news/hungary-to-scrap-food-price-cap-scheme-just-food/?cf-view>
- Rada Evropské unie (2024). *Dopad invaze Ruska na Ukrajinu na trhy: reakce EU*. <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/>
- Radi, B. (2023). *Vadul cserélik az árcímkéket a boltokban, nem győzik lekerekíteni a számokat*. Index.hu. <https://index.hu/gazdasag/2023/08/03/gvh-arfigyelo-inflacio-akcio-tojas-cukor-csirkemell/>
- Rasure, E. (2022). *OPEC Oil Embargo. The balance*. <https://www.thebalancemoney.com/opec-oil-embargo-causes-and-effects-of-the-crisis-3305806>
- Redli, B. (2023). *Újabb inflációs rekord Magyarországon: a világ tíz legrosszabbul teljesítő országa között a magyar élelmiszerár, Venezuelával kerültünk egy társaságba*. RTL. <https://rtl.hu/gazdasag/2023/01/13/inflacio-rekord-europa-magyarorszag-rezsi-elelmiszer>
- Ruschka, A., Šolc, J., & Tomanová, N. (2023). *Dopad zvýšených cen energií na domácnosti a podniky*. Česká národní banka. <https://www.cnb.cz/cs/menova->

politika/zpravy-o-menove-politice/boxy-a-clanky/Dopad-zvysenych-cen-energii-na-domacnosti-a-podniky/

Segal, T. (2023). *Price Ceiling Types, Effects, and Implementation in Economics*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/p/price-ceiling.asp>

Siklos, P. L. (1990). *The link between money and proces under different policy regimes: The postwar Hungarian experience*. ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/001449839090025T>

Slaný, A., Beneš, J., Kvizda, M., & Tomeš, Z. (2003). *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. C. H. Beck.

Slaný, A., & Franc, A. (2004). *Hospodářská politika*. Masarykova univerzita.

Soukup, J., Neset, P., Pavelka, T., & Pošta, V. (2022). *Makroekonomie*. Management Press Albatros Media a.s.

Spike, J. (2022). *Hungarian filling stations running out of price-capped fuel*. APNews. <https://apnews.com/article/europe-business-hungary-prices-ffac46791f29931dc6f0048c34c66b9d>

Svaz průmyslu a dopravy České republiky (2022). *PŘEHLEDNĚ: Strop cen energie pro firmy – aktualizace 15. 12. 2022*. <https://www.spcr.cz/news/15630-strop-cen-energie-pro-firmy>

Szabó, K. (2022). *Record high “market prices” introduced in the Hungarian residential electricity and gas markets*. Atlatszo. <https://english.atlatszo.hu/2022/08/09/record-high-market-prices-introduced-in-the-hungarian-residential-electricity-and-gas-markets/#>

Szemlér, T. (2022). *Inflation and counter-inflationary policy measures: The case of Hungary*. EconStor. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/270350/1/p_imk_study_83-08_2022.pdf

Süveges, É. (2018). *A magyar árstatistika 150 éve*. Hungarian Central Statistical Office. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2018/2018_07/2018_07_709.pdf

Šajtar, J. (2021). *Maďarská republika rad: Revoluci po vzoru Sovětského Ruska provázely všechny nešvary komunismu*. Reflex.cz. <https://www.reflex.cz//clanek/historie/93934/madarska-republika-rad-revoluci-po-vzoru-sovetskeho-ruska-provazely-vsechny-nesvary-komunismu.html>

Tamás, M. T. (n.d.). *Világrekordot dönt a magyar infláció*. Rubicon. <https://rubicon.hu/kalendarium/1946-julius-10-vilagrekordot-dont-a-magyar-inflacio>

Tamplin, T. (2023). *Consumer Price Index (CPI)*. Finance strategists. <https://www.financestrategists.com/wealth-management/macroeconomics/consumer-price-index/?msclkid=d52b2194acce178975c3444d1174a943>

The Budapest Times (2023). *Gulyas: Government adopts economy protection action plan capping electricity prices, expanding SZEP voucher system*. Dostupné 19.6.2023 z <https://www.budapesttimes.hu/hungary/gulyas-govt-adopts-economy-protection-action-plan-capping-electricity-prices-expanding-szep-voucher-system/>

Tiszai, B. (2022). *Két hetet nyerhetett a magyar kölcsönüzemanyaggal a hazai OMV, de aztán berobban az igazi benzinszomszezon*. HVG.

https://hvg.hu/gazdasag/20220614_OMV_Schwechat_olajfinomito_baleset_leallas_uzemanyagellatas_strategiai_tartalek

TrendEconomy (2024). *Annual International Trade Statistics by Country (HS)*. <https://trendeconomy.com/data/h2/Hungary/TOTAL>

Tujela, P., Nezval, P., & Majerová, I. (2012). *Základy makroekonomie*. BizBooks.

Types of Price Ceilings (2022). <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/price-ceiling-example>

Vencl, J., & Jarolím, J. (2024). *Inflace: Co je to inflace? Jaké jsou její příčiny a jaké může mít dopady?* Finex. <https://finex.cz/inflace/>

Vláda České republiky (2022). *Vláda připravila kroky ke snížení dopadů vysokých cen pohonných hmot, zabývala se i posílením obranyschopnosti země*. <https://vlada.gov.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-pripravila-kroky-ke-snizeni-dopadu-vysokych-cen-pohonnych-hmot--zabyvala-se-i-posilenim-obranyschopnosti-zeme-195495/>

WITS (2021). *Hungary Trade Summary 2021*. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/HUN/Year/LTST/Summarytext>

WorldData (2024). *Inflation rates in Hungary*. <https://www.worlddata.info/europe/hungary/inflation-rates>.

Zákon č. 526/1990 Sb. o cenách.

Seznam tabulek

Tab. 1 Přehled orgánů cenové regulace	16
Tab. 2 Jádrová inflace v Maďarsku	52
Tab. 3 Změny spotřebitelských výdajů podle hlavních výdajových skupin.....	53
Tab. 4 Převod měn	54
Tab. 5 Diferencované ceny pohonných hmot v prosinci 2022	59
Tab. 6 Výpočet změny cen energií	70

Seznam obrázků

Obr. 1 Graf poptávky a nabídky	20
Obr. 2 Účinný cenový strop	20
Obr. 3 Neúčinný cenový strop	21
Obr. 4 Inlace tažená náklady	29
Obr. 5 Inlace tažená poptávkou	29
Obr. 6 Vývoj inflace v USA v letech 1944-2020	34
Obr. 7 Mapa Evropy s polohou Maďarska	42
Obr. 8 Vývoj inflace v Maďarsku	45
Obr. 9 Srovnání CPI v ČR a Maďarsku	51
Obr. 10 Vývoj cen pohonných hmot 2018-2021	55
Obr. 11 Ceny Euro 95 a Diesel v letech 2021-2023	57
Obr. 12 Porovnání cen pohonných hmot v Maďarsku a ČR v CZK	60
Obr. 13 Vývoj průměrných cen vajec a cukru 2022-2024 v Maďarsku	62
Obr. 14 Vývoj cen cukru v ČR a Maďarsku v CZK	65
Obr. 15 Vývoj cen vajec 10 ks v ČR a Maďarsku v CZK	66
Obr. 16 Vládní zásahy ve veřejných službách v Maďarsku v letech 2013-2014	67
Obr. 17 Změna cen energie se spotřebou	69
Obr. 18 Příspěvky z úsporného tarifu podle typu spotřeby	72
Obr. 19 Průměrné ceny elektřiny v závěru roku 2022 v ČR	73
Obr. 20 Průměrné ceny plynu v závěru roku 2022 v ČR	73
Obr. 21 Ceny elektřiny pro spotřebitele v EU v první polovině 2023	74

Abstrakt

Martínková, P. (2024). *Důsledky cenových stropů: příklad Maďarska* [Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni].

Klíčová slova: Regulace cen, cenové stropy, cenová stabilita, inflace, ochrana spotřebitele.

Diplomová práce na téma *Důsledky cenových stropů: příklad Maďarska* se zaměřuje na dopady zavedených cenových stropů, zejména na dynamiku trhu, spotřebitelské chování a podnikatelské prostředí. Cenové stropy představují maximální limit ceny, které mohou poskytovatelé zboží a služeb účtovat. Jsou zaváděny vládou s cílem ochrany spotřebitele a omezení inflačního tlaku, přičemž mohou způsobit řadu nežádoucích účinků. V Maďarsku bylo zavedení cenových stropů reakcí na rostoucí ceny energií a obecně na inflační tlaky. V souvislosti s touto situací zavedla maďarská vláda cenové stropy na potraviny, pohonné hmoty a energie. Zavedená opatření však nepřinesla očekávané výsledky, ale místo toho vedla k nedostatku, zejména na trhu pohonných hmot. V oblasti potravin vyvolalo zavedení cenových stropů a následné panické nákupy potřebu zavést množstevní omezení. Situace v Maďarsku byla srovnána se situací v České republice a následně s ekonomickou teorií.

Abstract

Martínková, P. (2024). *The consequences of price caps: the example of Hungary* [Master's Thesis, University of West Bohemia].

Key words: Price regulation, price caps, price stability, inflation, consumer protection.

The diploma thesis on the topic of The consequences of price caps: the example of Hungary focuses on the impact of price ceilings on market dynamics, consumer behaviour and the business environment. Price caps represent a maximum limit on the price that providers of goods and services can charge. They are introduced by the government to protect consumers and limit inflationary pressures and can have a number of undesirable effects. In Hungary, the introduction of price caps was a response to rising energy prices and inflationary pressures in general. In the context of this situation, the Hungarian government introduced price caps on food, fuel and energy. However, the measures introduced did not produce the expected results, but instead led to shortages, especially on the fuel market. In the food sector, the introduction of price caps and the subsequent panic buying triggered the need to introduce quantitative restrictions. The situation in Hungary was compared with that in the Czech Republic and then with economic theory.